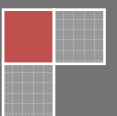

2013

Η Μεσογειακή πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Διπλωματική εργασία

Επιβλέπων καθηγητής :κ. Κουσκουβέλης Ηλίας
Μεταπτυχιακός φοιτητής: Καριπίδης Δημήτριος
15/1/2013

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	4
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ.....	9
1. ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ	9
1.1. Εμπορικές συναλλαγές.....	11
1.2. Χρηματοδοτική και τεχνική συνεργασία.....	12
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ.....	14
1. Η ανάγκη για σύγχρονη πολιτική	15
2. Στόχοι της πολιτικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης.....	16
3. Η αρχή της Ευρω-μεσογειακής Συνεργασίας.....	28
3.1. Στόχοι για τις χώρες της Μεσογείου	28
3.2. Η Δήλωση της Βαρκελώνης.....	28
3.3. Οι συμφωνίες καθιέρωσης ζωνών ελεύθερου εμπορίου.....	29
3.4. Το Ευρω-μεσογειακό ενεργειακό φόρουμ.....	33
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ	50
3.1. Κοινωνική και οικονομική κατάσταση	50
3.2. Εμπόριο και επενδύσεις.....	52
3.3. Ενεργειακός τομέας	53
3.3.1. Ευρωπαϊκή Ένωση	53
3.4.2. Οι χώρες της Μεσογειακής Συνεργασίας.....	55
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ.....	65
Η ΕΥΡΩ – ΜΕΣΟΓΕΙΑΚΗ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ.....	65
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	81
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	86

«Δηλώνω υπευθύνως ότι όλα τα στοιχεία σε αυτήν την εργασία τα απέκτησα, τα επεξεργάστηκα και τα παρουσιάζω σύμφωνα με τους κανόνες και τις αρχές της ακαδημαϊκής δεοντολογίας, καθώς και τους νόμους που διέπουν την έρευνα και την πνευματική ιδιοκτησία. Δηλώνω επίσης υπευθύνως ότι, όπως απαιτείται από αυτούς τους κανόνες, αναφέρομαι και παραπέμπω στις πηγές όλων των στοιχείων που χρησιμοποιώ και τα οποία δεν συνιστούν πρωτότυπη δημιουργία μου».

Καριπίδης Δημήτριος

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η Μεσόγειος, αποτελεί αναμφισβήτητα μια από τις πιο κρίσιμες και σημαντικές περιοχές στον κόσμο. Η περιοχή αυτή, που συνδέει τη Μέση Ανατολή και τη Βόρειο Αφρική με την Ευρώπη, μαστίζεται από τρομερή οικονομική ανισότητα, θρησκευτικά αρχέγονα κινήματα, τρομοκρατία, παράνομη μετανάστευση και εθνοτικές συγκρούσεις. Η Ευρωπαϊκή Ένωση, λόγω της γεωγραφικής γειννίας και των παραδοσιακών πολιτικών και οικονομικών δεσμών που είχε ανέκαθεν με τη Μεσόγειο, κατόρθωσε από νωρίς την ανάγκη ύπαρξης διάφορων συμφωνιών, με τις χώρες της περιοχής. Τις σχέσεις της ΕΕ με τις χώρες της Μεσογείου, θα μπορούσαμε να τις διαχωρίσουμε στις εξής περιόδους:

- ✓ Την περίοδο 1961-1972, που χαρακτηρίζεται από την ανάπτυξη διμερών σχέσεων, με μερικές μεσογειακές χώρες, με τη μορφή Συμφωνιών Σύνδεσης. Η Ελλάδα και η Τουρκία, ήταν οι πρώτες χώρες που υπέγραψαν Συμφωνίες Σύνδεσης, οι οποίες άρχισαν να ισχύουν το 1962 και 1964 αντίστοιχα. Το 1969, ακολούθησαν το Μαρόκο και η Τυνησία, με Συμφωνίες Σύνδεσης, οι οποίες στην ουσία ήταν μόνο εμπορικού περιεχομένου πενταετούς διάρκειας. Τέλος, η πρώτη περίοδος, ολοκληρώνεται με την υπογραφή Συμφωνιών Σύνδεσης με τη Μάλτα (1970) και με την Κύπρο (1971).
- ✓ Την περίοδο 1972 -1985, που χαρακτηρίζεται από την επιδίωξη ανάπτυξης μιας «σφαιρικής μεσογειακής πολιτικής». Βασικός στόχος της «σφαιρικής μεσογειακής πολιτικής», ήταν να συμβάλλει στην οικονομική ανάπτυξη και την κοινωνική και πολιτική σταθερότητα στην περιοχή της Μεσογείου. Κύριο μέσο υλοποίησης αυτού του στόχου, αποτέλεσε η υπογραφή πανομοιότυπων συμφωνιών σύνδεσης ή συνεργασίας, με όλες σχεδόν τις Τρίτες Μεσογειακές Χώρες (ΤΜΧ), εκτός εκείνων της Λιβύης και της Αλβανίας.
- ✓ Την περίοδο 1985-1992, που αποτελεί συνέχεια της «σφαιρικής μεσογειακής πολιτικής» της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, μετά την Τρίτη διεύρυνση, με την είσοδο της Ισπανίας και της Πορτογαλίας. Η ΕΚ, επεδίωξε να διαφυλάξει τα συμφέροντα των νέων μελών, όσο και

εκείνα των ΤΜΧ , με τη διαμόρφωση μιας νέας μεσογειακής πολιτικής. Η «νέα» μεσογειακή πολιτική, προέβλεπε σταδιακά τη μείωση των δασμών επί των εισαγωγών των γεωργικών προϊόντων από τις ΤΜΧ, που θα συνοδεύονταν από την υπογραφή Χρηματοδοτικών Πρωτοκόλλων τρίτης γενιάς.

- ✓ Την περίοδο 1992–1995, που χαρακτηρίζεται από την εφαρμογή της «ανανεωμένης μεσογειακής πολιτικής». Η «ανανεωμένη μεσογειακή πολιτική», προέβλεπε την ύπαρξη χρηματοδοτικών ροών για προγράμματα κοινού ή περιφερειακού ενδιαφέροντος, για περισσότερες από μια ΤΜΧ, στους τομείς του περιβάλλοντος, των ανθρωπίνων πόρων, της «περιφερειακής συνεργασίας» και των μικτών επιχειρήσεων.

Η πολυπλοκότητα, όμως, της περιοχής της Μεσογείου και των σύγχρονων διεθνών σχέσεων, σε συνδυασμό με την αύξηση των προβλημάτων που αναφέραμε, οδήγησαν σε αδιέξοδα και στην ανάγκη ύπαρξης μιας πιο συνεκτικής στρατηγικής, μεταξύ της ΕΕ και των χωρών της Μεσογείου. Ως εκ τούτου, το 1995, στη Διάσκεψη της Βαρκελώνης, υπογράφηκε η Ευρωμεσογειακή Συνεργασία (ΕΜΣ), που προνοούσε μια σειρά από φιλόδοξους οικονομικούς, πολιτικούς και πολιτιστικούς στόχους, με κύριο στόχο να προωθηθεί η σταθερότητα και η ασφάλεια στην περιοχή. Συγκεκριμένα, η Ευρωμεσογειακή Συνεργασία, αποτελείται από τρεις αλληλένδετους πυλώνες δράσης. Ο πρώτος πυλώνας, αναφέρεται στην επίτευξη ασφάλειας και πολιτικής σταθερότητας στην περιοχή.

Στόχος είναι, η προώθηση της ειρήνης, των ανθρωπίνων δικαιωμάτων καθώς και η ενδυνάμωση του πολιτικού διαλόγου και της ενίσχυσης της χρηστής διακυβέρνησης και των δημοκρατικών θεσμών. Ο δεύτερος πυλώνας, αποβλέπει στην επίτευξη της οικονομικής ανάπτυξης και στη δημιουργία ενός υγιούς μακροοικονομικού περιβάλλοντος. Ωστόσο, για να πραγματοποιηθούν, οι στόχοι αυτοί, κρίθηκε ότι χρειαζόταν να ενισχυθούν οι Άμεσες Ξένες Επενδύσεις (ΑΞΕ) στις ΤΜΧ και σταδιακά να υπάρξει μια Ζώνη Ελεύθερων Συναλλαγών (ΖΕΣ) με την ΕΕ, μέχρι το 2010. Όσον αφορά στον τρίτο πυλώνα, αυτός αναφέρεται στις διαπολιτισμικές ανταλλαγές, στην εκπαίδευση και στην

αντιμετώπιση προβλημάτων, όπως ο ισλαμικός φονταμεταλισμός και οι ανεξέλεγκτες μεταναστευτικές ροές, από τη Μεσόγειο προς τις χώρες της ΕΕ.

Η Ευρω-Μεσογειακή Διάσκεψη του 1995, υπήρξε η πιο ξεκάθαρη προσπάθεια, να αποφευχθεί η αντικατάσταση του Τείχους του Βερολίνου, από ένα άλλο τείχος που η ανισότητα, οι παρεξηγήσεις και εντάσεις διαφόρων ειδών απειλούσαν να οικοδομήσουν, ανάμεσα στην ΕΕ και στις χώρες της Μεσογείου.

Η διαδικασία της Βαρκελώνης «είδε το φως», εκμεταλλευόμενη την χαραμάδα ενός μισανοιγμένου παραθύρου ευκαιριών, που λίγο μετά ξανάκλεισε. Η επιτυχής εξέλιξη της Διαδικασίας του Όσλο, είχε δημιουργήσει πολλές ελπίδες για μια σταθερή ειρήνη, μεταξύ Ισραήλ και Παλαιστινίων, ενώ η παγκόσμια οικονομία βρισκόταν στο ζενίθ της «χρυσής δεκαετίας» του 1990. Μια ανομολόγητη, αλλά εμφανής πλευρά της πρωτοβουλίας του 1995, ήταν η προσπάθεια Γαλλίας και Ισπανίας, να εξισορροπήσουν τη μετατόπιση του κέντρου βάρους της ΕΕ προς Ανατολάς, μέσω της διεύρυνσης, ενισχύοντας τη μεσογειακή της διάσταση.

Ωστόσο, ήρθαν πιο δύσκολοι καιροί, από την επιδείνωση της κατάστασης στη Μέση Ανατολή και την εσωστρέφεια που έχει προκαλέσει η πρόσφατη μαζική διεύρυνση της ΕΕ. Επιπλέον, οι εξελίξεις στα Παλαιστινιακά εδάφη και ο πόλεμος κατά της τρομοκρατίας, μετά την 11^η Σεπτεμβρίου, έχουν εντείνει τα φαινόμενα βίας στην περιοχή, με αποτέλεσμα η Ευρω-Μεσογειακή Χάρτα για την ειρήνη και την σταθερότητα, που προωθεί η ΕΕ, να εξακολουθεί να αποτελεί κενό γράμμα.

Στη Βαρκελώνη, πραγματοποιήθηκε η επετειακή Διάσκεψη Κορυφής της Ευρωμεσογειακής Συνεργασίας (ΕΜΣ), στις 27 και 28 Νοεμβρίου 2005. Στόχος της εν λόγω διάσκεψης κορυφής, ήταν η αναζωογόνηση και η περαιτέρω εμβάθυνση των τριών πυλώνων, που προσδιορίζουν από το 1995 την ΕΜΣ. Η Σύνοδος, φιλοδοξούσε να αποτελέσει κάτι παρά πάνω από μία επέτειο, ίσως ακόμη και μία ευκαιρία περίσκεψης για τα επιτεύγματα και τις ελλείψεις αυτής της Διαδικασίας, κατά την πρώτη δεκαετία της, αλλά και να γεννηθεί μία δέσμευση για το μέλλον. Σε μια τέτοια Διάσκεψη, θα μπορούσαν

να προκύψουν σοβαρές δεσμεύσεις, μεταξύ των εταίρων, ακόμη και επανεξέταση της «παγωμένης», από το 2000, Ευρω-Μεσογειακής Χάρτας. Ωστόσο, τα πράγματα δεν εξελίχθηκαν έτσι, καθώς η Σύνοδος δεν αποτέλεσε μία απόδειξη «διαύγειας και γενναιότητας» για την ποιοτική εξέλιξη των περιφερειακών σχέσεων. Η αλήθεια είναι πως πριν καν αρχίσει η Σύνοδος, οι οιωνοί δεν ήταν καθόλου καλοί. Το «εορταστικό κλίμα», επισκιάστηκε από τη σχεδόν καθολική αποχή των αρχηγών των Αραβικών χωρών και του Ισραήλ. Από τις δέκα χώρες που αναμένονταν να προσέλθουν, μόνο δύο εκπροσωπήθηκαν σε επίπεδο αρχηγών κρατών (Τουρκία και Παλαιστινιακή Αρχή), ενώ οι υπόλοιπες οχτώ, εκπροσωπήθηκαν από υπουργούς και αντιπροσώπους. Ο πραγματικός λόγος, που κρύβεται πίσω από αυτή τη μαζική αποχή, είναι μάλλον η δυσαρέσκεια και η διάψευση των προσδοκιών του αραβικού κόσμου, που θέλησε με αυτή τη σιωπηρή διαμαρτυρία, να εκφράσει την απογοήτευσή του για την πρόοδο της Διαδικασίας της Βαρκελώνης και τα επιτεύγματά της. Η αλήθεια είναι ότι τα επιτεύγματα είναι μάλλον «φτωχά», η πρόοδος αργή, ενώ η αβεβαιότητα επισκιάζει τις προσδοκίες για το μέλλον. Η έλλειψη ουσιαστικής συμφωνίας, εμπόδισε αναπόφευκτα την επίτευξη μίας τελικής πολιτικής δήλωσης, που αντικαταστάθηκε από μία γενική Δήλωση της Προεδρίας. Όπως εξήγησε ο Gianfranco Fini, ο επιτευχθείς την ύστατη ώρα συμβιβασμός, απέτρεψε «μια αποτυχία στα μάτια του κόσμου», ενώ η δήλωση Zapatero τελικά «έσωσε τα προσχήματα». Η «έσχατη διαφυγή» μιας Δήλωσης της Προεδρίας, την οποία ούτε καν συνυπέγραψαν οι Ευρω-Μεσογειακοί εταίροι που συμμετείχαν, αν και συμφώνησαν γενικά στο περιεχόμενό της, δεν μπορεί να θεωρηθεί ιδιαίτερη επιτυχία, τουλάχιστον σε σχέση με τις προσδοκίες που είχε δημιουργήσει η Σύνοδος.

Η λεγόμενη διαδικασία της Βαρκελώνης φαίνεται συνεπώς, ότι μέχρι σήμερα απέτυχε, στην ομολογουμένως φιλόδοξη προσπάθειά της, να δημιουργήσει ένα Ευρω-μεσογειακό δίκτυο ουσιαστικής πολιτικής, οικονομικής και πολιτισμικής συνεργασίας και να γεφυρώσει το οικονομικό και το πολιτικό χάσμα, μεταξύ της ΕΕ και των Τρίτων Μεσογειακών Χωρών.

Αναμφισβήτητα, πολλά πράγματα πρέπει να γίνουν ακόμη, το ζήτημα είναι σε ποια έκταση υφίσταται η πολιτική βούληση, για ουσιαστική πρόοδο και δραστηριοποίηση, τόσο από την μεριά της ΕΕ όσο και από τους Μεσογειακούς Εταίρους. Στο πλαίσιο της Συνόδου της Βαρκελώνης, υιοθετήθηκε και το «Πενταετές Πρόγραμμα Εργασίας», για την προσεχή πενταετία, το οποίο αφορά την ειρήνη, την σταθερότητα, την ασφάλεια, την καλή γειτονία, την δημοκρατία, την αειφόρο ανάπτυξη, την οικονομική ανάπτυξη και τις μεταρρυθμίσεις, την εκπαίδευση, τις πολιτισμικές ανταλλαγές, καθώς και σε θέματα μετανάστευσης και κοινωνικής επανένταξης. Το σχέδιο δράσης όμως, που συμφωνήθηκε είναι γενικού περιεχομένου, και μοιάζει περισσότερο με ευχολόγιο, παρά με ανάληψη συγκεκριμένων ενεργειών, για τη δυνατότητα να καλύψουν οι οικονομίες των χωρών της νοτίου και ανατολικής Μεσογείου, το μεγάλο χάσμα, με τις οικονομίες της ΕΕ.

Παρά όμως, την ύπαρξη μεγαλεπήβολων στόχων, μέσα στα δέκα χρόνια ύπαρξης της Ευρω-μεσογειακής Συνεργασίας, η πρόοδος που έχει επιτευχθεί, δεν είναι εντυπωσιακή, αν εξαιρέσει κανείς τη θεσμική ανάπτυξη, όπως τη λειτουργία της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης της ΕΜΣ και τη δημιουργία ενός κλίματος εμπιστοσύνης ανάμεσα στους εταίρους.

Η διαδικασία λόγου χάρη της δημιουργίας ΖΕΣ, είναι εξαιρετικά αργή, ενώ όπως εύκολα μπορεί να παρατηρήσει κανείς, η αστάθεια στην περιοχή έχει αυξηθεί, ενώ η διεύρυνση των δημοκρατικών θεσμών, της χρηστής διοίκησης και του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στις Μεσογειακές Χώρες, είναι υποτυπώδης.

Σε μια ουσιαστική αποτίμηση της ΕΜΣ, μια δεκαετία μετά την έναρξή της, το βασικό ζητούμενο πρέπει να αφορά το βαθμό, στον οποίο η «εταιρική σχέση», έχει αποδώσει απτά αποτελέσματα, σε σχέση με τους αρχικούς στόχους. Αυτή η Έκθεση, αποβλέπει πρώτον, στην καταγραφή κάποιων πρώτων εκτιμήσεων της αποτελεσματικότητας της ΕΜΣ, με αφορμή τα δέκα χρόνια λειτουργίας της και δεύτερον να προσδιορίσει με βάση την εμπειρία που έχει υπάρξει μέχρι σήμερα, πού βαδίζει η ΕΜΣ, λαμβάνοντας υπόψη την ύπαρξη της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Γειτνίασης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

1. ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ

Από τη δεκαετία του 1960, η Κοινότητα καθιέρωσε σταδιακά, συμβατικές σχέσεις με τις περισσότερες Μεσογειακές χώρες που δεν αποτελούσαν μέλη της. Αυτές οι συμφωνίες, που αρχικά περιορίζονταν στις εμπορικές συναλλαγές και προέβλεπαν κυρίως την ελεύθερη πρόσβαση στα βιομηχανικά προϊόντα και ειδικές παραχωρήσεις για ορισμένα γεωργικά προϊόντα, διευρύνθηκαν κατά τη δεκαετία του 1970, προκειμένου να καθιερωθεί κάποια οικονομική και χρηματοδοτική συνεργασία, με σκοπό τη στήριξη της οικονομικής ανάπτυξης και τη σφυρηλάτηση δεσμών συνεργασίας, μεταξύ των δύο παραλίων της Μεσογείου.

Μετά την προσχώρηση της Ελλάδος (1981), της Ισπανίας και της Πορτογαλίας (1986), αυτές οι σχέσεις είναι: συμφωνίες σύνδεσης με την Τουρκία, την Κύπρο και τη Μάλτα, που πρόκειται να οδηγήσουν σε τελωνειακή ένωση, και συμφωνίες συνεργασίας με τις άλλες τρίτες Μεσογειακές χώρες (ΤΜΧ). Από το 1989, η Ευρώπη έχει καθιερώσει ελεύθερες συναλλαγές στον βιομηχανικό τομέα με το Ισραήλ, ενώ οι παραχωρήσεις παρέμειναν μονομερείς με τις χώρες του Μαγκρέμπ και του Μασρέκ, μετά από την εφαρμογή της συνολικής μεσογειακής πολιτικής της δεκαετίας του 1970.

Μετά την προσχώρηση της Ισπανίας και της Πορτογαλίας, συνήφθησαν με τις ΤΜΧ πρόσθετα πρωτόκολλα, που κατέστησαν δυνατή τη βελτίωση των παραχωρήσεων, που είχαν χορηγηθεί για τα γεωργικά προϊόντα.

Μέχρι τότε, στη μεσογειακή πολιτική της Κοινότητας, είχε ακολουθηθεί μία παραδοσιακή προσέγγιση, που βασιζόταν σε δύο σκέλη: εμπορικές παραχωρήσεις, αφενός, και χρηματοδοτική συνεργασία, αφετέρου, με κύριο άξονα την κλασική ενίσχυση σχεδίων.

Στα τέλη του 1989, η Επιτροπή, με βάση έναν απολογισμό της κοινοτικής πολιτικής στη Μεσόγειο, αφενός, και μετά τις γεωπολιτικές μεταβολές που

ακολούθησαν την πτώση του τείχους του Βερολίνου, προέβη σε ανάλυση των σχέσεων με τις ΤΜΧ, όπως είχαν εκείνη την εποχή, και πρότεινε με ανακοίνωσή της, τρόπους για την αναπροσαρμογή αυτής της δράσης στο έγγραφο «Για μια ανανεωμένη μεσογειακή πολιτική» (SEC(89) 1961 τελικό της 23.11.89 και SEC(90) 812 τελικό της 1.6.90), λαμβάνοντας υπόψη τις προκλήσεις που παρουσιάζονταν στην Ευρώπη και στους εταίρους της του Νότου.

Αυτός ο αναπροσανατολισμός, η ανανεωμένη μεσογειακή πολιτική (ΑΜΠ), που υιοθετήθηκε από το Συμβούλιο, τον Δεκέμβριο του 1990, αφενός ενίσχυε την ήδη εφαρμοζόμενη δράση και ταυτόχρονα καθιέρωνε μία νέα διάσταση, δίνοντας νέα και δυναμικότερη ώθηση στις σχέσεις με τις ΤΜΧ, πράγμα που επιτυγχάνεται με την ενίσχυση της κοινοτικής δράσης, η οποία στηρίζει τις οικονομικές μεταρρυθμίσεις, ούτως ώστε να ισχυροποιηθούν και να ενθαρρυνθούν οι διαδικασίες ανοίγματος και διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων, τις οποίες έχουν αναλάβει ορισμένες Μεσογειακές χώρες.

Επίσης, ενισχύθηκε η περιφερειακή και η αποκεντρωμένη συνεργασία. Εξάλλου, προκειμένου να ληφθούν δεόντως υπόψη οι επί μέρους ιδιομορφίες της περιοχής, η Επιτροπή υπέβαλε προτάσεις, για τις μελλοντικές σχέσεις με το Μαγκρέμπ και το Μασρέκ. Στις εν λόγω ανακοινώσεις, η Επιτροπή πρότεινε μεγαλύτερη οικονομική αλληλοκάλυψη μεταξύ της Ευρώπης, του Μαγκρέμπ και του Μασρέκ, με αποτέλεσμα να έχουν αρχίσει ή να πρόκειται να αρχίσουν ,μελλοντικά, διαπραγματεύσεις με πολλές ΤΜΧ (Μαρόκο, Τυνησία, Ισραήλ καταρχήν) για τη σύναψη συμφωνιών, βασιζόμενων σε τέσσερις αρχές:

- τον πολιτικό διάλογο,
- τις ελεύθερες συναλλαγές στο βιομηχανικό τομέα,
- την οικονομική, κοινωνική και πολιτιστική συνεργασία, και
- την κατάλληλη χρηματοδοτική συνεργασία.

Τέλος, η Επιτροπή ενέκρινε, τον Σεπτέμβριο του 1993, ανακοίνωση για την υποστήριξη, εκ μέρους της Κοινότητας, της ειρηνευτικής διαδικασίας στη Μέση Ανατολή, υπογραμμίζοντας τη σημασία που ενέχουν για την Ευρώπη

η παροχή συνδρομής, στους Παλαιστινίους, κατά την πορεία τους προς την αυτονομία, η προσαρμογή των διμερών συμφωνιών συνεργασίας και η περιφερειακή συνεργασία στη Μέση Ανατολή.

1.1. Εμπορικές συναλλαγές

Όσον αφορά τα βιομηχανικά προϊόντα, η ελεύθερη πρόσβαση στην κοινοτική αγορά, είχε αναμφιβόλως θετικά αποτελέσματα, στις οικονομίες των ΤΜΧ.

Έτσι, μεταξύ του 1979 και του 1993, για το σύνολο των ΤΜΧ, το μερίδιο των εξαγωγών μεταποιημένων προϊόντων, σε σχέση προς το σύνολο των εξαγωγών των εν λόγω χωρών προς την Ευρωπαϊκή Ένωση, αυξήθηκε από 28 σε 54%. Στο Μαρόκο και την Τυνησία, που εφάρμοσαν με επιτυχία πολιτική οικονομικών μεταρρυθμίσεων, αυτό το μερίδιο αυξήθηκε αντίστοιχα από 24 σε 66% και από 40 σε 77%. Το Ισραήλ και η Τουρκία, έφθασαν επίσης ή υπερέβησαν, κατά το 1992, το ποσοστό του 70%.

Λόγω του σχετικά υψηλού ακόμη προστατευτισμού που ισχύει στις περισσότερες οικονομίες της περιοχής, οι εξαγωγές δεν έχουν διαφοροποιηθεί επαρκώς και εξακολουθεί να υφίσταται σημαντικό διαρθρωτικό έλλειμμα, του εμπορικού ισοζυγίου των ΤΜΧ με την Ευρωπαϊκή Ένωση.

Πρέπει να τονιστεί, εξάλλου, ότι οι διακανονισμοί αυτοπεριορισμού, για ορισμένα προϊόντα του τομέα των κλωστοϋφαντουργικών προϊόντων και ειδών ενδύσεων, δεν απετέλεσαν σοβαρό εμπόδιο για τις ΤΜΧ εταιρίες μας, επειδή η ελαστική διαχείριση και η σταδιακή ελευθέρωση με το πέρασμα των ετών, οδήγησε σε αύξηση του μεριδίου που κατέχουν στην κοινοτική αγορά, σε σύγκριση με τις χώρες που υπόκεινται στη Συμφωνία Πολυϊνών.

Όσον αφορά τα γεωργικά προϊόντα, η πρόσβαση στην κοινοτική αγορά, κατά τις δύο τελευταίες δεκαετίες, βελτιώθηκε σημαντικά. Τα κυριότερα γεωργικά προϊόντα των ΤΜΧ, ωφελήθηκαν από τη σταδιακή κατάργηση των τελωνειακών δασμών, για τα ευαίσθητα προϊόντα, στο πλαίσιο δασμολογικών ποσοστώσεων.

Ωστόσο, ακόμη και πέρα από αυτές τις ποσοτώσεις, τα εν λόγω προϊόντα, έχαιραν προτιμησιακών δασμών. Αντιθέτως, από απόψεως εισαγωγών, η διαφοροποίηση της γεωργικής παραγωγής στις ΤΜΧ, δεν έχει καταστήσει ακόμη δυνατή, στις περισσότερες από αυτές τις χώρες, τη βελτίωση του συντελεστή επισιτιστικής αυτάρκειας σε βασικά προϊόντα.

1.2. Χρηματοδοτική και τεχνική συνεργασία

Η κοινοτική συνδρομή, αντιπροσώπευε 0,1% του ΑΕΠ, για τους δημοσιονομικούς πόρους, και 0,3% του ΑΕΠ για τα δάνεια της ΕΤΕ, και ανταποκρίθηκε σε σημαντικές τομεακές ανάγκες (επαγγελματική κατάρτιση, αγροτική ανάπτυξη κ.α.), αλλά δεν μπορεί να έχει καθοριστικό μακροοικονομικό αντίκτυπο.

Βέβαια, με την ανανεωμένη μεσογειακή πολιτική, η κοινοτική στήριξη ενισχύθηκε σαφώς (δάνεια της ΕΤΕ και δημοσιονομικοί πόροι), καθώς καθιερώθηκε σε ορισμένους τομείς προτεραιότητας, εκτός από τη χρηματοδότηση κλασικών σχεδίων συνεργασίας, η στήριξη της διαρθρωτικής προσαρμογής (300 εκατ. ECU), που επέτρεψε την υποστήριξη των αναληφθεισών οικονομικών μεταρρυθμίσεων. Ακόμη, αυτές οι εργασίες, κατέστησαν δυνατή την ενίσχυση της κοινωνικής πολιτικής (υγεία, εκπαίδευση, κατασκευή κατοικιών).

Μέχρι σήμερα η συνεργασία εξελίχθηκε ως εξής

- ✓ Από το 1978, οι ΤΜΧ, που συνδέονται με την Κοινότητα με συμφωνίες σύνδεσης ή συνεργασίας, αποτελούν τους δικαιούχους πενταετών χρηματοδοτικών πρωτοκόλλων, τα οποία περιλαμβάνουν κεφάλαια του προϋπολογισμού καθώς και δάνεια της ΕΤΕ. Η τέταρτη γενεά αυτών των χρηματοδοτικών πρωτοκόλλων, καλύπτει την περίοδο 1992-1996.
- ✓ Οι χώρες του Μαγκρέμπ και του Μασρέκ, έλαβαν κατά την περίοδο 1978-1991 συνολικό ποσό 1.337 εκατ. ECU, από κεφάλαια του προϋπολογισμού και 1.965 εκατ. ECU υπό μορφή δανείων της ΕΤΕ

(συμπεριλαμβανομένου του Ισραήλ το οποίο, δεδομένου του επιπέδου ανάπτυξης του, λαμβάνει μόνο δάνειο της ΕΤΕ).

Τα τέταρτα χρηματοδοτικά πρωτόκολλα με τις εν λόγω χώρες (1992-1996), που εκτελούνται επί του παρόντος, προβλέπουν κεφάλαια του προϋπολογισμού ύψους 1.075 εκατ. ECU (περιλαμβανομένων 300 εκατ. ECU για τη στήριξη διαρθρωτικής προσαρμογής, των χωρών που αρχίζουν διαδικασία οικονομικών μεταρρυθμίσεων) καθώς και 1.300 εκατ. ECU από δάνεια της ΕΤΕ.

- ✓ Εξάλλου, στο πλαίσιο της Ανανεωμένης Μεσογειακής Πολιτικής (ΑΜΠ), προβλέπεται χρηματοδοτικό κονδύλιο, για το οποίο το θεωρούμενο ως απαραίτητο ποσό, υπολογίζεται σε 230 εκατ. ECU. Για τα έτη 1992-1996, το εν λόγω κονδύλιο θα αποσκοπεί στην εκτέλεση ενεργειών που ενδιαφέρουν το σύνολο των ΤΜΧ. Στο ίδιο πλαίσιο, η ΕΤΕ διαθέτει ποσό 1.800 εκατ. ECU υπό μορφή δανείων, για περιφερειακές ενέργειες (1.300 εκατ. ECU) και περιβαλλοντικές ενέργειες (500 εκατ. ECU).
- ✓ Οι χώρες της Βόρειας Μεσογείου (Κύπρος, Μάλτα, Τουρκία), έλαβαν για την περίοδο 1965-1993, ενίσχυση από τον προϋπολογισμό ύψους 672,5 εκατ. ECU και δάνεια της ΕΤΕ ύψους 262 εκατ. ECU.
- ✓ Ας σημειωθεί, ότι η ΕΕ είναι ο μεγαλύτερος χορηγός βοήθειας υπέρ των παλαιστινιακών πληθυσμών των Κατεχομένων Εδαφών. Τα ποσά που χορηγούνται από την Κοινότητα, ανέρχονται σε 100 εκατ. ECU για το έτος 1993 και 86 εκατ. ECU περίπου, για το έτος 1994.
- ✓ Εξάλλου, οι ΤΜΧ, έχουν τη δυνατότητα να επωφελοούνται από ενέργειες που χρηματοδοτούνται, από διάφορα κονδύλια του προϋπολογισμού, για περιορισμένα ποσά, που καλύπτουν τομείς, όπως η δημογραφία, η μετανάστευση, το περιβάλλον, κ.λπ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

Η πρώτη διαπίστωση σχετικά με την ενδεχόμενη σπουδαιότητα της ενέργειας, στην ανάπτυξη της Ευρώπης, καταδεικνύεται από το γεγονός, ότι δύο από τις τρεις αρχικές συνθήκες, η Συνθήκη του Παρισιού, η οποία συστήθηκε από την Ευρωπαϊκή Κοινότητα Άνθρακα και Χάλυβα (ΕΚΑΧ) το 1951, και η Συνθήκη, για την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Ατομικής Ενεργειακής Επιτροπής (EURATOM) το 1957, ενδιαφέρθηκαν ιδιαίτερα για τα θέματα της ενέργειας. Η τρίτη, η Συνθήκη της Ρώμης, η οποία αποτέλεσε ουσιαστικά τη συνθήκη ίδρυσης της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας (ΕΟΚ), δεν ανέφερε την ενέργεια άμεσα, αλλά αρκετά από τα βασικά άρθρα της εφαρμόζονται άμεσα και στον τομέα της ενέργειας.

Η κατανάλωση ενέργειας και η οικονομική πρόοδος, είναι έννοιες πλήρως αλληλεξαρτώμενες μεταξύ τους. Η πετρελαϊκή κρίση, την δεκαετία του '70, ανέδειξε με δραματικό τρόπο την σημασία της ενέργειας, για την οικονομική ανάπτυξη και την ανάγκη, για την διασφάλιση στην παροχή ενέργειας.

Κάτω από αυτό το πλαίσιο, η Ευρωπαϊκή Ένωση, ανέπτυξε δεσμούς συνεργασίας με πολλές χώρες, που βρίσκονταν έξω από τα σύνορα της. Αρχικά, η συνεργασία αυτή αφορούσε μονάχα σε οικονομικό επίπεδο, όμως με την πάροδο του χρόνου αναβαθμίστηκε και έλαβε υπόψη της και άλλους τομείς.

Μια από τις πιο σημαντικές, είναι η συνεργασία με τις χώρες της Μεσογείου, την Ευρω-μεσογειακή συνεργασία, που έχει σκοπό να φέρει πιο κοντά τις δυο πλευρές σε οικονομικό, πολιτικό και κοινωνικό επίπεδο. Η συνεργασία αυτή, ανάμεσα σε άλλα, θα συμβάλλει στην ανάπτυξη της ευρύτερης περιοχής, ενώ παράλληλα θα παράσχει μια νέα, αναπτυσσόμενη οικονομική αγορά, ιδιαίτερα ελκυστική για επενδύσεις.

Εκτός από τα παραπάνω, η συνεργασία με τις χώρες της Μεσογείου, θα βελτιώσει αρκετά την ενεργειακή κατάσταση της Ευρώπης, καθώς αφενός πρόκειται για μια περιοχή που είναι παραγωγός ενέργειας, αφετέρου η

γεωγραφική της θέση, ευνοεί την ενεργειακή ολοκλήρωση και παρέχει εναλλακτικούς δρόμους, για τις ροές ενέργειας προς την Ευρώπη.

Στο πρώτο μέρος του παρόντος κεφαλαίου, θα γίνει μια συνοπτική εξέταση και παρουσίαση των στόχων της ενεργειακής πολιτικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η ανάλυση αυτή κρίθηκε σκόπιμη, καθώς ένας από τους στόχους της Ευρωπαϊκής Ένωσης, είναι η καθιέρωση κοινών κανόνων και πολιτικών με τις γειτονικές χώρες, που συνεργάζονται μαζί της. Σε αυτό το πλαίσιο, η ανάλυση της ενεργειακής πολιτικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης, θα καθορίσει και τους στόχους που θα πρέπει να πετύχουν οι υπόλοιπες χώρες, και στην συγκεκριμένη περίπτωση, οι χώρες της Ευρω-μεσογειακής Συνεργασίας.

1. Η ανάγκη για σύγχρονη πολιτική

Αρχικά, τα αποθέματα των ενεργειακών πρώτων υλών ήταν άφθονα, αρκετά ώστε να ικανοποιούν τις ανάγκες των κοινωνιών, χωρίς να διατρέχουν κίνδυνο εξάντλησης. Με την εξέλιξη της τεχνολογίας όμως, η ανθρώπινη κοινωνία άρχισε να εξαρτάται ολοένα και περισσότερο από τις διάφορες μορφές της ενέργειας. Το γεγονός αυτό, άρχισε να προβληματίζει τις κυβερνήσεις σχετικά με τη διάρκεια ζωής, των διαφόρων κοιτασμάτων των πρώτων υλών, που χρησιμοποιούνται για την παραγωγή της τελικής μορφής ενέργειας που καταναλώνεται. Η κατάσταση αυτή, έκανε για πρώτη φορά έντονη την ανάγκη για τον σχεδιασμό μιας ενεργειακής πολιτικής, η οποία θα ήταν σε θέση να διαχειρίζεται σωστά την παραγωγή της ενέργειας, ανάλογα με τις ανάγκες.

Με την πάροδο του χρόνου, οι διαρκώς αυξανόμενες απαιτήσεις, δημιούργησαν πιέσεις στην αγορά ενέργειας. Η αγορά απελευθερώθηκε και πλήθος ιδιωτικών επιχειρήσεων, άρχισαν να συμμετέχουν πλέον στις δραστηριότητες της παραγωγής και της διανομής της ενέργειας, εισάγοντας μία νέα παράμετρο, στην ενεργειακή πολιτική, αυτή της ανταγωνιστικότητας. Γεννήθηκε έτσι η ανάγκη, για τη θέσπιση ρυθμιστικών κανόνων, προϋποθέσεων και απαιτήσεων, ώστε να δημιουργηθούν ιδανικές και δίκαιες συνθήκες, για την ανάπτυξη του νέου αυτού ζητήματος, του ανταγωνισμού των επιχειρήσεων του ενεργειακού τομέα.

Ο πρωταγωνιστικός ρόλος της ενέργειας στη σύγχρονη οικονομική ζωή, είναι αδιαφιλονίκητος και οι φορείς χάραξης πολιτικής, δεν μπορούν να αγνοήσουν έναν τέτοιο σημαντικό παράγοντα. Η ενέργεια παρέχει τη θερμότητα και το φωτισμό και υποστηρίζει την κινητικότητα, για τις οικογένειες, το εμπόριο και τη βιομηχανία. Αποτελεί σημαντικό τμήμα των δαπανών για τη βιομηχανία, - ο σίδηρος και ο χάλυβας, το αλουμίνιο, το τσιμέντο και οι χημικές βιομηχανίες είναι ευρέως γνωστές ως ενεργειακά απαιτητικές βιομηχανίες, αλλά οι ενεργειακές δαπάνες είναι γενικότερα σημαντικές για μια πολύ ευρύτερη γκάμα τομέων.

Ο ίδιος ο τομέας της ενέργειας, είναι επίσης σημαντικός άμεσος συνεισφέρων, στις οικονομίες της Ευρώπης. Μερικές από τις μεγαλύτερες επιχειρήσεις, που βρίσκονται εντός των ορίων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, από την άποψη του κύκλου εργασιών και της αποδοτικότητας, είναι ενεργειακοί παραγωγοί και προμηθευτές. Πέντε από τις οκτώ πλουσιότερες επιχειρήσεις της Ευρώπης, από την άποψη της καθαρής αξίας, προέρχονταν από τον τομέα της ενέργειας. (οι υπόλοιπες τρεις επιχειρήσεις ήταν στον τομέα των τηλεπικοινωνιών).

Λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω, γίνεται εμφανής, η ανάγκη για τον σχεδιασμό μίας ενεργειακής πολιτικής, ένας ολοκληρωμένος ορισμός της οποίας είναι ο εξής:

Η ενεργειακή πολιτική, εκφράζει την ισορροπία μεταξύ, αφενός της κρατικής παρέμβασης, που διασφαλίζει την ασφάλεια του ενεργειακού εφοδιασμού και την προστασία του περιβάλλοντος, και αφετέρου μιας απελευθερωμένης αγοράς, η οποία λειτουργεί, υπό συνθήκες ανταγωνισμού, με στόχο τη μείωση του ενεργειακού κόστους[4].

2. Στόχοι της πολιτικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Η πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης, έχει τρεις κύριους στόχους [5]:

- ✓ Την προώθηση της ανταγωνιστικότητας.
- ✓ Την εξασφάλιση του ενεργειακού εφοδιασμού.
- ✓ Την προστασία του περιβάλλοντος.

Παρακάτω, γίνεται μια σύντομη ανάλυση κάθε στόχου ξεχωριστά, ενώ επίσης παρουσιάζονται και οι αναγκαίες δράσεις, που θα πρέπει να υιοθετηθούν για την επίτευξη των παραπάνω στόχων.

✓ *Ανταγωνιστικότητα*

Όπως έχει παρατηρηθεί σε κάποιες αγορές, ο καλύτερος τρόπος για να μπορέσουν οι καταναλωτές να ωφεληθούν από τις χαμηλές τιμές και την καλύτερη εξυπηρέτηση σε ότι αφορά την ενέργεια, είναι η εισαγωγή του ανταγωνισμού, στην αγορά του ενεργειακού τομέα.

Η ανταγωνιστικότητα μπορεί να οριστεί, σαν την ικανότητα για παραγωγή προϊόντων και υπηρεσιών, που μπορούν να αντεπεξέλθουν στον διεθνή ανταγωνισμό, καθώς οι πολίτες, μπορούν να απολαμβάνουν ένα επίπεδο ζωής, το οποίο συνεχώς βελτιώνεται και χαρακτηρίζεται από μεγαλύτερη σταθερότητα [6].

Η εισαγωγή του ανταγωνισμού, στην ενεργειακή αγορά, έδωσε στους καταναλωτές το δικαίωμα της επιλογής, κάτι που δεν υπήρχε στην εποχή του μονοπωλίου. Πλέον, υπάρχει μεγάλος αριθμός προμηθευτών ενέργειας, παρέχοντας τη δυνατότητα στους καταναλωτές, να επιλέγουν ο καθένας βάσει των προσωπικών του κριτηρίων, όπως είναι οι τιμές και οι νέες μέθοδοι πληρωμής.

Ο κλάδος του ηλεκτρισμού, θεωρείται και είναι ένας από τους ασφαλέστερους και γι' αυτό και είναι σε θέση να προσελκύει, με ανταγωνιστικούς όρους, τα τεράστια κεφάλαια που απαιτούνται, για τη χρηματοδότηση των δαπανηρών επενδύσεων.

Η αγορά για επενδύσεις στον ηλεκτρισμό, σε όλο τον κόσμο, αναπτύσσεται γρήγορα. Η αγορά αυτή ωθείται:

- ✓ Από την μεγάλη αύξηση της ζήτησης στις αναπτυσσόμενες χώρες.
- ✓ Από τη ζήτηση ιδιωτικής χρηματοδότησης και τεχνογνωσίας για την ανάπτυξη των υποδομών, σε παγκόσμια κλίμακα.

Η πλειονότητα των ευκαιριών, βρίσκεται στις αναπτυσσόμενες χώρες. Στις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης, οι ιδιωτικοποιήσεις έχουν αλλάξει το οικονομικό περιβάλλον και οι επενδυτικές ευκαιρίες, παρουσιάζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Οι επιχειρήσεις ηλεκτρισμού της Δύσης, χρησιμοποιούν τις σημαντικές ροές κεφαλαίων, από τις βασικές τους δραστηριότητες για να διαφοροποιηθούν γεωγραφικά. [5,6]

Η πιθανότητα για υψηλές αποδόσεις του μετοχικού κεφαλαίου, σε συνδυασμό με μία πιο «σκληρή» εσωτερική αγορά, αποτελεί σημαντικό κίνητρο. Η τάση αυτή οδηγεί, σε μεγάλες επιχειρήσεις ηλεκτρισμού, που θα έχουν όλο και περισσότερο τα χαρακτηριστικά των πολυεθνικών επιχειρήσεων. Παράλληλα, αναπτύσσεται και η τάση της επιχειρηματικής διαφοροποίησης, της δραστηριοποίησης δηλαδή των επιχειρήσεων ηλεκτρισμού, σε τομείς έξω από την παραγωγή και διάθεση ηλεκτρικής, ενέργειας. Η διαφοροποίηση αυτή επικεντρώνεται, σήμερα, κυρίως στους τομείς της διανομής αερίου και των τηλεπικοινωνιών, σε τομείς δηλαδή με αναπτυξιακή προοπτική, στους οποίους προσδοκούνται αυξημένες αποδόσεις. [4,5]

Μέχρι πρόσφατα, στην αγορά ηλεκτρικής ενέργειας επικρατούσε, σχεδόν διεθνώς, το σύστημα της μιας εταιρίας για την παραγωγή, μεταφορά και διανομή της ηλεκτρικής ενέργειας ή, αν υπήρχαν διαφορετικές εταιρίες διανομής, αυτές προμηθεύονταν την ηλεκτρική τους ενέργεια από έναν και μόνο προμηθευτή. Η οργάνωση της αγοράς, κατά τον τρόπο αυτό, διευκόλυνε την ανάπτυξη μεγάλου μεγέθους συστημάτων μεταφοράς και σταθμών παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας και επέτρεπε στις κυβερνήσεις να ασκήσουν κοινωνική πολιτική, όπως επιχορηγήσεις για φτωχές περιοχές, ηλεκτροδοτήσεις αγροτικών περιοχών και ανάπτυξη των εγχώριων ενεργειακών πηγών. [6]

Από την πλευρά της E.E., έγινε προσπάθεια να υιοθετηθούν μέτρα, με στόχο τη δημιουργία της εσωτερικής αγοράς, η οποία είναι μία γεωγραφική περιοχή χωρίς εσωτερικά σύνορα, όπου είναι εξασφαλισμένη η ελεύθερη μετακίνηση αγαθών, προσώπων, υπηρεσιών και κεφαλαίων. Κατά συνέπεια, η ολοκλήρωση της ανταγωνιστικής ηλεκτρικής αγοράς, αποτελεί σημαντικό βήμα για τη μετέπειτα ολοκλήρωση της εσωτερικής αγοράς ενέργειας. [7]

Στα πλαίσια αυτά, μετά από προσπάθειες εννέα χρόνων για την εύρεση κάποιου συμβιβασμού, η Ευρωπαϊκή Οδηγία για την Ενέργεια θεσπίστηκε το 1997, με την υποχρέωση της υιοθέτησης αυτής, από τις εθνικές νομοθεσίες εντός διαστήματος δύο ετών. Οι βασικές αρχές της οδηγίας αυτής, είναι [7]:

- ✓ Η κάθετη οργάνωση των ηλεκτρικών εταιριών, δηλαδή οι εταιρίες που είναι οργανωμένες με τέτοιο τρόπο που να καλύπτουν και τους τρεις τομείς: της παραγωγής, της μεταφοράς και της διανομής της ηλεκτρικής ενέργειας, να ανεξαρτητοποιήσουν αυτούς τους τομείς (unbundling).
- ✓ Η κατάργηση των αποκλειστικών δικαιωμάτων.
- ✓ Η πρόσβαση στο δίκτυο μεταφοράς ή τροφοδοσίας ηλεκτρικής ενέργειας όλων των πελατών, των ανεξάρτητων παραγωγών και οποιουδήποτε άλλου παράγοντα, ο οποίος παράγει ή εμπορεύεται ηλεκτρική ενέργεια.

Όπως έχει αποδείξει η διεθνής εμπειρία, η απελευθέρωση της αγοράς της ηλεκτρικής ενέργειας, απαιτεί την επίλυση δύσκολων και πολύπλοκων τεχνικών προβλημάτων, αλλά πολύ πιο δύσκολο είναι να προσδιοριστούν επακριβώς, οι επιδιωκόμενοι στόχοι και να θεσπιστούν αυστηροί κανόνες και διοικητικά όργανα ελέγχου και σχεδιασμού, τα οποία θα τους διασφαλίσουν. Οι βασικοί στόχοι που θα πρέπει να επιδιωχθούν, είναι η ελαχιστοποίηση του κόστους και των περιβαλλοντικών επιπτώσεων, χωρίς όμως μείωση της αξιοπιστίας του συστήματος. Ταυτόχρονα, θα πρέπει να θεσμοθετηθούν οι κανόνες εκείνοι, που θα διασφαλίζουν τη δίκαιη κατανομή των κερδών μεταξύ επενδυτών και πελατών [8].

Μία από τις βασικές δημόσιες αρχές που θα εποπτεύουν την απελευθερωμένη αγορά θα είναι και ο Ρυθμιστής, δηλαδή η ανεξάρτητη εκείνη αρχή, η οποία θα πρέπει να διασφαλίζει την αντικειμενικότητα και τη διαφάνεια, την τόνωση και τήρηση του ανταγωνισμού, την προστασία των καταναλωτών, την επιβολή υποχρεώσεων γενικού οικονομικού συμφέροντος και παροχής υπηρεσιών κοινής ωφέλειας, από δημόσιους ή/και ιδιωτικούς φορείς του τομέα, τη διευθέτηση των αναφερόμενων διαφορών και, τέλος, τη ρύθμιση των τιμολογίων, των όποιων μονοπωλιακών δραστηριοτήτων απομένουν στον απελευθερωμένο τομέα. [8]

Παραδοσιακά, οι βασικοί στόχοι του Ρυθμιστή, είναι [9]:

- ✓ Ο καθορισμός ενός επιπέδου τιμών των ελεγχόμενων δραστηριοτήτων, χωρίς να αγνοείται η οικονομική αποτελεσματικότητα των αντίστοιχων επιχειρήσεων.
- ✓ Η εξασφάλιση της καλύτερης δυνατής και δίκαιης εξυπηρέτησης των διαφόρων κατηγοριών πελατών - καταναλωτών του αντίστοιχου προϊόντος. [9]

Με την απελευθέρωση της αγοράς, ο Ρυθμιστής, πέραν όλων των προαναφερθέντων, θα πρέπει να ελέγχει την είσοδο ή και την έξοδο από την αγορά και να παρακολουθεί τη συμπεριφορά των "παικτών", που συμμετέχουν στην αγορά, όπως επίσης και να προσδιορίζει τους κανόνες πρόσβασης σ' αυτήν, κατά τρόπο που να εξασφαλίζει τον ανταγωνισμό και την αποτελεσματικότητα που συνεπάγεται αυτός. [9]

Ένας από τους βασικότερους στόχους του Ρυθμιστή, είναι να ενθαρρύνει τις συμμετέχουσες στην αγορά επιχειρήσεις, να περιορίσουν τις δαπάνες τους, ούτως ώστε, προσφέροντας τις υπηρεσίες και τα προϊόντα τους σε χαμηλές τιμές, να επιτυγχάνουν θετικό οικονομικό αποτέλεσμα. [7,2]

Τέλος, θα πρέπει να γίνει αναφορά στον ρόλο των ενεργειακών διασυνδέσεων, στην προώθηση της ανταγωνιστικότητας στην αγορά ενέργειας. Οι ενεργειακές διασυνδέσεις, συντελούν στην δημιουργία μιας ενιαίας αγοράς ενέργειας. Σε μια ενοποιημένη αγορά ενέργειας, οι διάφορες εταιρείες που δραστηριοποιούνται στον συγκεκριμένο τομέα, θα έχουν την δυνατότητα να επεκτείνουν εύκολα τις δραστηριότητες τους, εκτός εθνικών συνόρων, συμβάλλοντας έτσι στην δημιουργία του ανταγωνισμού στην ευρύτερη ενιαία αγορά. [7,9]

- ✓ *Ασφάλεια ενεργειακού εφοδιασμού*

Η εξασφάλιση του ενεργειακού εφοδιασμού, αφορά και στη βραχυπρόθεσμη και στη μακροπρόθεσμη διάσταση της αδιάλειπτης παροχής της ενέργειας. Αυτό κατά συνέπεια σημαίνει, να υπάρχει η δυνατότητα διατήρησης εφοδίων,

ακόμη και σε περιόδους έντονης ζήτησης, εξαλείφοντας ουσιαστικά τον κίνδυνο κατάρρευσης του συστήματος βραχυπρόθεσμα, και να εγγυώνται την ύπαρξη αποθεμάτων μακροπρόθεσμα σε προσιτές τιμές. [7]

Η εξασφάλιση του ενεργειακού εφοδιασμού, δεν επιδιώκει να μεγιστοποιήσει την αυτονομία σε ενέργεια ή να ελαχιστοποιήσει την εξάρτηση μιας χώρας, αλλά να ελαττώσει τους κινδύνους που κρύβει η εξάρτηση αυτή. Ορίζεται σαν η εξασφάλιση έναντι των κινδύνων που κρύβει ο εφοδιασμός. Επίσης, μπορεί να οριστεί σαν μία στρατηγική διαχείρισης κινδύνων, η οποία είναι συνολική ευθύνη κυβερνήσεων, επιχειρήσεων και καταναλωτών και η οποία στηρίζεται σε τρία βασικά σημεία. Το πρώτο είναι η αποδοτικότητα της ενέργειας, η οποία αυξάνει την ελαστικότητα της ενεργειακής αλυσίδας και παρέχει ένα επιπλέον περιθώριο στην εξασφάλιση, είτε πετυχαίνει το ίδιο περιθώριο εξασφάλισης, με μικρότερο όμως κόστος. Το δεύτερο είναι, η ανάπτυξη της τεχνολογίας, η οποία είναι ζωτικής σημασίας, όσον αφορά στην εξασφάλιση επαρκούς παραγωγής και στην χρήση της ενέργειας, σεβόμενη πάντα τα περιβαλλοντικά θέματα. Το τρίτο είναι, η βελτιστοποίηση του εφοδιασμού, με την οποία γίνεται αναφορά βασικά, στην ποικιλομορφία ανά καύσιμο και περιοχή και στην υποστήριξη για τη σωστή λειτουργία της αγοράς, η οποία θα έπρεπε να αυξήσει τον αριθμό των συμμετεχόντων σε αυτή, και κατά συνέπεια την ελαστικότητα και την προσαρμοστικότητα του συστήματος [5].

Σαν μακροπρόθεσμα μέτρα εξασφάλισης του ανεφοδιασμού, οι διάφορες πρωτοβουλίες της Ε.Ε., έχουν σχεδιαστεί με σκοπό να προωθήσουν το διεθνές ενεργειακό εμπόριο και τις επενδύσεις, να αυξήσουν τον αριθμό των ενεργειακών διασυνδέσεων, να παρέχουν εσωτερικές ροές επενδύσεων στους παραγωγούς ενέργειας, που επιδιώκουν να αναπτύξουν νέους τομείς πετρελαίου και φυσικού αερίου και να παρέχουν μέτρα προστασίας διακίνησης και επένδυσης, τα οποία θα ωφελήσουν, τόσο τον ενεργειακό παραγωγό όσο και τον καταναλωτή. [2]

Η ενεργειακή εξάρτηση της Ε.Ε. από εξωτερικές πηγές, φτάνει σήμερα σε ποσοστό περίπου 50%. Χωρίς τη θέσπιση απαιτούμενων και απαραίτητων μέτρων, ο βαθμός αυτός εξάρτησης, θα μπορούσε να αυξηθεί σε περίπου 70%, 80%, και 90% μέχρι το 2020 αντιστοίχως για το φυσικό αέριο, τον

άνθρακα και το πετρέλαιο. Το φαινόμενο αυτό, της αυξανόμενης ενεργειακής εξάρτησης της Ε.Ε. ,από το εξωτερικό, θα πρέπει να ληφθεί υπόψη και να αναλυθεί υπό το φως των πολιτικών κινδύνων που αντιμετωπίζουν ορισμένες προμηθεύτριες χώρες ή χώρες διέλευσης των πρώτων υλών, αλλά και υπό το πρίσμα της αύξησης της παγκόσμιας ενεργειακής κατανάλωσης [10].

Η ασφάλεια του ανεφοδιασμού αντιπροσωπεύει, ως εκ τούτου, σημαντικότερο πρόβλημα, το οποίο καλείται να λύσει η ενεργειακή πολιτική. Εκείνο το οποίο χρειάζεται κατά κύριο λόγο, είναι η υποστήριξη της διαφοροποίησης και της ελαστικότητας, των εσωτερικών και των εισαγόμενων πόρων, τόσο με την προώθηση της ανάπτυξης των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας, όσο και με την ολοένα και εντονότερη ολοκλήρωση των ενεργειακών αγορών. [21]

Η ασφάλεια του ανεφοδιασμού, θα μπορούσε επίσης να τονωθεί με τη στενότερη συνεργασία με τρίτες χώρες και με τη δημιουργία ενός συστήματος, το οποίο θα είναι σε θέση να ανταποκρίνεται με ταχύτατο και ελαστικό τρόπο στην απότομη και ξαφνική διακοπή της προμήθειας ενεργειακών πόρων, ιδίως όσον αφορά το πετρέλαιο και το φυσικό αέριο. Επομένως, πρέπει γενικά να δοθεί ακόμη μεγαλύτερη προσοχή στο σχεδιασμό της ενεργειακής πολιτικής, όσον αφορά στο θέμα των εξωτερικών σχέσεων, ώστε να είναι δυνατή, η εύρεση κατάλληλων λύσεων και δράσεων, οι οποίες θα μπορούσαν να οδηγήσουν στη μείωση της συνεχώς αυξανόμενης εξωτερικής εξάρτησης, ιδιαίτερα σήμερα που πολλά ενεργειακά προβλήματα, έχουν πάρει διεθνείς διαστάσεις [2].

Η ανησυχία σχετικά με την διασφάλιση του ανεφοδιασμού σε πετρέλαιο, προϋπήρχε αρκετά πριν ακόμα και από την πρώτη πετρελαϊκή κρίση, και ουσιαστικά αποτελούσε αντίδραση, στην παρακολούθηση της συνεχώς αυξανόμενης αξίας και σημασίας του πετρελαίου και των παραγώγων αυτού, στο ενεργειακό ισοζύγιο, όχι μόνο της Ε.Ε., αλλά όλων των χωρών ανά τον κόσμο γενικότερα. [45]

Η ανησυχία αυτή πήρε μορφή τον Δεκέμβρη του 1968, μέσω επίσημης οδηγίας η οποία επέβαλλε και καθιέρωσε την υποχρέωση στα Κράτη Μέλη, να διατηρούν ένα ελάχιστο επίπεδο αποθεμάτων ακατέργαστου πετρελαίου

και πετρελαϊκών προϊόντων, ισοδύναμο με την μέση ημερήσια κατανάλωση για διάστημα 65 ημερών, ώστε να είναι δυνατή η αντιμετώπιση ξαφνικών δυσχερειών στον ανεφοδιασμό. Η οδηγία αυτή, παρέμεινε σε γενικές γραμμές αναλλοίωτη μέχρι και το 1972, χρονιά που εκδόθηκε συμπληρωματική οδηγία, η οποία αύξησε το επίπεδο των αποθεμάτων, σε ισοδύναμη κατανάλωση 90 ημερών [5].

Από το 1973 και έπειτα, θεσπίστηκαν συμπληρωματικά μέτρα αντιμετώπισης κρίσιμων καταστάσεων, όπως είναι η άντληση ποσοτήτων από τα αποθέματα, η μείωση της κατανάλωσης και η κατανομή μεταξύ των Κρατών Μελών. [70]

Τα ενεργειακά δια-Ευρωπαϊκά δίκτυα (TEN), εξυπηρετούν τον στόχο της εξασφάλισης του ενεργειακού εφοδιασμού της ενεργειακής πολιτικής της Ε.Ε., τόσο με τη βελτίωση της αποδοτικότητας και της αξιοπιστίας των υπάρχουσων προμηθειών, όσο και με την ποικιλομορφία των πηγών και των διαδρομών ανεφοδιασμού. Συγκεκριμένα προγράμματα, εξυπηρετούν τους στόχους της ασφάλειας των μεμονωμένων κρατών μελών. Για παράδειγμα, τα προγράμματα των TEN, συνέβαλαν ουσιαστικά στην εισαγωγή του φυσικού αερίου στις επικράτειες της Ελλάδας και της Πορτογαλίας, χώρες που έχουν περιορισμένους γηγενείς πόρους και που έχουν εδώ και χρόνια εξαρτηθεί από τον λιγνίτη και το πετρέλαιο του Περσικού Κόλπου. Η Ελλάδα, είναι πλέον σε θέση να λάβει φυσικό αέριο από τη Ρωσία μέσω αγωγού που διέρχεται από τη Βουλγαρία και θα λάβει LNG από την Αλγερία. Στην Πορτογαλία, το αέριο θα προωθηθεί από τους αγωγούς σύνδεσης του Μαγκρέμπ με την Ευρώπη [11].

Η θετική επίδραση των TEN, εκφράζεται επίσης με κάποια μεγάλα προγράμματα, τα οποία θα ασκήσουν επίδραση στην ασφάλεια του ενεργειακού ανεφοδιασμού, όχι μόνο των μεμονωμένων χωρών αλλά και ενός σημαντικού μέρους της Ε.Ε. (όπως το αέριο και η ηλεκτρική ενέργεια της Βαλτικής). Τέτοια κολοσσιαία προγράμματα, αφορούν ιδιαίτερα στη μεταφορά του φυσικού αερίου από τη βόρεια Αφρική στη νότια Ευρώπη και από την Πρώην Σοβιετική Ένωση στο δίκτυο της Ε.Ε. [25]

✓ *Προστασία του περιβάλλοντος*

Από το 1980, ο σχεδιασμός μίας ενεργειακής πολιτικής, άρχισε να επηρεάζεται έντονα από έναν ακόμα παράγοντα, το περιβάλλον. Αρχικά η όξινη βροχή, έπειτα η αύξηση της θερμοκρασίας του πλανήτη, ήταν από τα πρώτα θέματα που άρχισαν να προβληματίζουν και να παίρνουν ολοένα και πιο κυρίαρχη θέση, στα ζητήματα της ημερήσιας διάταξης.[25]

Ο τομέας της ενέργειας, διαδραματίζει εξέχοντα ρόλο σε σχέση με το περιβάλλον. Πράγματι, η παραγωγή, η μεταφορά και η χρήση της ενέργειας έχουν άμεσο αντίκτυπο στο περιβάλλον, ο οποίος μπορεί να είναι τοπικός, όταν πρόκειται για την ποιότητα του ατμοσφαιρικού αέρα στις πόλεις για παράδειγμα, ή όταν τίθεται το θέμα της απόρριψης των αποβλήτων, της αποθήκευσης των πυρηνικών καυσίμων ή του προκαλούμενου θορύβου. Ωστόσο, μπορεί να αφορά και πολλές περιοχές ή χώρες, λαμβάνοντας έτσι ηπειρωτικές και γενικότερα διεθνείς διαστάσεις, στις περιπτώσεις εκπομπών που έχουν επιπτώσεις πολύ ευρύτερες από τον τόπο προέλευσης τους. Ένα τέτοιο θέμα παγκόσμιας ανησυχίας, αποτελούν οι εκπομπές των αερίων του θερμοκηπίου, και κυρίως του CO₂. [26]

Επομένως, σήμερα η ενεργειακή πολιτική, για να είναι αξιόπιστη και αποτελεσματική, θα πρέπει να περιλαμβάνει στους στόχους της και τα περιβαλλοντικά θέματα, ιδιαίτερα σε ότι αφορά την προστασία του περιβάλλοντος, ώστε να μπορέσει να υπάρξει "αιεφόρος" οικονομική και κοινωνική πρόοδος. [12]

Η παραγωγή της ηλεκτρικής ενέργειας, είναι μία από τις κυριότερες πηγές εκπομπής διοξειδίου του άνθρακα. Η παραγωγή αυτής με καύση λιγνίτη, επιβαρύνει το περιβάλλον με διπλάσια ποσότητα CO₂ απ' ότι με χρήση φυσικού αερίου, ενώ η παραγωγή της, από πυρηνικούς ή υδροηλεκτρικούς σταθμούς, έχει ελάχιστες έως και καθόλου επιπτώσεις στην ατμόσφαιρα. [12]

Έγιναν διάφορες αξιολογές κινήσεις και προσπάθειες για την ευαισθητοποίηση όλων των κυβερνήσεων ανά τον κόσμο, και για τη λήψη μέτρων για την αντιμετώπιση του προβλήματος. Η πιο σημαντική από αυτές, ήταν το πρωτόκολλο του Κιότο, το οποίο υιοθετήθηκε τον Δεκέμβριο του 1997. [1,23]

Το Πρωτόκολλο του Κιότο, δεσμεύει με νομικά μέσα, ξεχωριστά κάθε Συμβαλλόμενο Μέλος του Παραρτήματος I (Annex I Parties), να επιτύχει στόχους για τη μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου. Τελικός στόχος θεωρείται, η μείωση των επιπέδων εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου, σε παγκόσμια κλίμακα, τουλάχιστον κατά 5%, σε σχέση με τα αντίστοιχα επίπεδα του 1990 (έτος αναφοράς) κατά το χρονικό διάστημα 2008 - 2012. Για να επιβεβαιωθεί ο συνολικός στόχος μείωσης των εκπομπών των χωρών, θα υπολογιστεί ο μέσος όρος των πέντε χρόνων και θα συγκριθεί με τα επίπεδα αναφοράς. [1,23]

Όπως φαίνεται από όλα εκείνα που παρατέθηκαν παραπάνω, η επιβάρυνση του περιβάλλοντος, αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα προβλήματα των σύγχρονων κοινωνιών, στο οποίο καλείται να δώσει λύσεις μία αποτελεσματική ενεργειακή πολιτική, η οποία ταυτόχρονα θα επιτυγχάνει συμβιβασμό όλων των στόχων μεταξύ τους. Εκτός όμως από αυτά, στην αντιμετώπιση του προβλήματος της επιβάρυνσης του περιβάλλοντος, από τις διαδικασίες και τις δραστηριότητες εκείνες που σχετίζονται με την ενέργεια, μπορούν να συμβάλλουν αποφασιστικά και τα ακόλουθα [12]:

✓ *Η Ορθολογική και αποτελεσματική εκμετάλλευση και χρήση των ενεργειακών πόρων:*

Η υλοποίηση των περιβαλλοντικών στόχων, επιβάλλουν την ορθολογική και αποτελεσματική εκμετάλλευση των ενεργειακών πόρων. Αυτή με τη σειρά της, επιτυγχάνεται με την εφαρμογή κατάλληλα προσαρμοσμένων προγραμμάτων, τα οποία βοηθούν στην τόνωση των μέτρων της ενεργειακής αποτελεσματικότητας, στην ενθάρρυνση των επενδύσεων της βιομηχανίας και των καταναλωτών για την εξοικονόμηση ενέργειας, όπως επίσης και για τη δημιουργία των συνθηκών που θα οδηγήσουν στη βελτίωση της ενεργειακής έντασης της τελικής κατανάλωσης. Όλα αυτά φυσικά θα πρέπει να συνοδεύονται και από την αντίστοιχη χρηματοδοτική στήριξη, για την καθιέρωση καθαρών και αποτελεσματικών τεχνολογιών σε αυτόν τον τομέα. [13]

✓ *Η Προώθηση νέων και ανανεώσιμων πηγών ενέργειας:*

Καθώς η παραγωγή αερίων του θερμοκηπίου, προέρχεται κατά ένα αρκετά μεγάλο ποσοστό από την παραγωγή της ηλεκτρικής ενέργειας, η μείωση των εκπομπών αυτών των αερίων μπορεί να γίνει μέσω της υιοθέτησης εναλλακτικών τρόπων παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας, οι οποίοι, είτε δεν παράγουν καθόλου αέρια του θερμοκηπίου, είτε η παραγωγή αυτών γίνεται σε πολύ μικρό ποσοστό. Τέτοιες εναλλακτικές μορφές ενέργειας, είναι η πυρηνική ενέργεια, οι ανανεώσιμες πηγές ενέργειας και η αντικατάσταση των ρυπογόνων ορυκτών καυσίμων με το φυσικό αέριο, που είναι φιλικότερο προς το περιβάλλον. [12]

✓ *Η μεταρρύθμιση του περιβαλλοντικού κανονισμού:*

Ο περιβαλλοντικός κανονισμός, πρέπει να επανασχεδιαστεί για να μπορέσει να ανταποκριθεί στις νέες απαιτήσεις και θα πρέπει να είναι πιο σαφής, βασιζόμενος, σε κίνητρα και όχι σε άμεσο έλεγχο. Υπάρχει η ανάγκη συγκεκριμένων δράσεων και ενεργειών για να προστατευθεί το περιβάλλον, ιδιαίτερα όσον αφορά στον περιορισμό των εκπομπών του διοξειδίου του άνθρακα, του διοξειδίου του θείου και των οξειδίων του αζώτου. [12]

✓ *Η ανάπτυξη των εθνικών και δι-ευρωπαϊκών ενεργειακών διασυνδέσεων (TEN's):*

Αν και η περιβαλλοντική πολιτική της Ε.Ε. απαιτεί να ληφθούν υπόψη οι περιβαλλοντικές ανησυχίες, στη διατύπωση όλων των πτυχών της πολιτικής της Ε.Ε., η περιβαλλοντική πτυχή των TEN, είναι σχετικά παραμελημένη, εκτός από μερικές αναφορές σχετικά με τη συμβολή των TEN στην αειφόρο ανάπτυξη. [12]

Η αξιολόγηση ενός δικτύου, περιλαμβάνει την εκτίμηση όχι μόνο των μεμονωμένων προγραμμάτων, όσον αφορά στο άμεσο αντίκτυπο που αυτά μπορεί να έχουν στο περιβάλλον (π.χ. εκπομπές, επιπτώσεις υγείας και οπτικός αντίκτυπος στο περιβάλλον) αλλά και την αξιολόγηση, μεταξύ άλλων, των αλλαγών στο μίγμα των καυσίμων, οι οποίες προκαλούνται από την

ανάδειξη των ενεργειακών δικτύων και των εκτιμήσεων του αντίκτυπου, που ενδέχεται να έχει η μεγαλύτερη ενσωμάτωση αυτών, στην τιμή και τις απαιτήσεις - οι οποίες από μόνες τους θα μπορούσαν να έχουν μια σημαντική περιβαλλοντική επίδραση σαν αποτέλεσμα του μεγαλύτερου ανταγωνισμού, των χαμηλότερων τιμών και της αυξανόμενης απαίτησης. [23]

Από την άποψη των αλλαγών στο ισοζύγιο των καυσίμων της E.E., τα TEN τονίζουν τη σημασία του φυσικού αερίου, με το να διευκολύνουν τη διανομή του και με το να μπορέσει να τροφοδοτήσει με αυτό μέρη της Κοινότητας, όπως είναι η Ελλάδα και η Πορτογαλία, τα οποία δεν είχαν προηγουμένως πρόσβαση σε αυτό, παραμερίζοντας έτσι, τα περισσότερο ρυπογόνα στερεά καύσιμα, τα οποία χρησιμοποιούνται ιδιαίτερα στην παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας. Τα TEN, προσφέρουν επίσης την ευκαιρία να μεγιστοποιηθεί η δυνατότητα της παραγωγής υδροηλεκτρικής ενέργειας. Η αύξηση των διασυνδέσεων, θα επιτρέψει σε εκείνες τις χώρες που έχουν σημαντική υδροηλεκτρική ικανότητα, να εξαγάγουν τα εποχιακά πλεονάσματα και να εισαγάγουν από τις συμβατικές θερμικές γεννήτριες σε περιόδους ελλείψεων [11].

Το παράδειγμα της υδροηλεκτρικής ενέργειας, είναι μια από τις ευκαιρίες που δημιουργεί η ύπαρξη των TEN, για την πιο ορθολογική χρήση των εγκαταστάσεων παραγωγής ενέργειας. Σε μια κατά κύριο λόγο ενιαία αγορά, με το κατάλληλο δίκτυο υποδομής για την υποστήριξη της, οι παραγωγικότερες μονάδες παραγωγής ενέργειας, θα χρησιμοποιηθούν πιο εντατικά και το κατά δύναμη πιο αποδοτικά. Η χρήση των αποδοτικότερων εγκαταστάσεων, θα μειώσει τις συνολικές εκπομπές και οι διασυνδέσεις θα επιτρέψουν στους παραγωγούς, να απολαύσουν τα οφέλη από την ύπαρξη των κλιμακούμενων οικονομιών. Οι αυξήσεις στο βέλτιστο επίπεδο των μονάδων παραγωγής, έχουν καταστήσει αναγκαία τη διαβίβαση της ηλεκτρικής ενέργειας σε μεγαλύτερες αποστάσεις - μια απαίτηση που είναι ευκολότερη να εκπληρωθεί, όταν υπάρχει η απαραίτητη υποδομή για το διασυνοριακό εμπόριο. Θα είναι έτσι δυνατό, να ικανοποιηθούν οι απαιτήσεις σε ενέργεια με χαμηλότερη εγκατεστημένη παραγωγική ικανότητα απ' ό,τι στα απομονωμένα ή μερικώς συνδεδεμένα δίκτυα. [40]

3. Η αρχή της Ευρω-μεσογειακής Συνεργασίας

3.1. Στόχοι για τις χώρες της Μεσογείου

Η περιοχή της Μεσογείου, είναι στρατηγικής σημασίας για την Ευρωπαϊκή Ένωση. Έτσι, η προτεραιότητα της εξωτερικής πολιτικής της ΕΕ στην περιοχή, είναι να προωθήσει την ευημερία, την δημοκρατία, την σταθερότητα και την ασφάλεια. Η προτεραιότητα αυτή πηγάζει, όχι μόνο από τις πολιτικές, οικονομικές, διοικητικές, οικολογικές και κοινωνικές προκλήσεις που αντιμετωπίζει η περιοχή, αλλά λαμβάνοντας επίσης υπόψη, τις επαναλαμβανόμενες συγκρούσεις και την αστάθεια σε αυτήν την περιοχή. [58]

Οι σχέσεις της Ε.Ε. με τις χώρες της νοτιοανατολικής Μεσογείου, είναι βασισμένες σε μια πολιτική εγγύτητας, που καθοδηγείται από την αρχή της συνεργασίας μεταξύ της Ε.Ε. και των Μεσογειακών Εταίρων, για να αντιμετωπιστούν οι κοινές προκλήσεις, με μια συντονισμένη προσπάθεια. Ο στόχος της βοήθειας της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, είναι να υποστηριχθεί η εφαρμογή της Διαδικασίας της Βαρκελώνης, ένα πολύπλευρο πλαίσιο σχέσεων, που καθιερώνουν μια περιεκτική συνεργασία (την Ευρω-μεσογειακή συνεργασία), που είναι ο πυρήνας της πολιτικής της Ε.Ε. στην περιοχή της Μεσογείου. [15]

3.2. Η Δήλωση της Βαρκελώνης

Το ενδιαφέρον για την ασφάλεια του ανεφοδιασμού, οδήγησε σε μια διάσκεψη της Ε.Ε. και των Υπουργών Εξωτερικών των 12 Μεσογειακών χωρών, στη Βαρκελώνη στις 27-28 Νοεμβρίου του 1995. Αυτή η σύνοδος, οδήγησε σε μια δήλωση (την Δήλωση της Βαρκελώνης), που προέβλεπε έναν νέο τύπο Ευρω-μεσογειακής συνεργασίας, που θα περιλάμβανε διμερή, πολύπλευρη και περιφερειακή συνεργασία. Η παραπάνω σύνοδος ξεκίνησε την αποκαλούμενη Διαδικασία της Βαρκελώνης, και γενικότερα αποτέλεσε την αρχή της Ευρω-μεσογειακής Συνεργασίας [13].

Η Δήλωση της Βαρκελώνης, διατύπωνε τους εξής τρεις βασικούς στόχους της Ευρω-μεσογειακής Συνεργασίας [14]:

- ✓ Τη διασφάλιση της ειρήνης και της σταθερότητας στην περιοχή της Μεσογείου, βασιζόμενη σε θεμελιώδεις αρχές, συμπεριλαμβανομένου του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και της δημοκρατίας. [15]
- ✓ Τη δημιουργία μιας περιοχής, κοινής ευημερίας, μέσω της βιώσιμης και ισορροπημένης οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης, και ειδικά τη βαθμιαία καθιέρωση ζωνών ελεύθερου εμπορίου, τόσο μεταξύ της ΕΕ και των Μεσογειακών Εταίρων, όσο και μεταξύ των Μεσογειακών Εταίρων. Αυτή η διαδικασία, πρέπει να συνοδευτεί από ουσιαστική οικονομική ενίσχυση της Ε.Ε., που θα βοηθήσει τους Μεσογειακούς Εταίρους να επιτύχουν, την οικονομική μετάβαση και να αντιμετωπίσουν τις κοινωνικές, οικονομικές και περιβαλλοντικές προκλήσεις. [15]
- ✓ Τη βελτίωση της αμοιβαίας κατανόησης μεταξύ των λαών της περιοχής και την ανάπτυξη μιας ενεργούς κοινωνίας πολιτών. [15]

Η διαδικασία της Βαρκελώνης, που καθιερώνεται το 1995, είναι ο τρόπος μέσω του οποίου η Ε.Ε. υποστηρίζει τους Μεσογειακούς Εταίρους στις πολιτικές, οικονομικές και κοινωνικές μεταρρυθμίσεις τους, ενώ συγχρόνως χτίζεται μια πιο στενή Ευρω-μεσογειακή Συνεργασία. Για να επιτευχθούν οι στόχοι της Βαρκελώνης, η Ε.Ε. και οι Μεσογειακοί Εταίροι, έχουν δημιουργήσει ένα πολύπλευρο περιφερειακό πλαίσιο, που περιλαμβάνει μια νέα διμερή σχέση (τις Ευρω-μεσογειακές συμφωνίες σύνδεσης, σε συνδυασμό με τις συμφωνίες ελεύθερου εμπορίου, μεταξύ των Μεσογειακών Εταίρων) και ένα πρόγραμμα οικονομικής βοήθειας (MEDA) για κάθε χώρα [15].

3.3. Οι συμφωνίες καθιέρωσης ζωνών ελεύθερου εμπορίου

Στη Διακήρυξη της Βαρκελώνης, οι 27 ευρω-μεσογειακοί συνεργάτες, συμφώνησαν στη καθιέρωση μιας ζώνης απελευθέρωσης των συναλλαγών μέχρι το 2010. Αυτό πρόκειται να επιτευχθεί μέσω των ευρω-μεσογειακών συμφωνιών σύνδεσης, που συζητιούνται μεταξύ της Ευρωπαϊκής Ένωσης και των 9 από τους 12 Μεσογειακούς Εταίρους, σε συνδυασμό με τις συμφωνίες απελευθέρωσης των συναλλαγών, μεταξύ των ίδιων των συνεργατών. Οι διαπραγματεύσεις για τις παραπάνω συμφωνίες, έχουν ολοκληρωθεί μεταξύ

της Ένωσης και της Τυνησίας, του Ισραήλ, του Μαρόκου, της Ιορδανίας και του Λιβάνου, ενώ έχει επιτευχθεί επίσης, μια ενδιάμεση συμφωνία με την Ε.Ε. και την Παλαιστινιακή Αρχή. Οι διαπραγματεύσεις έχουν ολοκληρωθεί με την Αίγυπτο, αλλά αναμένεται η υπογραφή, ενώ είναι ακόμα σε εξέλιξη οι διαπραγματεύσεις με την Αλγερία και τη Συρία [16].

Η Ε.Ε. βοηθά τους Μεσογειακούς Εταίρους, να προετοιμαστούν για τη συμμετοχή τους στην παραπάνω διαδικασία, μέσω οικονομικής συνεργασίας και οικονομικής ενίσχυσης. Αυτός είναι ένας τεράστιος στόχος, λαμβάνοντας υπόψη τις διαρθρωτικές ελλείψεις που έχουν μερικές από τις οικονομίες των χωρών αυτών και το σημαντικό κοινωνικό αντίκτυπο της οικονομικής μεταρρύθμισης. Οι περιβαλλοντικές ανησυχίες λαμβάνουν ολοένα και περισσότερο σημαντική θέση, ως ένα θεμελιώδες ζήτημα της ευρω-μεσογειακής συνεργασίας. [15,16]

Οι συμφωνίες με την Τυνησία, το Μαρόκο, το Ισραήλ και την Παλαιστινιακή Αρχή είναι ήδη σε ισχύ, ενώ οι υπόλοιπες που έχουν ολοκληρωθεί, αναμένουν την επικύρωση από τα κοινοβούλια των κρατων-μελών της Ε.Ε. [16]

Όσον αφορά την Τουρκία, την Κύπρο και τη Μάλτα, οι σχέσεις τους, κυβερνώνται από προϋπάρχουσες συμφωνίες σύνδεσης, που επιτρέπουν μεταξύ άλλων την προοδευτική καθιέρωση της τελωνειακής ένωσης. [15]

Οι διατάξεις των ευρω-μεσογειακών συμφωνιών σύνδεσης ποικίλλουν, ανάλογα με την μεσογειακή χώρα και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της, αλλά σε κάθε περίπτωση υπάρχουν ορισμένα κοινά σημεία όπως:

- ✓ Όλες οι συμφωνίες προβλέπουν τη δημιουργία μιας ζώνης ελεύθερων συναλλαγών, που θα είναι συμβατή με τις απαιτήσεις του WTO.
- ✓ Η ζώνη ελεύθερων συναλλαγών θα δημιουργείται κατά τη διάρκεια μιας μεταβατικής περιόδου, η οποία μπορεί να διαρκέσει μέχρι 12 έτη από την ημερομηνία έναρξης ισχύος της συμφωνίας.
- ✓ Οι τελωνειακοί δασμοί στις εξαγωγές βιομηχανικών προϊόντων της Ε.Ε. προς τους Μεσογειακούς Εταίρους, πρόκειται να καταργηθούν

βαθμιαία κατά τη διάρκεια της μεταβατικής περιόδου. Οι εξαγωγές βιομηχανικών προϊόντων των Μεσογειακών συνεργατών έχουν ήδη αφορολόγητη πρόσβαση στην Ε.Ε.

- ✓ Η βαθμιαία απελευθέρωση του εμπορίου στα γεωργικά προϊόντα μέσω της εφαρμογής προτιμησιακής πρόσβασης στην αγορά σε αμοιβαία βάση, που θα πάρει ως αφετηρία τα παραδοσιακά ρεύματα συναλλαγών.
- ✓ Η διατήρηση ενός υψηλού επιπέδου προστασίας των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας.
- ✓ Η βαθμιαία απελευθέρωση του εμπορίου στις υπηρεσίες.
- ✓ Η βαθμιαία απελευθέρωση των ρυθμίσεων στη δημόσια σύμβαση.
- ✓ Η ρύθμιση των παροχών σχετικά με τον ανταγωνισμό, τις κρατικές βοήθειες και τα μονοπώλια. [16]

Όλες οι βιομηχανικές εξαγωγές, από τους Μεσογειακούς Εταίρους, έχουν ήδη αφορολόγητη πρόσβαση στην αγορά της Ε.Ε. Οι βιομηχανικές εξαγωγές της Ε.Ε. στην Τουρκία, το Ισραήλ και την Παλαιστινιακή Αρχή, ωφελούνται από ελεύθερη πρόσβαση. Η κατάργηση των δασμών στις εξαγωγές της Ε.Ε. στην Κύπρο, στη Μάλτα και στην Τυνησία, έχει ήδη αρχίσει και θα αρχίσει και με τους άλλους συνεργάτες, όταν οι συμφωνίες σύνδεσης μπουν σε πλήρη ισχύ. [15]

Τα οφέλη της απελευθέρωσης των συναλλαγών, θα αυξηθούν με τη λήψη περαιτέρω ενεργειών σχετικά με τα διάφορα συνοδευτικά μέτρα. Έχοντας αυτό υπόψη, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή εξέδωσε μια ανακοίνωση στις 30 Σεπτεμβρίου 1998, αναφερόμενη στην ευρω-μεσογειακή συνεργασία και την ενιαία αγορά. Στην ανακοίνωση αυτή, προτείνεται στους Εταίρους να αναλάβουν δράση πάνω σε ζητήματα όπως: τελωνειακά θέματα και φορολογία, ελεύθερη μετακίνηση των εμπορευμάτων, δημόσια σύμβαση, δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας, οικονομικές υπηρεσίες, προστασία των δεδομένων, κανόνες ανταγωνισμού και ελέγχου. Η πρόταση αυτής της δράσης, λαμβάνεται μέσα στη συνεργασία, για να προωθήσει τη συνεργασία σε τέτοιες περιοχές. Αυτή η πρόταση, έχει επικυρωθεί σε γενικές γραμμές από τους Συνεργάτες και οι προτεραιότητες για μέτρα που λαμβάνονται, με τη

δυνατότητα λήψης επιπλέον μέτρων, συμπεριλαμβάνων της εναρμόνισης και της πιστοποίησης των προτύπων, είναι υπό μελέτη από εμπειρογνώμονες στην βιομηχανική συνεργασία. [12]

Ενώ οι συμφωνίες σύνδεσης προετοιμάζουν το έδαφος για αυξανόμενο κατακόρυφο εμπόριο (Βορράς-Νότος), ο μεγαλύτερος στόχος στην προσπάθεια της Ε.Ε., για την υποστήριξη της περιοχής, είναι η οριζόντια ολοκλήρωση (Νότος-Νότος). Μόνο η αυξανόμενη οριζόντια ανταλλαγή των αγαθών, κεφαλαίων και ανθρώπινου δυναμικού θα δημιουργήσει αρκετά μεγάλες αγορές, για να προσελκύσουν σημαντική ξένη άμεση επένδυση που, είναι απαραίτητη για τη βιώσιμη οικονομική ανάπτυξη. Μέχρι τώρα, οι διαρθρωτικές αλλαγές στους 12 Μεσογειακούς Εταίρους παραμένουν ανεπαρκείς, εμποδίζοντας κατά συνέπεια την ανταλλαγή των αγαθών, κεφαλαίων και υπηρεσιών. [15]

Η ανάπτυξη αυτού του τύπου συνεργασίας, θα διευκολύνει την ανάπτυξη της ζώνης ελεύθερων συναλλαγών στην περιοχή και θα αυξήσει τα οφέλη που μπορούν να προέλθουν για όλους τους ενδιαφερομένους. Σε αυτό πλαίσιο, η ανάπτυξη του εμπορίου και της συνεργασίας μεταξύ των Συνεργατών, η αποκαλούμενη "Συνεργασία Νότου-Νότου", είναι ιδιαίτερα σημαντική [17].

Στο πλαίσιο της θέσπισης της ευρω-μεσογειακής ζώνης ελεύθερων συναλλαγών, η οποία είναι ο τελικός στόχος του οικονομικού και χρηματοδοτικού κεφαλαίου της Δήλωσης της Βαρκελώνης, η ενέργεια αντιμετωπίζεται ως ένας καθοριστικός τομέας της Ευρω-μεσογειακής εταιρικής σχέσης. Η Δήλωση της Βαρκελώνης, τονίζει ιδίως ότι οι Μεσογειακοί Εταίροι "αναγνωρίζουν τον διαρθρωτικό ρόλο του τομέα της ενέργειας στην οικονομική Ευρω-μεσογειακή Εταιρική Σχέση και αποφασίζουν να ενισχύσουν τη συνεργασία και να εμβαθύνουν το διάλογο στον τομέα των ενεργειακών πολιτικών. Αποφασίζουν να δημιουργήσουν κατάλληλους όρους πλαισίωσης για τις επενδύσεις και τις δραστηριότητες των εταιρειών ενέργειας και να συνεργασθούν για να δημιουργήσουν τις προϋποθέσεις που θα επιτρέψουν σε αυτές τις εταιρείες, να επεκτείνουν τα ενεργειακά δίκτυα και να προωθήσουν τις διασυνδέσεις". [16]

3.4. Το Ευρω-μεσογειακό ενεργειακό φόρουμ

3.4.1. Ιστορική αναδρομή

Το Ευρω-μεσογειακό φόρουμ για την ενέργεια, ιδρύθηκε επίσημα στις 13 Μαΐου 1997 στις Βρυξέλλες. Το φόρουμ της Ενέργειας, απαρτίζεται από αντιπροσώπους των 15 κρατών μελών της Ένωσης και των 12 Μεσογειακών Εταίρων σε επίπεδο γενικών διευθυντών ενέργειας, από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή σε ρόλο γραμματείας, ενώ η Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων συμμετέχει ως παρατηρητής. Είναι χρηματοδοτούμενο από το πρόγραμμα MEDA και αποτελεί το κύριο μέσο προώθησης του διαλόγου μεταξύ της ΕΕ και των Μεσογειακών Εταίρων, σε θέματα ενέργειας [18].

Το Ευρω-μεσογειακό ενεργειακό φόρουμ, ενέκρινε συναινετικά την προετοιμασία μιας έκθεσης, σχετικά με την ενεργειακή πολιτική και τον σχεδιασμό ενός μεσοπρόθεσμου προγράμματος δράσης. Η ευρω-μεσογειακή διάσκεψη των Υπουργών Ενέργειας, η οποία διοργανώθηκε στις Βρυξέλλες την 11 Μαΐου 1998, προκάλεσε μια εκτεταμένη συζήτηση μεταξύ των Υπουργών των 27 Συνεργατών, στα ενεργειακά ζητήματα κοινού ενδιαφέροντος. Υιοθέτησε το πρόγραμμα δράσης 1998-2002 του ευρω-μεσογειακού ενεργειακού φόρουμ, και συμφώνησε πάνω στους εξής στόχους, για την ενεργειακή πολιτική στην περιοχή [19]:

- ✓ Ασφάλεια του ανεφοδιασμού, με την ανάπτυξη και τη διαφοροποίηση των ενεργειακών πόρων και με στενή διεθνή συνεργασία, που λαμβάνει υπόψη τη συμπληρωματικότητα και το αμοιβαίο συμφέρον μεταξύ των καταναλωτών και των ενεργειακών προμηθευτών.
- ✓ Ανταγωνιστικότητα της ενεργειακής βιομηχανίας, ειδικότερα λαμβάνοντας υπόψη την δημιουργία της ζώνης ελεύθερων συναλλαγών, μέχρι το έτος 2010, με τη βοήθεια της αυξανόμενης βιομηχανικής συνεργασίας, μεταξύ των Μεσογειακών Εταίρων, λαμβάνοντας υπόψη τους διαφορετικούς οικονομικούς και κοινωνικούς όρους που επικρατούν σε κάθε χώρα.
- ✓ Προστασία του περιβάλλοντος, με την εξασφάλιση της παραγωγής, την ασφαλή και καθαρή μεταφορά και διανομή της ενέργειας και την

ανάπτυξη της ενεργειακής αποδοτικότητας και των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας. [18,19]

Το σχέδιο δράσης του Ευρω-μεσογειακού ενεργειακού φόρουμ για την περίοδο 1998-2002, εγκρίθηκε από την Υπουργική Διάσκεψη των Βρυξελλών το 1998 και διευκρινίζει τους προσανατολισμούς και τις πρωτοβουλίες της Ευρω-μεσογειακής ενεργειακής συνεργασίας, αποτελώντας το σημείο αναφοράς για τις εργασίες του Φόρουμ. Περιλαμβάνει δύο κύριους άξονες:

- ✓ Συνεργασία σε πολιτικό και διοικητικό επίπεδο, για να ενισχυθεί το θεσμικό και νομοθετικό πλαίσιο των Μεσογειακών Συνεργατών στον τομέα της ενέργειας και για να καταρτίσουν τις προτεραιότητες της ενεργειακής πολιτικής.
- ✓ Συνεργασία σε βιομηχανικό επίπεδο, με στόχο να προσαρμοστούν οι ενεργειακές επιχειρήσεις (παραγωγή και εξοπλισμός), στις εξελίξεις της αγοράς και ειδικότερα στην μεγάλη αναμενόμενη αύξηση στην ζήτηση ενέργειας, να αυξηθεί η ενεργειακή αποδοτικότητα, και να διευκολύνει την συνεργασία μεταξύ των επιχειρήσεων ενέργειας και των επιχειρήσεων ενεργειακού εξοπλισμού από κάθε πλευρά της Μεσογείου. [25,18,19]

Τα πρώτα χρόνια της Διαδικασίας της Βαρκελώνης, χαρακτηρίστηκαν από τη δημιουργία του πλαισίου και των μέσων συνεργασίας, στο θέμα της ενέργειας. Το Ενεργειακό Φόρουμ της Γρανάδας, άλλαξε ωστόσο τα δεδομένα, προσανατολίζοντας σαφώς τους Μεσογειακούς Εταίρους προς την ανάληψη δράσης, σε πρωτεύοντα θέματα συνεργασίας. [19]

3.4.2. Καθορισμός προτεραιοτήτων: Το Φόρουμ της Γρανάδας

Η τρίτη συνεδρίαση του Φόρουμ, η οποία πραγματοποιήθηκε στη Γρανάδα (Ισπανία) το Μάιο του 2000, ενίσχυσε τη δυναμική της Ευρω-μεσογειακής ενεργειακής συνεργασίας και ενέκρινε την σύσταση 3 ειδικών ομάδων εργασίας (ad hoc groups), που θα άρχιζαν τις εργασίες τους μέσα στο 2001. Εξάλλου, το Φόρουμ της Γρανάδας, επέτρεψε να επιβεβαιωθεί και πάλι ο πρωτεύων χαρακτήρας των κάτωθι θεμάτων [18]:

- ✓ *Η μεταρρύθμιση του νομοθετικού και κανονιστικού πλαισίου, καθώς και η αναδιάρθρωση της ενεργειακής βιομηχανίας των Μεσογειακών Εταίρων:*

Τα κράτη μέλη της ΕΕ, άρχισαν πρόσφατα μια σε βάθος μεταρρύθμιση του νομικού και κανονιστικού πλαισίου των ενεργειακών τους τομέων. Αυτή η μεταρρυθμιστική διαδικασία, επισπεύτηκε με την έκδοση τον Δεκέμβριο του 1996 της οδηγίας της ΕΕ, για την εσωτερική αγορά ηλεκτρικής ενέργειας (96/92/ΕΚ) και τον Ιούνιο του 1998, της οδηγίας για την εσωτερική αγορά φυσικού αερίου (98/30/ΕΚ) Στους Μεσογειακούς Εταίρους, ο τομέας της ενέργειας, χαρακτηρίζεται ακόμη εν γένει από ένα κεντρικό μονοπώλιο, ελεγχόμενο από το κράτος. Η κατάσταση αυτή, εμποδίζει σοβαρά την εισροή επενδυτικών κεφαλαίων, κατευθειάν από το εξωτερικό, κεφαλαίων απαραίτητων, για την αντιμετώπιση της αύξησης της παραγωγικής ικανότητας, που καθίσταται αναγκαία από την αυξανόμενη ζήτηση ενέργειας, ιδίως στον τομέα της ηλεκτρικής ενέργειας. Για να ικανοποιηθούν οι ανάγκες ανταγωνισμού της αγοράς, πρέπει λοιπόν να αρχίσει μια γενική μεταρρυθμιστική διαδικασία, από τους Μεσογειακούς Εταίρους. Η διαδικασία αυτή, πρέπει να οδηγήσει στη θέσπιση κατάλληλου πλαισίου, το οποίο θα ικανοποιεί τα διεθνή κριτήρια, από την άποψη των επενδύσεων. Στο πλαίσιο αυτό, η πείρα που απέκτησε η ΕΕ, από τη μεταρρύθμιση στον τομέα της ενέργειας, πρέπει να ληφθεί υπόψη. [18]

Τονίζονται συγκεκριμένα ορισμένα μέτρα ελευθέρωσης, που πρέπει να τεθούν σε εφαρμογή σε εθνικό επίπεδο:

- ✓ Συγκρότηση ανεξαρτήτων ρυθμιστικών αρχών.
- ✓ Διαχωρισμός των δραστηριοτήτων: παραγωγή, μεταφορά, διανομή και πώληση.
- ✓ Προοδευτική καθιέρωση του ανταγωνισμού στην παραγωγή και τη διανομή.
- ✓ Μείωση των επιχορηγήσεων και μεταρρυθμίσεις στην τιμολόγηση για να προσεγγίσουν οι τιμές το κόστος.

- ✓ Προώθηση της συμμετοχής του ιδιωτικού τομέα, ιδίως στην εκχώρηση αδειών στους ανεξάρτητους παραγωγούς ηλεκτρικής ενέργειας (IPP), με σκοπό τη λειτουργία του τμήματος ηλεκτροπαραγωγής. [18]
- ✓ *Σύγκλιση των ενεργειακών πολιτικών της Ε.Ε. και των Μεσογειακών Εταίρων:*

Με την προοπτική δημιουργίας μιας ευρω-μεσογειακής ζώνης ελεύθερων συναλλαγών, η προσέγγιση αυτή αποδεικνύεται ιδιαίτερα αναγκαία, όσον αφορά την ασφάλεια εφοδιασμού, την ανταγωνιστικότητα των επιχειρήσεων και την αντιμετώπιση των περιβαλλοντικών θεμάτων. Προς την κατεύθυνση αυτή, η Ευρωπαϊκή Ένωση ενθαρρύνει την προσχώρηση των μεσογειακών εταίρων στη συνθήκη του Χάρτη της Ενέργειας, η οποία αποτελεί το πλαίσιο αναφοράς, από άποψη ασφάλειας εφοδιασμού και προώθησης των επενδύσεων. [19]

- ✓ *Ολοκλήρωση και ενοποίηση των μεσογειακών αγορών και ανάπτυξη των ενεργειακών διασυνδέσεων:*

Ο στόχος αυτός, ο οποίος συνδέεται άμεσα με την ασφάλεια ενεργειακού εφοδιασμού στην περιοχή, εντάσσεται στην "Κοινή στρατηγική της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την περιοχή της Μεσογείου". Αυτή η κοινή στρατηγική, υιοθετήθηκε τον Ιούνιο του 2000 από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Santa Maria da Feira και αναφέρει ότι η ΕΕ προτίθεται να προσφέρει, "με βάση την πείρα που έχει αποκτήσει από τα διευρωπαϊκά δίκτυα (ΔΔΜ) στον τομέα των μεταφορών, της ενέργειας και των τηλεπικοινωνιών, την υποστήριξή της, στη διασύνδεση των υποδομών μεταξύ των μεσογειακών εταίρων, καθώς και μεταξύ αυτών και της Ένωσης". Το στόχο αυτό, περιλαμβάνει επίσης, η ενεργειακή στρατηγική που σκιαγραφείται στην Πράσινη Βίβλο, για την ασφάλεια ενεργειακού εφοδιασμού της Ένωσης, την οποία εξέδωσε η Επιτροπή στις 29 Νοεμβρίου 2000. Ο στόχος μπορεί να επιτευχθεί, με ενίσχυση της συνεργασίας μεταξύ των βιομηχανιών της ΕΕ και εκείνων των μεσογειακών εταίρων, συνεργασία η οποία θα πρέπει να έχει ως κύριο αντικείμενο, την ανάπτυξη των διασυνδέσεων, τόσο στον άξονα Βορρά-Νότου όσο και στον άξονα Νότου-Νότου. Η στήριξη των διεθνών χρηματοδοτικών οργανισμών, ιδίως της Ευρωπαϊκής Τράπεζας Επενδύσεων,

πρέπει επίσης να επικεντρωθεί, στην ανάπτυξη και τον εκσυγχρονισμό των υποδομών παραγωγής και μεταφοράς ενέργειας. [17,18]

Τέλος, μέσα στο ίδιο πνεύμα ιδεών, αντιμετωπίζεται το ενδεχόμενο διεύρυνσης του INOGATE στις μεσογειακές χώρες, όπως συζητήθηκε στη διάσκεψη INOGATE στην Αθήνα τον Ιούνιο του 2000. Το INOGATE (Interstate Oil and Gas Transport to Europe) είναι ένα πρόγραμμα της ΕΕ, που άρχισε το 1995 για να προωθηθεί η κατασκευή και η διασύνδεση των υποδομών μεταφοράς πετρελαίου και φυσικού αερίου μεταξύ της ΕΕ και των περιοχών της Κασπίας Θάλασσας, της Μαύρης Θάλασσας, της Μεσογείου και της νοτιοανατολικής Ευρώπης. Το INOGATE, οδήγησε στη διεθνή συμφωνία (INOGATE Umbrella Agreement), την οποία μέχρι σήμερα έχουν υπογράψει 17 χώρες της νοτιοανατολικής Ευρώπης - μεταξύ των οποίων η Τουρκία -, του Καυκάσου και της Κεντρικής Ασίας, συμφωνία η οποία προσφέρει ένα πλαίσιο για την επίλυση των θεμάτων που αφορούν τη λειτουργία, τη συντήρηση και την ασφάλεια των εν λόγω υποδομών. [19]

✓ *Βιώσιμη ανάπτυξη των Μεσογειακών Εταίρων και χρήση των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας:*

Ο στόχος για ένα μοντέλο βιώσιμης ανάπτυξης για τους μεσογειακούς εταίρους, εξαρτάται από τις απαιτήσεις ενεργειακής απόδοσης, εξοικονόμησης ενέργειας και προστασίας του περιβάλλοντος. Ο στόχος απαιτεί ιδίως, να αναληφθούν δράσεις προσανατολισμένες προς τη βελτιωμένη απόδοση της διαδικασίας παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας, την αισθητή μείωση των απωλειών του δικτύου ηλεκτρικής ενέργειας και τον έλεγχο των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου. [20]

Η χρήση και η προώθηση των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας, με βάση το ειδικό δυναμικό της Μεσογείου (ιδίως στην ηλιακή και την αιολική ενέργεια), θα συμβάλουν με αξιοσημείωτο τρόπο, στην αναδιάρθρωση του τομέα και παράλληλα θα ενισχύσουν την προστασία του περιβάλλοντος. Η ανάπτυξη των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας, θα συντελέσει επίσης στις προσπάθειες διαφοροποίησης των πηγών ενέργειας, με την οπτική να ενισχυθεί η ασφάλεια εφοδιασμού σε ευρω-μεσογειακή κλίμακα και με τη μείωση της ενεργειακής

εξάρτησης ορισμένων μεσογειακών εταίρων από το εξωτερικό. Τέλος, η χρήση των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας, έχει ένα χαρακτήρα δημόσιας υπηρεσίας, διότι διευκολύνει την πρόσβαση του αγροτικού απομονωμένου πληθυσμού στο ενεργειακό δίκτυο. [20]

Άλλωστε, η συζήτηση που διεξάγεται σήμερα στο πλαίσιο της Ε.Ε. γύρω από τους στόχους του Κιότο, σχετικά με τους τρόπους χρήσης των μηχανισμών ευελιξίας (Flexible Mechanism) και ιδιαίτερα του μηχανισμού καθαρής ανάπτυξης (Clean Development Mechanism), θα μπορούσε να δημιουργήσει νέα περιθώρια συνεργασίας, με τους Μεσογειακούς Εταίρους. [20]

3.4.3. Τελευταίες εξελίξεις: Το Φόρουμ της Αθήνας

A) Έργα υποδομής κοινού ενδιαφέροντος

Προκειμένου να καθιερωθεί μια Ευρω-μεσογειακή ενεργειακή πολιτική βασισμένη στην ασφάλεια του ανεφοδιασμού, την ανταγωνιστικότητα και την προστασία του περιβάλλοντος, οι Μεσογειακοί Εταίροι, θα αντιμετωπίσουν τρεις σημαντικές προκλήσεις στις οποίες οι διασυνδέσεις παίζουν έναν σημαντικό ρόλο. Η προτεραιότητα θα πρέπει να δοθεί [20]:

- ✓ Στην δημιουργία μιας πλήρως ενοποιημένης και διασυνδεδεμένης ευρω-μεσογειακής αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας και φυσικού αερίου.
- ✓ Στην βελτίωση της προστασίας και της ασφάλειας των υποδομών.
- ✓ Στην μείωση του κινδύνου, που συνεπάγεται η θαλάσσια μεταφορά του πετρελαίου και του φυσικού αερίου στην περιοχή της Μεσογείου. [20]

Τα αποδοτικά και διασυνδεδεμένα δίκτυα μεταφοράς πετρελαίου και φυσικού αερίου, αποτελούν απαραίτητη προϋπόθεση για την οικονομική ανάπτυξη και την σωστή λειτουργία της μελλοντικής Ευρω-μεσογειακής ζώνης ελεύθερων συναλλαγών. Προκειμένου να ενισχυθεί η ασφάλεια του ανεφοδιασμού γύρω από την περιοχή της Μεσογείου και να παγιωθεί η ευρω-μεσογειακή αγορά ενέργειας, είναι απαραίτητο για την Ευρωπαϊκή Ένωση και τους Μεσογειακούς Εταίρους, να έχουν αξιόπιστες και διαφοροποιημένες ενεργειακές πηγές και συνδέσεις. Επιπλέον, το σύστημα μεταφοράς ενέργειας μεταξύ των Μεσογειακών Εταίρων, είναι ακόμη και τώρα περιορισμένο και η

σταδιακή δημιουργία μιας πλήρως ενοποιημένης Ευρω-Μεσογειακής αγοράς ενέργειας, θα απαιτήσει την ανάπτυξη των ενεργειακών διασυνδέσεων μεταξύ Βορρά και Νότου, αλλά και μεταξύ των νότιων χωρών, όπου χρειάζεται, για να αυξηθούν οι ενεργειακές ανταλλαγές στην περιοχή. Αυτός ο στόχος απαιτεί, την ενδυνάμωση των υπαρχουσών διασυνδέσεων και την ανάπτυξη νέων. [19,20]

Υπάρχουν αρκετές εγκαταστάσεις μεταφοράς φυσικού αερίου, που συνδέουν τους τομείς της παραγωγής στη Μεσόγειο με τα κέντρα κατανάλωσης στην Ευρώπη και περνούν μέσω των μεσογειακών χωρών. Πιο συγκεκριμένα, υπάρχει ο αγωγός φυσικού αερίου Μαγκρέμπ – Ευρώπη, που ξεκινάει από την Αλγερία, διασχίζει το Μαρόκο και εξυπηρετεί την Ισπανία και την Πορτογαλία, και ένας άλλος αγωγός (Transmed), που ξεκινάει από την Αλγερία, περνά μέσω της Τυνησίας και εξυπηρετεί την Ιταλία. Η βέλτιστη εκμετάλλευση αυτών των υποδομών μπορεί να επιτευχθεί, με τον εκσυγχρονισμό τους, βελτιώνοντας την ενεργειακή αποδοτικότητα τους και με την ανταγωνιστικότητα των όρων χρησιμοποίησής τους. Το ίδιο πράγμα ισχύει, στις ήδη ενοποιημένες διασυνδέσεις ηλεκτρικής ενέργειας στις περιοχές του Μαγκρέμπ και του Μασρέκ, που πρέπει να εναρμονιστεί η λειτουργία τους αλλά και η ασφάλεια τους, έτσι ώστε να εναρμονιστούν με τα ηλεκτρικά δίκτυα της Βόρειας ακτής της Μεσογείου. [20]

Η βαθμιαία εφαρμογή των νέων προγραμμάτων διασύνδεσης δικτύων, πρέπει κατά τη διάρκεια του χρόνου να συμπεριλάβει την ολοκλήρωση ενός Μεσογειακού δακτυλίου, στα δίκτυα ηλεκτρισμού και φυσικού αερίου. Τα παραπάνω αποκτούν ιδιαίτερη σημασία, εάν αναλογιστούμε τη σημασία της περιοχής, όσον αφορά την διέλευση ενεργειακών πόρων προς την ΕΕ, όπως οι εισαγωγές φυσικού αερίου και πετρελαίου από την περιοχή της Κασπίας (Αζερμπαϊτζάν, Ιράν) μέσω της Τουρκίας, τις εισαγωγές από την Μέση Ανατολή μέσω Τουρκίας, Συρίας και Αιγύπτου και τις εισαγωγές από την Αφρική (Νιγηρία) μέσω της Αλγερίας. [21]

Σχετικά με το πετρέλαιο, λαμβάνοντας υπόψη τα πρόσφατα ατυχήματα που περιλαμβάνουν τη θαλάσσια μεταφορά των υδρογονανθράκων και τη ιδιαίτερη ευπάθεια των στενών και των καναλιών της Μεσογείου, για αυτόν

τον τύπο μεταφοράς, θεωρείται σημαντικό, να μειωθούν οι θαλάσσιες μεταφορές των υδρογονανθράκων στη Μεσόγειο, με την κατασκευή αγωγών μεταφοράς πετρελαίου. εάν αποδεικνύεται ότι αυτός ο τρόπος μεταφοράς είναι τεχνικά, οικονομικά και περιβαλλοντικά εφικτός. Σε αυτό το πλαίσιο, υπογραμμίζεται επίσης η σημασία της ανάπτυξης της τεχνολογίας των δεξαμενόπλοιων διπλών τοιχωμάτων, για την μεταφορά αργού πετρελαίου και προϊόντων πετρελαίου. [23]

Σύμφωνα με αυτούς τους στόχους, η ειδική ομάδα εργασίας σχετικά με τις διασυνδέσεις (ad hoc group) έχει κάνει μια αξιολόγηση για την κατάσταση των δικτύων φυσικού αερίου και ηλεκτρικής ενέργειας και των νέων προγραμμάτων. Εκτός από την ενίσχυση στα υπάρχοντα δίκτυα, έχει καταστρωθεί και ένας κατάλογος νέων προγραμμάτων προτεραιότητας, για την ασφάλεια του ανεφοδιασμού και την ενίσχυση της μελλοντικής, ενοποιημένης ευρω-μεσογειακής αγοράς ενέργειας. [22]

Διασυνδέσεις στον τομέα του φυσικού αερίου

Προκειμένου να ολοκληρωθεί το ευρω-μεσογειακό κυκλικό δίκτυο φυσικού αερίου, για να ενισχυθεί η ασφάλεια του ανεφοδιασμού, πρέπει να γίνουν επιπλέον έργα στον τομέα της μεταφοράς φυσικού αερίου. Τα ακόλουθα προγράμματα χαρακτηρίζονται σημαντικά για την ανάπτυξη και ισχυροποίηση της ενιαίας Ευρω-μεσογειακής αγοράς. [19,18,21]

Για την περιοχή του Maghreb:

- ✓ Ενίσχυση στα υπάρχοντα δίκτυα διέλευσης και μεταφοράς, με σκοπό την ολοκλήρωση της Ευρω-μεσογειακής Αγοράς Φυσικού Αερίου.
- ✓ Κατασκευή ενός αγωγού φυσικού αερίου, που θα προμηθεύει την Ισπανία και την Γαλλία από την Αλγερία.
- ✓ Κατασκευή ενός αγωγού φυσικού αερίου από την Αλγερία, που θα τροφοδοτεί την Ιταλία και την Γαλλία (και πιθανά να περνάει από την Σαρδηνία και την Κορσική).

- ✓ Κατασκευή αγωγού μεταφοράς φυσικού αερίου από την Λιβύη στην Ιταλία, με πιθανή διέλευση από την Μάλτα, και γενικότερα, διάφορα προγράμματα κατασκευής αγωγών φυσικού αερίου που θα τροφοδοτούν την Ε.Ε. από την περιοχή του Maghreb. [19]

Για την περιοχή του Mashrek:

- ✓ Κατασκευή ενός αραβικού αγωγού φυσικού αερίου, που θα ξεκινάει από την Αίγυπτο και θα τροφοδοτεί την Ιορδανία, την Συρία, το Λίβανο και την Τουρκία, είτε εξ ολοκλήρου μέσω ξηράς είτε διαμέσου της Κύπρου. [19,20]

Για την σύνδεση των περιοχών Maghreb και Mashrek:

- ✓ Ανάπτυξη της διασύνδεσης φυσικού αερίου μεταξύ της Αιγύπτου, της Λιβύης και της Τυνησίας [20]

Για την περιοχή της ανατολικής και βόρειας ακτής της Μεσογείου:

- ✓ Η διασύνδεση Τουρκίας – Ελλάδας – Ιταλίας.
- ✓ Κατασκευή αγωγού φυσικού αερίου μεταξύ Τουρκίας – Βουλγαρίας – Ρουμανίας – Ουγγαρίας – Αυστρίας.
- ✓ Κατασκευή αγωγού φυσικού αερίου μεταξύ Ελλάδας - ΠΓΔΜ - Σερβίας - Μαυροβούνιου - Βοσνίας - Ερζεγοβίνης - Κροατίας – Σλοβενίας και Αυστρίας. [19,20]

Αυτά τα 3 προγράμματα διασύνδεσης στον τομέα του φυσικού αερίου, θα επιτρέψουν τις εισαγωγές φυσικού αερίου της ΕΕ από την περιοχή της Κασπίας και την Μέσης Ανατολής, μέσω της Τουρκίας. Επιπλέον, θα πρέπει να εξασφαλιστεί, πως η αγορά της Ευρωπαϊκής Ένωσης θα μπορέσει να εκμεταλλευτεί την δυνατότητα εισαγωγής LNG από την Αίγυπτο και την Αλγερία. [19]

Ηλεκτρικές διασυνδέσεις

Στον τομέα της ηλεκτρικής ενέργειας, οι υπάρχουσες διασυνδέσεις και οι προγραμματιζόμενες διασυνδέσεις μεταξύ βορρά-νότου και νότου-νότου (όπου χρειάζονται), θα συντελέσουν στην ενίσχυση του ενιαίου κυκλικού Μεσογειακού δικτύου ηλεκτρικής ενέργειας, εν όψει μιας ενοποιημένης ευρω-μεσογειακής αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας. Πρέπει ειδικότερα να υπογραμμιστεί, ότι οι διασυνδέσεις ηλεκτρικής ενέργειας στις περιοχές του Mashrek και του Maghreb βρίσκονται ήδη σε λειτουργία, αλλά χρειάζεται να επιτευχθεί εναρμόνιση στα τεχνικά χαρακτηριστικά τους σε διάφορους τομείς. Επιπλέον, θα πρέπει να καταβληθεί προσπάθεια, ώστε να ενωθούν τα επιμέρους ηλεκτρικά δίκτυα των περιοχών Mashrek και του Maghreb μέσω της Λιβύης, και αφού γίνει αυτό, να επαληθευτεί η λειτουργική ασφάλεια του ενιαίου ηλεκτρικού δικτύου. Η ολοκλήρωση της κυκλικής ηλεκτρικής διασύνδεσης ολόκληρης της Μεσογείου, θα προκαλέσει επιπρόσθετη ροή ηλεκτρικής ενέργειας στον χώρο των Βαλκανίων, γεγονός που θα απαιτήσει την ενίσχυση των ηλεκτρικών δικτύων της περιοχής, για λόγους ασφαλείας. [19]

Προκειμένου να ολοκληρωθεί το ευρω-μεσογειακό δίκτυο ηλεκτρικής ενέργειας και να εξασφαλιστεί η ασφάλεια του ανεφοδιασμού, τα παρακάτω προγράμματα έχουν χαρακτηριστεί ως προτεραιότητες, για το άμεσο μέλλον: [19]

Η αναβάθμιση του δικτύου της περιοχής του Maghreb:

- ✓ Ενίσχυση της διασύνδεσης μεταξύ Μαρόκο – Αλγερίας.
- ✓ Ενίσχυση της διασύνδεσης μεταξύ Αλγερίας – Τυνησίας.

Η αναβάθμιση του δικτύου της περιοχής του Mashrek:

- ✓ Ενίσχυση της διασύνδεσης μεταξύ Αιγύπτου – Ιορδανίας.
- ✓ Ενίσχυση της διασύνδεσης μεταξύ Ιορδανίας – Συρίας.
- ✓ Ενίσχυση της διασύνδεσης μεταξύ Συρίας – Λιβάνου.

Η ενοποίηση των ηλεκτρικών δικτύων των περιοχών Maghreb και Mashrek:

- ✓ Αναβάθμιση και εναρμόνιση της διασύνδεσης μεταξύ Τυνησίας και Λιβύης.
- ✓ Αναβάθμιση και εναρμόνιση της διασύνδεσης μεταξύ Αιγύπτου και Λιβύης.

Η κατασκευή νέων ηλεκτρικών διασυνδέσεων μεταξύ Βορρά- Νότου:

- ✓ Ηλεκτρική διασύνδεση Αλγερίας – Ισπανίας.
- ✓ Ηλεκτρική διασύνδεση Τυνησίας – Ιταλίας.

Η αύξηση της μεταφορικής ικανότητας των διασυνδέσεων Βορρά – Νότου και η ενοποίηση της Ευρω-μεσογειακής αγοράς ηλεκτρισμού με την αγορά ηλεκτρισμού των χωρών της Νοτιοανατολικής Ευρώπης: [19]

- ✓ Αναβάθμιση της διασύνδεσης μεταξύ Μαρόκο και Ισπανίας.
- ✓ Η διασύνδεση Ελλάδας – Τουρκίας.
- ✓ Η διασύνδεση Τουρκίας – Συρίας (υπό συζήτηση μέσα στο UCTE).

Διασυνδέσεις στον τομέα του πετρελαίου

Το 2001, το θαλάσσιο εμπόριο (εισαγωγές και εξαγωγές) στο πετρέλαιο και τα προϊόντα πετρελαίου στη Μεσόγειο μεταξύ της ΕΕ και των δώδεκα Μεσογειακών Συνεργατών, ανήλθε συνολικά σε περίπου 63 εκατομμύρια τόνους. Εντούτοις, εάν ληφθούν υπόψη όλο το πετρέλαιο και τα προϊόντα πετρελαίου που εισάγονται στην Μεσόγειο και από άλλες περιοχές, τότε το παραπάνω νούμερο ανεβαίνει σε 395 εκατομμύρια τόνους. Αυτό ισοδύναμα αντιστοιχεί σε περίπου 800 δεξαμενόπλοια τα οποία βρίσκονται συνεχώς σε κίνηση στη Μεσόγειο θάλασσα. Αυτή η κυκλοφορία είναι ιδιαίτερα μεγάλη για μια κλειστή θάλασσα όπως η Μεσόγειος, η οποία είναι πολύ ευαίσθητη περιβαλλοντολογικά. [26]

Για την περιοχή της Μεσογείου γενικά, είναι απαραίτητο να τονιστεί ότι λαμβάνοντας υπόψη τα πρόσφατα ατυχήματα που περιλαμβάνουν τη θαλάσσια μεταφορά των υδρογονανθράκων και τη ιδιαίτερη ευπάθεια των στενών και των καναλιών της Μεσογείου για αυτόν τον τύπο μεταφοράς, θεωρούν σημαντικό να μειώσουν τις θαλάσσιες μεταφορές των

υδρογονανθράκων στη Μεσόγειο με την κατασκευή αγωγών μεταφοράς πετρελαίου, οι οποίοι αποτελούν ασφαλέστερο τρόπο μεταφοράς, εάν αποδεικνύεται ότι αυτός ο τρόπος μεταφοράς είναι τεχνικά, οικονομικά και περιβαλλοντικά εφικτός. [25]

Για τα στενά του Βοσπόρου πρέπει να τονιστεί, ότι μετά από την διάσπαση της πρώην Σοβιετικής Ένωσης και την ανάπτυξη των αποθεμάτων στην περιοχή της Κασπίας θάλασσας, αυξήθηκε πάρα πολύ η θαλάσσια μεταφορά πετρελαίου από την Μαύρη Θάλασσα. Τα στοιχεία του 2002, δείχνουν ότι από τα στενά του Βοσπόρου μεταφέρθηκαν περίπου 122 εκατομμύρια τόνοι πετρελαίου με 7.400 δεξαμενόπλοια. Από τα παραπάνω φαίνεται, πως πρέπει να εφαρμοστούν εναλλακτικοί τρόποι χερσαίας μεταφοράς πετρελαίου, όπως οι αγωγοί πετρελαίου Μπούργας – Αλεξανδρούπολης και Τεργέστης – Κονσταντζας. [19]

Επίσης, κρίνεται σημαντική η κατασκευή αγωγών πετρελαίου, που θα τροφοδοτήσουν την Μεσογειακή αγορά με πετρέλαιο από την Αλγερία, την Συρία και την Λιβύη, ακόμη και από την Σαουδική Αραβία και το Ιράκ. Η μεταφορά από τις παραπάνω χώρες θα μπορούσε να γίνει μέσω Αιγύπτου, Τουρκίας και Λιβάνου. [23]

Τέλος, η ανάπτυξη των παραπάνω δικτύων μεταφοράς πετρελαίου, ακολουθώντας το πλαίσιο των δικτύων φυσικού αερίου και ηλεκτρισμού, θα αποτελέσουν στο μέλλον ένα πολύ σημαντικό άξονα συνεργασίας για τον Ευρω-μεσογειακό διάλογο. Αρχικά, θα ήταν απαραίτητο να πραγματοποιηθούν μελέτες σκοπιμότητας, για να αξιολογηθεί το κόστος κατασκευή των νέων αγωγών μεταφοράς πετρελαίου, σε σύγκριση με το κόστος της θαλάσσιας μεταφοράς, κάνοντας επίσης και μια εκτίμηση του κόστους ασφάλειας των θαλάσσιων μεταφορών. [19,28]

B) Δραστηριότητες ενεργειακής πολιτικής περιφερειακής φύσης

Η ανάπτυξη μιας ευρω-μεσογειακής ενεργειακής πολιτικής δεν είναι δυνατή χωρίς συγκεκριμένες δραστηριότητες, που αφορούν την μεταρρύθμιση των τομέων της ενέργειας των χωρών της Ευρω-μεσογειακής Συνεργασίας, την

αποδοτική ενεργειακή διαχείριση, την αποδοτική χρήση της ενέργειας, την ανάπτυξη των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας, την ενοποίηση της περιφερειακής αγοράς ενέργειας, την ασφάλεια του ενεργειακού ανεφοδιασμού, την ασφάλεια στη θαλάσσια μεταφορά του πετρελαίου και του φυσικού αερίου, την εναρμόνιση των πληροφοριών και των στατιστικών συστημάτων για όλες τις χώρες και την κοινή πολιτική οργανισμών που άμεσα ή έμμεσα ασχολούνται με τα ενεργειακά ζητήματα. Σε αυτό το πλαίσιο, το Ενεργειακό Φόρουμ ανακοίνωσε τις παρακάτω προτεραιότητες για το άμεσο μέλλον: [19]

- ✓ Συνεργασία μεταξύ των χωρών της Μεσογείου και της Ε.Ε. για την αναδιάρθρωση και αναμόρφωση του ενεργειακού τομέα, με απώτερο σκοπό την απελευθέρωση της αγοράς του ηλεκτρισμού και του φυσικού αερίου.
- ✓ Προώθηση της δημιουργίας μιας περιφερειακής αγοράς ηλεκτρισμού και φυσικού αερίου, που θα περιλαμβάνει και το LNG και το LPG.
- ✓ Προώθηση των δράσεων για την ασφάλεια του εφοδιασμού και την ασφάλεια της θαλάσσιας μεταφοράς πετρελαίου και φυσικού αερίου.
- ✓ Υποστήριξη για την ανάπτυξη πολιτικών ενεργειακής αποδοτικότητας, βασισμένη στην ευρωπαϊκή εμπειρία, που θα αποβλέπουν στην ενεργειακή συντήρηση και προστασία.
- ✓ Προώθηση των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας και των νέων τεχνολογιών στην Νότια ακτή της Μεσογείου.
- ✓ Η ενίσχυση της συνεργασίας των Μεσογειακών Εταίρων με διεθνή ιδρύματα που εξετάζουν άμεσα ή έμμεσα ενεργειακά ζητήματα.

Γ) Περιφερειακές οικονομικές δραστηριότητες

Με βάση τα αποδεδειγμένα αποθέματα πετρελαίου και φυσικού αερίου στη λεκάνη της Μεσογείου, φαίνεται ότι η περιοχή, θα καταστεί καθαρός εισαγωγέας το 2020 από καθαρός εξαγωγέας που είναι αυτή τη στιγμή, γεγονός που θα μπορούσε να έχει σημαντικές επιπτώσεις στην ευρω-μεσογειακή ενεργειακή πολιτική. Το φυσικό αέριο, θα αντικαταστήσει μερικώς το πετρέλαιο, κυρίως για την παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας. Η περιοχή έχει σημαντικό δυναμικό ανανεώσιμων πηγών ενέργειας, που θα αναπτυχθεί

σημαντικά (υδροηλεκτρικές εγκαταστάσεις, αιολικά πάρκα και ηλιακά συστήματα). Εντούτοις, αυτές οι προκαταρκτικές ιδέες είναι βασισμένες σε αποσπασματικά, μη ενοποιημένα στοιχεία. [18]

Λαμβάνοντας υπόψη τη σημασία αυτών των προοπτικών για την ευρω-μεσογειακή ασφάλεια του ανεφοδιασμού και τη σημασία της αρμονικής οικονομικής ανάπτυξης όλων των μεσογειακών χωρών, είτε είναι χώρες που παράγουν ενέργεια, είτε είναι χώρες διέλευσης των μεταφορών ενέργειας ή καταναλωτικές χώρες, ιδιαίτερη προσοχή πρέπει να δοθεί στα πρότυπα που ορίζουν τις μακροπρόθεσμες επενδύσεις στον τομέα της ενέργειας. Επιπλέον, πρέπει να δοθεί ιδιαίτερη βαρύτητα στην εισαγωγή των νέων τεχνολογιών στον τομέα της παραγωγής ενέργειας των μεσογειακών χωρών, για να βελτιωθεί η εξερεύνηση και η ανάκτηση των ενεργειακών πόρων. [19,25]

Σε αυτό το σημείο, στα πλαίσια των ενεργειακών προοπτικών και της οικονομικής αξιολόγησης, το Ενεργειακό Φόρουμ επιβεβαιώνει και προτείνει:

- ✓ Τη σημασία της συνεργασίας στην εναρμόνιση των στοιχείων και δεδομένων που χρησιμοποιούνται για την ανάλυση της ενεργειακής πολιτικής και των ενεργειακών ισοζυγίων βάσει των προτύπων που αναπτύσσονται και χρησιμοποιούνται από την Ε.Ε.
- ✓ Τη προώθηση της ευρω-μεσογειακής συνεργασίας με την EUROSTAT.
- ✓ Την υποστήριξη για τον ενεργειακό προγραμματισμό και τις ενέργειες, για να ενθαρρυνθούν οι ενεργειακές επενδύσεις, που δεν περιλαμβάνουν διασυνδέσεις.
- ✓ Την ανάπτυξη μιας συνεχούς δραστηριότητας κατάρτισης, για την οικονομική ανάλυση για να βελτιώσει την διαχείριση της ζήτησης, βάσει της πολιτικής της Ε.Ε., σε αυτήν την περιοχή. [19,23]

Δ) Μηχανισμοί διευκόλυνσης της χρηματοδότησης των προγραμμάτων κοινού ενδιαφέροντος

Προκειμένου να επιτευχθεί η ασφάλεια και η διαφοροποίηση του ανεφοδιασμού κατά τη διάρκεια των επόμενων 20 ετών και η δημιουργία μιας

πλήρως ενοποιημένης και διασυνδεδεμένης ευρω-μεσογειακής αγοράς, θα πρέπει να επενδυθούν δεκάδες δισεκατομμύρια ευρώ στις χώρες της ευρω-μεσογειακής συνεργασίας. Το πολιτικό περιβάλλον σε αυτές τις χώρες και η καθυστέρηση που σημειώνεται στις μεταρρυθμίσεις, δημιουργεί δυσκολίες στην προσέλκυση ιδιωτικών επενδυτών στην περιοχή, ενώ επιπλέον δεν επιτρέπει την αποδοτική πρόσβαση στην διεθνή χρηματοδότηση, σε σχέση με την ευρωπαϊκή πραγματικότητα. [36]

Επιπλέον, η επένδυση στον τομέα της ενέργειας και ειδικότερα στο πετρέλαιο και το φυσικό αέριο απαιτεί τεράστια ποσά χρηματοδότησης, με αποτέλεσμα η περιοχή της Μεσογείου να πρέπει να ανταγωνιστεί σκληρά με τις υπόλοιπες περιοχές παραγωγής ενέργειας στον κόσμο. Κάτω από αυτές τις συνθήκες είναι κατανοητή η ανησυχία των επενδυτών, να καλύψουν αυτές τις πολυδάπανες επενδύσεις με μακροχρόνια συμβόλαια, που νομιμοποιούνται από την ευρωπαϊκή νομοθεσία. Εντούτοις, εκτός από τον εμπορικό κίνδυνο που περιλαμβάνεται στις μακροπρόθεσμες συμβάσεις, υπάρχει επίσης το θέμα της οικονομικής κάλυψης του μη εμπορικού κινδύνου. [19,38]

Επομένως, πρέπει να δοθεί προτεραιότητα για μια ανάλυση, σε συνεργασία με την Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων (ETE), σχετικά με την ανάπτυξη νέων οικονομικών προϊόντων ή των προϊόντων που δεν είναι αρκετά διαθέσιμα αυτήν την περίοδο, για την ενίσχυση των ιδίων κεφαλαίων των επιχειρήσεων, όπως τα συμμετοχικά ή υπό όρους δάνεια, που θα προορίζονται για την ενίσχυση των περιφερειακών προγραμμάτων κοινού συμφέροντος, λαμβάνοντας υπόψη ότι η χρηματοδότηση των νέων υποδομών, πρόκειται να γίνει κυρίως από τον ιδιωτικό τομέα και ότι υπάρχει ένας περιορισμένος αριθμός δημόσιων ή ιδιωτικών οικονομικών φορέων, που παρέχουν πιστωτική ασφάλεια για λογαριασμό του Κράτους. Επιπλέον, είναι επίσης απαραίτητο να θεσπιστεί σε όλες τις μεσογειακές χώρες, ένα νομικό πλαίσιο που θα ευνοεί την ιδιωτική επένδυση. Τέλος, όλες οι διαθέσιμες ιδιωτικές και δημόσιες πηγές χρηματοδότησης, πρέπει να χρησιμοποιηθούν και να συνδυαστούν για το καλύτερο δυνατό αποτέλεσμα. [75,26]

Κάτω από αυτές τις συνθήκες, αποτελεί σημαντική πρόοδο, η πρόσφατη δημιουργία χρηματοδότησης ενός περιφερειακού κεφαλαίου κινδύνου για τις μεσογειακές χώρες, μέσω μιας συμμαχίας μεταξύ της ΕΤΕ και των Ευρωπαϊκών Κεφαλαίων Κατάθεσης και Αποταμίευσης, που προορίζονται για να βοηθήσουν τις νότιες μεσογειακές χώρες. Επίσης, ανάλογη ανάλυση αξίζει και μια παρόμοια πρωτοβουλία, στα πλαίσια του FEMIP, που έχει σκοπό να βοηθήσει τις επιχειρήσεις, στις νότιες ακτές της Μεσογείου, να συμμετάσχουν στα ενεργειακά προγράμματα κοινού ενδιαφέροντος, που προσδιορίζονται από το Ενεργειακό Φόρουμ. [26,29]

Ε) Ανάπτυξη της βιομηχανικής συνεργασίας.

Η ιδιωτική βιομηχανία, αποτελεί την κινητήρια δύναμη μιας γνήσια ευρω-μεσογειακής ενεργειακής πολιτικής. Η δημιουργία μιας ενοποιημένης και διασυνδεδεμένης αγοράς, που θα εξασφαλίζει τη ελευθερία του ανταγωνισμού, την προστασία του ανεφοδιασμού, την ασφάλεια των υποδομών, την ανταγωνιστικότητα και την προστασία του περιβάλλοντος, είναι αδύνατη χωρίς τη στενή συνεργασία με τον βιομηχανικό τομέα. Επομένως προκύπτουν οι εξής προτεραιότητες για τις μεσογειακές χώρες: [30]

- ✓ Η ανάπτυξη της βιομηχανικής συνεργασίας, μεταξύ των ευρωπαϊκών επιχειρήσεων και των επιχειρήσεων των Μεσογειακών Εταίρων, γενικότερα για τη μεταφορά της σύγχρονης τεχνολογίας στον τομέα της ενέργειας όπως:
  - Στον τομέα της έρευνας και της παραγωγής πετρελαίου και φυσικού αερίου, ώστε να προσδιορίσουν τους πόρους και να βελτιωθούν οι μέθοδοι παραγωγής.
  - Στον τομέα της μεταφοράς και της αποθήκευσης των υδρογονανθράκων.
  - Στον τομέα των διυλιστηρίων, με σκοπό την προσαρμογή τους στις διεθνείς προδιαγραφές.
  - Στον τομέα της πετροχημικής βιομηχανίας.

- Στον τομέα της παραγωγής ηλεκτρισμού, και ειδικότερα στην τεχνολογία συμπαραγωγής.
  - Στον τομέα της ασφάλειας, προστασίας και αξιοπιστίας των δικτύων.
  - Στον τομέα της παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας από άνθρακα, εισαγάγοντας τις νέες τεχνολογίες καθαρού άνθρακα). [31]
  - Στην βελτίωση της ενεργειακής απόδοσης και της ενεργειακής συντήρησης και στην ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών ενέργειας στα κτίρια και στις μεταφορές.
  - Στην ανάπτυξη των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας [32]
- ✓ Η αφαίρεση όλων των ρυθμιστικών εμποδίων στο δικαίωμα εγκατάστασης και ίδρυσης επιχειρήσεων από τις χώρες και των δύο ακτών της Μεσογείου, και η διευκόλυνση δημιουργίας κοινοπραξιών στον τομέα της ενέργειας. [36]
- ✓ Η διευκόλυνση της οικονομικής ενίσχυσης από την Ε.Ε. και από τις χώρες που συμμετέχουν στην Ευρω-μεσογειακή συνεργασία, στην προώθηση των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας, των οποίων οι δαπάνες παραγωγής παραμένουν υψηλές. [30]
- ✓ Η ανάπτυξη του ευρωπαϊκού δορυφορικού προγράμματος πλοήγησης GALILEO3, που μπορεί να παίξει σημαντικό ρόλο στο μέλλον, σχετικά με την ασφάλεια και την προστασία των ενεργειακών υποδομών. Η συνεργασία της Ε.Ε. και των Μεσογειακών Εταίρων σε αυτό το τομέα είναι σημαντική, καθώς το παραπάνω πρόγραμμα μπορεί να παρέχει ασφάλεια στην κατασκευή και συντήρηση ενεργειακών υποδομών, όπως αγωγοί μεταφοράς πετρελαίου, φυσικού αερίου και γραμμές μεταφοράς ηλεκτρισμού, καθώς επίσης και διαρκή παρακολούθηση των θαλάσσιων και χερσαίων μεταφορών πετρελαίου και φυσικού αερίου. [45]

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

Η βασική προτεραιότητα σχετικά με τις εξωτερικές σχέσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ) και των χωρών της Μεσογειακής Συνεργασίας, είναι η προώθηση της ευημερίας, της σταθερότητας και της ασφάλειας στην περιοχή της Μεσογείου. Αυτό συμβαίνει όχι μόνο λόγω των πολιτικών, οικονομικών, διοικητικών, οικολογικών και κοινωνικών προκλήσεων που αντιμετωπίζει η περιοχή, αλλά λαμβάνοντας υπόψη επίσης, τις επαναλαμβανόμενες συγκρούσεις και την αστάθεια στην περιοχή. Οι σχέσεις μεταξύ της ΕΕ και των Μεσογειακών Εταίρων (ΜΕ), βασίζονται σε μια πολιτική εγγύτητας που καθοδηγείται από την αρχή της συνεργασίας, προκειμένου να αντιμετωπιστούν οι κοινές προκλήσεις που απαιτούν μια συντονισμένη απάντηση. [45]

3.1. Κοινωνική και οικονομική κατάσταση

Το επίπεδο των εισοδημάτων στις χώρες της Μεσογειακής Συνεργασίας, ποικίλλει από σχετικά υψηλό, όπως την Κύπρο, το Ισραήλ και τη Μάλτα, που έχει τα εισοδηματικά επίπεδα, παρόμοια με εκείνα μερικών χωρών της ΕΕ και αποτελεί σχεδόν ένα τέταρτο του ΑΕΠ της ευρύτερης περιοχής, αλλά μόνο για το 3% ενός πληθυσμού που ξεπερνά τα 230 εκατομμύρια ανθρώπων, σε μέσο όπως την Τουρκία, και σε χαμηλό για τις υπόλοιπες χώρες, με το κατά κεφαλήν εισόδημα να κυμαίνεται από 1.000 έως 3.000 €. [59]

Ενώ στα προηγούμενα χρόνια οι πολιτικές των χωρών ήταν θα λέγαμε εσωστρεφείς και εστίαζαν κυρίως στην ελεγχόμενη από το κράτος ανάπτυξη, κατά τη διάρκεια της τελευταίας δεκαετίας, σχεδόν όλες, έχουν αρχίσει να

εφαρμόζουν ουσιαστικά προγράμματα διαρθρωτικής προσαρμογής, με σκοπό να αποκαταστήσουν τις μακροοικονομικές ισορροπίες, να ανοίξουν βαθμιαία τις οικονομίες τους και να κάνουν μια μετάβαση από τον κρατικό προς τον ιδιωτικό τομέα [21].

Σήμερα, η οικονομική κατάσταση των Μεσογειακών Εταίρων μπορεί να συνοψιστεί ως εξής:

- ✓ Έχει επιτευχθεί σημαντική πρόοδος στη μακροοικονομική σταθεροποίηση και την απελευθέρωση της αγοράς, αν και σε διαφορετικό βαθμό ανάλογα με την χώρα.
- ✓ Η πραγματική αύξηση του ΑΕΠ - συνήθως σε ένα ποσοστό 2% το χρόνο - είναι ανεπαρκής να βελτιώσει το βιοτικό επίπεδο των κατοίκων αυτών των χωρών, λαμβάνοντας υπόψη την ταχεία αύξηση του πληθυσμού, και έχει αποδειχθεί αρκετά ευμετάβλητη, δεδομένου ότι οι τομείς της εξαγωγής, δεν είναι αρκετά ισχυροί ώστε να αντεπεξέλθουν στο διεθνή ανταγωνισμό.
- ✓ Υπάρχει πολύ σημαντικό πρόβλημα ανεργίας, το ποσοστό της οποίας κυμαίνεται από 15 έως 20 %, και είναι ιδιαίτερα οξεία στους νέους, στους μορφωμένους, και στις αστικές περιοχές. [21]

Η επίτευξη υψηλότερων ρυθμών ανάπτυξης, περιορίζεται από τη διστακτική πρόοδο των απαραίτητων διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων, από τη κατάσταση του βιομηχανικού τομέα και τη χαμηλή απόδοση του τομέα των εξαγωγών, καθώς επίσης και από το μεγάλο δημόσιο χρέος, που αποσπά τεράστια ποσά δημόσιων πόρων από την οικονομική δραστηριότητα, σε ξένους και διεθνείς προορισμούς. Τα βασικά ζητήματα συνεργασίας για την περιοχή, που προκύπτουν από την οικονομική ανάλυση, βρίσκονται στην ώθηση του εμπορίου και των επενδύσεων και στην εύρεση λύσεων σε θέματα όπως οι διεθνείς μεταφορές, η ενέργεια, οι τηλεπικοινωνίες, τα περιβαλλοντικά προβλήματα. Αυτό θα συμβεί με την ανάπτυξη του εμπορίου, μεταξύ των ίδιων των χωρών. [65]

3.2. Εμπόριο και επενδύσεις

Ο όγκος των άμεσων ξένων επενδύσεων (Foreign Direct Investment, FDI), θα είναι κρίσιμος για το μέλλον της περιοχής. Όμως, μόνο ένα μικρό μέρος των FDI έχει τοποθετηθεί στους Μεσογειακούς Εταίρους. Πράγματι, ο κύριος όγκος των FDI, πηγαίνει στις χώρες της Κεντρικής Ευρώπης. Το ποσοστό των FDI της Ευρωπαϊκής Ένωσης, που πηγαίνει στις χώρες της μεσογειακής συνεργασίας έχει μειωθεί από 2,2% το 1992 σε λιγότερο από 1% το 1999. Για παράδειγμα, οι επενδύσεις στις χώρες της κεντρικής και ανατολικής Ευρώπης, από τις αρχές του 1990 μέχρι σήμερα, έχουν σχεδόν εννιαπλασιαστεί, φτάνοντας περίπου τα 21 δισεκατομμύρια €, σε αντίθεση με τις χώρες της Μεσογειακής Συνεργασίας, που σε ολόκληρη την δεκαετία, η αύξηση ήταν λιγότερο από 300%, διαμορφώνοντας το ύψος αυτών των επενδύσεων σε 7 δισεκατομμύρια € [21].

Παρά μια πρόσφατη άνοδο, η τρέχουσα ετήσια ροή των 7 δισεκατομμυρίων €, από την άποψη του ΑΕΠ της περιοχής, είναι ακριβώς το μισό από τα 12-14 δισεκατομμύρια € που υπολογίζεται πως είναι απαραίτητα, για να φέρει τους Μεσογειακούς Εταίρους στον μέσο όρο των αναπτυσσόμενων οικονομιών. [21]

Όσον αφορά στο εμπόριο, το άνοιγμα των Μεσογειακών Εταίρων στο διεθνές εμπόριο (εξαγωγές συν εισαγωγές/ΑΕΠ), έχει βελτιωθεί κάπως από το 1992, επιτυγχάνοντας ένα ποσοστό 58% του ΑΕΠ το 1999, παρόλα αυτά όμως, βρίσκεται πίσω από τη Νοτιοανατολική Ασία και τις χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης (CEECs), με την Ουγγαρία και την Πολωνία να βρίσκονται στο 64%. [21]

Ένα πολύ σημαντικό πρόβλημα, είναι πως το εσωτερικό εμπόριο μεταξύ των 12 χωρών, αποτελεί ακόμα λιγότερο από το 5% του συνόλου, παρά το γεγονός, ότι οι διαδοχικές ευρω-μεσογειακές διασκέψεις, έχουν υπογραμμίσει τη σημασία της ενδοπεριφερειακής ενοποίησης και ολοκλήρωσης. Όσον αφορά τώρα το σχέδιο συνεργασίας βορρά-νότου, δεν έχουν αλλάξει πολλά από την Διακήρυξη της Βαρκελώνης, με την ΕΕ να είναι ο κύριος εμπορικός

εταίρος των χωρών, κατά προσέγγιση στην ίδια αναλογία (52% του εμπορίου τους - εισαγωγές συν εξαγωγές-σε σχέση με 57% το 2000). [21]

Η εξαγωγική βάση των χωρών, που δεν είναι βιομηχανοποιημένες, είναι ακόμα πάρα πολύ στενή ή/και εξαρτώμενη, σε αγαθά βασισμένα σε χαμηλού επιπέδου τεχνολογία. Για να διαφοροποιήσουν τις εξαγωγές τους και γενικότερα για να μπορέσουν να συμμετάσχουν σε μεγαλύτερο βαθμό στο διεθνές οικονομικό περιβάλλον, οι χώρες της μεσογειακής συνεργασίας, θα πρέπει να βελτιώσουν την τρέχουσα ποιότητα της παραγωγής τους. Από την άλλη πλευρά, η ΕΕ είναι ενήμερη για αυτήν την κατάσταση, προσπαθώντας να βρει καινοτόμους τρόπους για να ωθήσει το εμπόριο και την επένδυση, σε τεχνολογικά και άλλα προγράμματα, για τις οικονομίες των χωρών. [22]

3.3. Ενεργειακός τομέας

3.3.1. Ευρωπαϊκή Ένωση

Από το 1990, η ζήτηση τελικής ενέργειας στην ΕΕ αυξάνεται κατά μέσον όρο 1,2% ετησίως, ενώ το ΑΕΠ αυξήθηκε κατά 1,7%. Εάν εξαιρεθούν, από τα παραπάνω, τα αποτελέσματα της γερμανικής επανένωσης, η τελική κατανάλωση ενέργειας, αυξήθηκε στην ΕΕ, στο ίδιο ποσοστό με το ΑΕΠ [22].

Από το 1994, η κατανάλωση ενέργειας στην βιομηχανία, έχει αυξηθεί κατά 1,1%, ετησίως κατά μέσον όρο, ενώ η βιομηχανική παραγωγή, έχει αυξηθεί κατά 2,9% κατά μέσον όρο. Η ενεργειακή ένταση της βιομηχανίας, μειώθηκε κατά 2,7% το 1997 και 3,6% το 2000. Αυτό ήταν μια συνέπεια νέων επενδύσεων, που οφείλονται στο υψηλό επίπεδο οικονομικής δραστηριότητας, στα μεγαλύτερα ποσοστά χρήσης της παραγωγικής ικανότητας και στην συνεχή ανάπτυξη των μικρομεσαίων επιχειρήσεων, που επικεντρώθηκαν προϊόντα υψηλής προστιθέμενης αξίας [23]. Η ζήτηση ενέργειας για την βιομηχανία, αναμένεται να αυξάνεται στην ΕΕ, κατά ένα μέσο ποσοστό 1,0% ετησίως, φτάνοντας τους 291 ΜΤΙΠ το 2020. Από την άλλη πλευρά, η ζήτηση ενέργειας στην βιομηχανία, στις χώρες της Μεσογειακής Συνεργασίας, αναμένεται να φτάσει τους 175 ΜΤΙΠ το 2020, 124 ΜΤΙΠ περισσότερο από το 2000 [24].

Η ζήτηση ενέργειας στον τομέα των μεταφορών, αυξήθηκε μεταξύ 1985 και 1998 με ένα μέσο ετήσιο ποσοστό 3,0% αλλά, στη δεκαετία 1990-2000, η αύξηση περιορίστηκε σε 2,1% ετησίως, παρά τα άλματα του 2,8% το 1996 και του 3,4% το 1998. Το 1998, η ζήτηση ενέργειας, στον τομέα των μεταφορών αντιπροσώπευσε το 31,6% της συνολικής ενεργειακής απαίτησης έναντι μόνο 24,6% σε 1985, Μεταξύ 1985 και 2000, ο τομέας των μεταφορών, συνέβαλε κατά 78% στην συνολική αύξηση της ζήτησης τελικής ενέργειας. Αλλά, από το 1990, συνέβαλε μόνο στο 54% της συνολικής αύξησης, με το υπόλοιπο να απορροφάται από τον τριτογενή και οικιακό τομέα. Από το 1994, η ενεργειακή ζήτηση, αυξήθηκε με πιο αργούς ρυθμούς και η ενεργειακή ένταση, που μετρήθηκε σε σχέση με το ΑΕΠ, σταθεροποιήθηκε [23].

Η ενεργειακή κατανάλωση στον τομέα μεταφορών στην ΕΕ, προβάλλεται, για να αυξηθεί με ένα μέσο ετήσιο ποσοστό 1,9%, σε 360 ΜΤΙΠ το 2020, 60 ΜΤΙΠ υψηλότερη από το 2000. Από την άλλη πλευρά, στους Μεσογειακούς Εταίρους, η ζήτηση στον τομέα των μεταφορών, αναμένεται να αυξάνεται με ποσοστό περίπου 5% ετησίως, φτάνοντας τους 108 ΜΤΙΠ το 2020, 67 ΜΤΙΠ υψηλότερα από το 2000. [25]

Η κατανάλωση ενέργειας στον οικιακό και τριτογενή τομέα στην ΕΕ, αυξήθηκε κατά 0,6% ετησίως κατά μέσον όρο από το 1985, αλλά κατά 1,4% ετησίως από το 1990, όπου επικράτησαν παρόμοιες κλιματολογικές συνθήκες με το 2000. Η ζήτηση αυξήθηκε λόγω της συνεχής αύξησης σε συγκεκριμένες χρήσεις (ηλεκτρικές συσκευές), αλλά και στην βελτίωση του βιοτικού επιπέδου (μέγεθος κεντρικής θέρμανσης και σπιτιών). Οι ετήσιες αλλαγές της ενεργειακής κατανάλωσης σε αυτόν τον τομέα, συνεχίζουν να εξαρτώνται έντονα στον καιρό. [21]

Η εμπορική ενεργειακή ζήτηση στην ΕΕ, προβάλλεται για να αυξηθεί με ένα μέσο ετήσιο ποσοστό 1,5%, φθάνοντας σε 459 ΜΤΙΠ το 2020. Στους Μεσογειακούς Εταίρους, η ανάλογη ζήτηση θα αυξηθεί με ένα μέσο ετήσιο ποσοστό 4,5%, φθάνοντας σε 28 ΜΤΙΠ το 2020. [21,26]

3.4.2. Οι χώρες της Μεσογειακής Συνεργασίας

Όσον αφορά τον ενεργειακό ανεφοδιασμό, οι 12 χώρες της Μεσογειακής Συνεργασίας, παρουσιάζουν τα εξής χαρακτηριστικά:

- ✓ Η ενεργειακή παραγωγή συνολικά ,είναι υψηλότερη από την κατανάλωση ενέργειας, γεγονός που αναδεικνύει την περιοχή ως ένα σημαντικό εξαγωγέα ενέργειας (το 2000 η ακαθάριστη εγχώρια κατανάλωση ήταν 230,4 ΜΤΙΠ και η συνολική παραγωγή αρχικής ενέργειας ήταν 283,0 ΜΤΙΠ).
- ✓ Εντούτοις, μεταξύ των χωρών, παρατηρούνται μεγάλες διαφορές, όσον αφορά στην ενεργειακή παραγωγή, με συνέπεια την ομαδοποίηση των χωρών, σε χώρες που είναι καθαροί εξαγωγείς ενέργειας (Αλγερία, Αίγυπτος και Συρία), αυτάρκειες (Τυνησία), έντονα εξαρτώμενες, από τις εισαγωγές (Τουρκία), και τέλος, σχεδόν συνολικά εξαρτώμενες από εισαγωγές (η Παλαιστινιακή Αρχή, Κύπρος, Μάλτα, Μαρόκο, Ισραήλ, Ιορδανία) [18].

3.4.2.1. Πετρέλαιο

Η περιοχή της Μεσογείου, είναι αφ' ενός μια περιοχή παραγωγής πετρελαίου και αφ' ετέρου μια στρατηγική περιοχή για την διακίνηση και μεταφορά του πετρελαίου, είτε μέσω ξηράς είτε μέσω της θάλασσας. [18]

A) Πολιτική αποθεμάτων πετρελαίου

Η υψηλή εξάρτηση του χωρών στα προϊόντα πετρελαίου, έχει οδηγήσει πολλές από αυτές, στην εφαρμογή πολιτικών δημιουργίας αποθεμάτων πετρελαίου, προκειμένου να αποτραπούν οι επιρροές κάποιας κρίσης ή των ατυχημάτων. Η πολιτική που ακολουθεί κάθε χώρα, όσον αφορά την δημιουργία αποθεμάτων πετρελαίου, διαφέρει από χώρα σε χώρα, κυρίως λόγω των διαφορών στις παραγωγικές ικανότητες αλλά και στην κατανάλωση. [48]

Παραδείγματος χάριν, η Αλγερία, που είναι ο μεγαλύτερος παραγωγός πετρελαίου στην περιοχή, κρατά αποθέματα ασφάλειας 30 ημερών για τα προϊόντα πετρελαίου στην πλευρά της παραγωγής, και 20 ημερών στην

πλευρά της διανομής. Στην Κύπρο, με εξαίρεση τα fuel oils για τα οποία τα αποθέματα είναι περίπου 90 ημέρες, η υπάρχουσα ικανότητα, είναι επαρκής για να κρατήσει αποθέματα προϊόντων 20 ημερών, και αποθέματα πετρελαίου βαριών καυσίμων για την κατανάλωση 30 ημερών. Ο νόμος που ορίζει την υποχρεωτική αποθήκευση αποθεμάτων πετρελαίου, για 90 ημέρες, είναι στο στάδιο της προετοιμασίας [25].

Η Ιορδανία, εξαρτάται σχεδόν συνολικά από εισαγωγές και έχει μια στρατηγική αποθήκευσης, για τη διατήρηση αρκετών αποθεμάτων, που να μπορούν να καλύψουν τις ανάγκες 100 ημερών. Στην ίδια κατάσταση βρίσκεται και το Λίβανο, που εξαρτάται και αυτό από τις εισαγωγές. Εδώ, η διαθέσιμη ικανότητα αποθήκευσης στα εργοστάσια ενέργειας, επαρκεί για 25 με 35 μέρες. [25]

Η Μάλτα, σύμφωνα με την πολιτική της ΕΕ, πρέπει να διατηρήσει ένα απόθεμα καυσίμων, για την εσωτερική κατανάλωση, που να καλύπτει τουλάχιστον 90 ημέρες. Η Μάλτα, θέλησε περισσότερο χρόνο, έως το 2007, για να δημιουργήσει αυτά τα αποθέματα και την ικανότητα αποθήκευσής της, μέχρι αυτό το επίπεδο. Από την άλλη πλευρά, η Παλαιστινιακή Αρχή, δεν έχει καμία πολιτική αποθεμάτων, αλλά για την παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας, υπάρχουν διαθέσιμα καύσιμα, αρκετά ώστε να λειτουργήσουν οι εγκαταστάσεις για έναν μήνα. [25]

Η Τυνησία, κρατά αποθέματα διαφορετικά από το ένα προϊόν στο άλλο, από έναν μήνα για τα LPG, μέχρι 2 μήνες για το fuel oil και άλλα προϊόντα, ενώ η Τουρκία, προς το παρόν, συμμορφώνεται, με την ελάχιστη απαίτηση αποθεμάτων έκτακτης ανάγκης του IEA [26].

B) Παραγωγή

Υπάρχουν πολύ σημαντικές διαφορές μεταξύ των διάφορων χωρών, όσον αφορά στους εσωτερικούς πόρους πετρελαίου. Η Αλγερία, η Αίγυπτος και η Συρία, έχουν περίπου 16 δισεκατομμύρια βαρέλια, αποδεδειγμένων αποθεμάτων πετρελαίου. Η συνολική πρωτογενής παραγωγή πετρελαίου αυτών των τριών χωρών, ήταν 125,7 ΜΤΙΠ το 2000. Το πετρέλαιο,

εξασφαλίζει περίπου 50% του ενεργειακού ανεφοδιασμού. Οι τρεις αυτές χώρες, έχουν πολύ σημαντική παραγωγή, εάν συγκριθεί με τις ενεργειακές καταναλώσεις τους [26].

Οι επίσημες εκτιμήσεις, των αποδεδειγμένων αποθεμάτων πετρελαίου της Αλγερίας, παραμένουν σε 9,2 δισεκατομμύρια βαρέλια. Με τις πρόσφατες ανακαλύψεις πετρελαίου, οι εκτιμήσεις για τα αποθέματα πετρελαίου, αναμένονται, να αναθεωρηθούν προς τα πάνω στα ερχόμενα έτη. Περίπου 90% των εξαγωγών αργού πετρελαίου της Αλγερίας, πηγαίνουν στη δυτική Ευρώπη, με την Ιταλία να είναι η κύρια αγορά, ακολουθούμενη από τη Γερμανία, τη Γαλλία, τις Κάτω Χώρες, την Ισπανία και τη Μεγάλη Βρετανία [22].

Η Αίγυπτος, παρήγαγε, κατά μέσο όρο, περίπου 710.000 βαρέλια, ανά ημέρα, (bbl/d) αργού πετρελαίου το 2001. Η Αίγυπτος, είχε παρουσιάσει την μεγαλύτερη παραγωγή το 1996, με περίπου 922.000 bbl/d. Εν τω μεταξύ, η εγχώρια κατανάλωση των προϊόντων πετρελαίου, αυξήθηκε από 501.000 bbl/d το 1996, σε περίπου 585.000 bbl/d το 2001, αποτέλεσμα της ισχυρής οικονομικής ανάπτυξης που γνώρισε η Αίγυπτος, από τα μέσα της δεκαετίας του '90 έως το 1999 [26].

Η παραγωγή πετρελαίου της Συρίας, συνεχίζει να μειώνεται, λόγω της μείωσης των αποθεμάτων πετρελαίου. Η μέγιστη παραγωγή, παρατηρήθηκε το 1996, με 604.000 βαρέλια ανά ημέρα (bbl/d), και από τότε, η παραγωγή πετρελαίου της Συρίας, έχει μειωθεί σταθερά, εκτιμώμενη σε 527.000 bbl/d το 2001, δεδομένου, ότι τα παλαιότερα πεδία πετρελαίου, ειδικά το μεγάλο πεδίο στην περιοχή Jebisseh, που ανακαλύφθηκε το 1968, έχουν φθάσει στην ωριμότητα παραγωγής. Η Συριακή παραγωγή πετρελαίου, αναμένεται να συνεχίσει την πτώση της,, κατά τη διάρκεια των επόμενων ετών, ενώ η κατανάλωση στη χώρα αυξάνεται, οδηγώντας σε μια μείωση των καθαρών εξαγωγών πετρελαίου της Συρίας. [26]

Οι υπόλοιπες χώρες, έχουν πολύ μικρή παραγωγή, ή ακόμα σε κάποιες περιπτώσεις, δεν έχουν καθόλου παραγωγή πετρελαίου. [21]

Γ) Θαλάσσια μεταφορά πετρελαίου

Οι θαλάσσιες μεταφορές του πετρελαίου, είναι ένα πολύ σημαντικό θέμα για την ΕΕ και την περιοχή της Μεσογείου, δεδομένου ότι συνολικά 90% όλου του εμπορίου πετρελαίου, μεταξύ της ΕΕ και των Νότιων Μεσογειακών Χωρών, πραγματοποιείται δια θαλάσσης. Οι χώρες αυτές, είναι σημαντικοί προμηθευτές για την ΕΕ και η μεταφορά του πετρελαίου, γίνεται σχεδόν εξ ολοκλήρου, με πλοία που διασχίζουν την Μεσόγειο. [25]

Λαμβάνοντας υπόψη τα σοβαρά θαλάσσια ατυχήματα, που οδηγούν σε σημαντικές διαρροές πετρελαίου, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, εξέδωσε στις 18 Φεβρουαρίου 2002, έναν κανονισμό (ΕΚ 417/2002), για την σταδιακή απόσυρση των δεξαμενόπλοιων, με μονά τοιχώματα. Αυτό το μέτρο, συμφωνήθηκε σε διεθνές επίπεδο και εγκρίθηκε από το διεθνή θαλάσσιο οργανισμό (ΙΜΟ). Η αναγκαιότητα του παραπάνω μέτρου, επιβεβαιώθηκε όταν προκλήθηκε ένα άλλο σοβαρό ατύχημα, τον Νοέμβριο του 2002 (το ναυάγιο του Prestige), κάνοντας σαφές, ότι τα διεθνή και προηγουμένως συμφωνηθέντα σχέδια της ΕΕ, δεν ήταν αρκετά φιλόδοξα και αποτελεσματικά. [22]

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, στην ανακοίνωσή της σχετικά με τη βελτίωση της ασφάλειας στις θαλάσσιες μεταφορές, προτείνει τρεις τροποποιήσεις στον ισχύοντα κανονισμό:

- ✓ Την απαγόρευση μεταφοράς βαριών προϊόντων πετρελαίου, από σκάφη μονού τοιχώματος, στα λιμάνια των χωρών μελών της ΕΕ.
- ✓ Την αναθεώρηση του σχεδίου απόσυρσης, προκειμένου να επιταχυνθεί η απόσυρση των σκαφών μονών τοιχωμάτων.
- ✓ Εντατικότερες επιθεωρήσεις στα δεξαμενόπλοια μονού τοιχώματος, τα οποία έχουν περάσει την ηλικία των 15 ετών, με σκοπό την αξιολόγηση της αξιοπιστίας τους. [26]

Λαμβάνοντας υπόψη, την επείγουσα ανάγκη για εξασφάλιση, της ασφάλειας του θαλάσσιου εμπορίου πετρελαίου, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, πιέζει τα όργανα λήψης αποφάσεων της ΕΕ, για να εγκρίνει αυτά τα μέτρα, το

συντομότερο δυνατόν, ώστε να τεθούν σε εφαρμογή, το αργότερο μέχρι τον Μάρτιο του 2003. [25]

Κάτω από αυτές τις συνθήκες, οι Μεσογειακοί Εταίροι, που έχουν έναν πολύ σημαντικό ρόλο στο εμπόριο πετρελαίου, πρέπει να επιτρέψουν, την υιοθέτηση αυτών των μέτρων στην τοπική θαλάσσια νομοθεσία τους. Με αυτήν την προοπτική, δεν πρόκειται να προκληθεί, οποιαδήποτε διαταραχή της ασφάλειας του ανεφοδιασμού, στην ευρω-μεσογειακή περιοχή. [26]

Δ) Ποιότητα των προϊόντων πετρελαίου

Τα διυλιστήρια, στην ευρύτερη περιοχή, παράγουν ποικίλα προϊόντα πετρελαίου, με αρκετά διαφορετικές προδιαγραφές ποιότητας, ειδικά για τα καύσιμα, που χρησιμοποιούνται στις μεταφορές. [24]

Οι τεχνικές προδιαγραφές για τη βενζίνη και το diesel, που είναι αυτήν την περίοδο σε ισχύ στην Κύπρο, δεν συμμορφώνονται με τις περιβαλλοντικές και τεχνικές προδιαγραφές της οδηγίας 98/70/EK για το πετρέλαιο, αλλά προετοιμάζεται σχέδιο νομοθεσίας, για τις προδιαγραφές των καυσίμων που χρησιμοποιούνται. [25]

Στον τομέα των μεταφορών της Αιγύπτου, χρησιμοποιείται, σχεδόν αποκλειστικά αμόλυβδη βενζίνη, με εξαίρεση, μερικά δημόσια και στρατιωτικά οχήματα, που χρησιμοποιούν ακόμη diesel. Από την άλλη πλευρά, στην Ιορδανία, χρησιμοποιούνται 4 τύποι καυσίμων: diesel (με μέσο δείκτη δεκαεξανίου 54,7), απλή βενζίνη (μέσου όρου 87 οκτανίων, βενζίνη σούπερ (95 οκτανίων) και αμόλυβδη (95 οκτανίων) Το μερίδιο των παραπάνω τύπων βενζίνης, είναι 75% για την απλή, 23% για την σούπερ και 2% για την αμόλυβδη. Και οι τρεις τύποι βενζινών, έχουν περιεκτικότητα σε μόλυβδο και σε θείο, κάτω από τα όρια. [25]

Το Ισραήλ και Παλαιστινιακή Αρχή, χρησιμοποιούν το ίδιο είδος προϊόντων πετρελαίου: κυρίως diesel για τη δημόσια μεταφορά, μολυβδόχο βενζίνη 96-οκτανίων και αμόλυβδη (95- και 98-οκτανίων). [28]

Στο Λίβανο, οι εισαγωγές μολυβδούχου βενζίνης, απαγορεύονται. Η βενζίνη, που είναι διαθέσιμη στην αγορά, είναι αμόλυβδη, από 90 ως και 98 οκτάνια. Στη Μάλτα, το 2001 η αμόλυβδη βενζίνη, είχε μερίδιο 40% στην κατανάλωση, ενώ το υπόλοιπο μέρος, αφορούσε βενζίνη με μόλυβδο. [29]

Το Μαρόκο, παράγει 3 τύπους βενζίνης (απλή, σούπερ και αμόλυβδη), καθώς επίσης και fuel oil No2 και diesel. Προκειμένου να εναρμονιστεί με τα ευρωπαϊκά πρότυπα, που θα εφαρμοστούν μέχρι το 2005, οι προδιαγραφές των προϊόντων πετρελαίου, έχουν αναθεωρηθεί. [27]

Η Συρία, χρησιμοποιεί και βενζίνη με μόλυβδο και αμόλυβδη (87 οκτανίων), καθώς επίσης και πετρέλαιο diesel. Στην Τυνησία, χρησιμοποιείται αμόλυβδη (95-οκτανίων), μολυβδούχος βενζίνη (96-οκτανίων), μίγμα βενζίνης (89-οκτανίων), καθώς επίσης και το πετρέλαιο diesel. [26]

Στον τομέα των μεταφορών της Τουρκίας, χρησιμοποιείται LPG, σούπερ και αμόλυβδη βενζίνη jet fuels και πετρέλαιο diesel. Η βενζίνη, αποτέλεσε το 14% της συνολικής κατανάλωσης καυσίμων, για μεταφορές το 2001, και από την συνολική κατανάλωση βενζίνης, η αμόλυβδη βενζίνη, αποτέλεσε το 46%. Κάποια διυλιστήρια, εναρμονίζονται με τους κανονισμούς της ΕΕ, σχετικά με τα προϊόντα πετρελαίου, για μετά το 2005, ενώ σε κάποια άλλα, αυτό πρόκειται να συμβεί στο προσεχές μέλλον. Τα πρότυπα, για τη μέγιστη περιεκτικότητα σε θείο στο diesel, πρόκειται να συμμορφωθούν με τους κανονισμούς της ΕΕ, μέχρι το 2007 [27].

3.4.2.2. Φυσικό αέριο

Τα αποδεδειγμένα αποθέματα φυσικού αερίου στην περιοχή, είναι επάνω από 6.771 δισεκατομμύρια κυβικά μέτρα (bcm) (χωρίς να υπολογιστούν περίπου 1.313 bcm από τη Λιβύη), και βρίσκονται στις ίδιες χώρες, που έχουν τα αποθέματα πετρελαίου (πρώτιστα στην Αλγερία, αλλά και στην Αίγυπτο) [28].

Υπάρχουν μεγάλες διαφορές μεταξύ των διάφορων χωρών της περιοχής, όσον αφορά στους εσωτερικούς πόρους αερίου. Μερικές χώρες, έχουν

ιδιαίτερα σημαντική παραγωγή, εάν συγκριθεί με τη συνολική κατανάλωση ενέργειάς τους. Τα στοιχεία για το 2000 είναι:

- ✓ Η Αλγερία, είχε παραγωγή φυσικού αερίου περίπου 89 ΜΤΙΠ, εκ των οποίων περίπου 68 ΜΤΙΠ, αφορούσαν εξαγωγές. Αυτή η παραγωγή φυσικού αερίου, αντιστοιχεί στο τριπλάσιο της συνολικής κατανάλωσης ενέργειας της χώρας.
- ✓ Η Αίγυπτος, είχε μια παραγωγή που έφτασε περίπου 24 ΜΤΙΠ, που αντιστοιχεί περίπου στο 1/2 της συνολικής κατανάλωσης ενέργειας στην χώρα. Η παραγωγή αυτή, αναμένεται να αυξηθεί σημαντικά στο μέλλον, καθώς ανακαλύπτονται συνέχεια νέα αποθέματα φυσικού αερίου.
- ✓ Η Συρία, είχε παραγωγή περίπου 5 ΜΤΙΠ, που αντιστοιχεί στο 30% περίπου της συνολικής κατανάλωσης ενέργειας. Το σύνολο της παραγωγής της Συρίας, χρησιμοποιήθηκε για εγχώρια κατανάλωση. [28,19]

Οι αλγερινές προμήθειες υγροποιημένου φυσικού αερίου (LNG), είναι στο παρόν οι μόνες σημαντικές ανταλλαγές φυσικού αερίου, μεταξύ των ανατολικών και δυτικών πλευρών της περιοχής της Μεσογείου (με εξαίρεση τη Λιβύη). Οι πρόσφατες ανακαλύψεις μεγάλων αποθεμάτων φυσικού αερίου στην Αίγυπτο, αναμένεται να την αναδείξουν, σε σημαντικό εξαγωγέα για την περιοχή, στο διάστημα που έρχεται [29]. Η Αλγερία, βρίσκεται στην δεύτερη θέση των προμηθευτών της ΕΕ, με φυσικό αέριο, από μη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. [25]

Οι υπόλοιπες χώρες της περιοχής, έχουν είτε πολύ περιορισμένη παραγωγή, που εξασφαλίζει λιγότερο από 5% της κατανάλωσης, είτε αμελητέα (Ισραήλ, Ιορδανία, Μαρόκο και Τουρκία), είτε ανύπαρκτη παραγωγή (Παλαιστινιακή Αρχή, Λίβανος, Μάλτα και Κύπρος) [26]

Ομοίως, υπάρχουν μεγάλες διαφορές, όσον αφορά το ποσοστό του φυσικού αερίου, στην συνολική κατανάλωση κάθε χώρας. Χώρες στις οποίες το φυσικό αέριο παίζει σημαντικό ρόλο είναι [26]:

- ✓ Η Τουρκία, όπου το φυσικό αέριο αποτελεί το 17% της συνολικής κατανάλωσης, και προέρχεται σχεδόν αποκλειστικά από εισαγωγές.
- ✓ Η Συρία, όπου το φυσικό αέριο αποτελεί το 25% περίπου της συνολικής κατανάλωσης. Εδώ το αέριο που χρησιμοποιείται, είναι αποκλειστικά παραγόμενο στην Συρία.
- ✓ Η Αίγυπτος, όπου χρησιμοποιείται φυσικό αέριο, αποκλειστικά παραγόμενο από την ίδια την χώρα, και συμμετέχει στην συνολική κατανάλωση με ένα ποσοστό 38%.
- ✓ Η Τυνησία, όπου το φυσικό αέριο, αντιστοιχεί στο 40% της κατανάλωσης, και προέρχεται επίσης από την εγχώρια παραγωγή.
- ✓ Η Αλγερία, όπου το φυσικό αέριο, αποτελεί τα 2/3 περίπου της συνολικής κατανάλωσης. [26]

Στις άλλες χώρες, η χρήση αερίου, είναι πολύ περιορισμένη (Ιορδανία, Ισραήλ), ή ακόμα και ανύπαρκτη (Λίβανος, Μάλτα, Κύπρος). [25]

Επιπλέον, η περιοχή της Μεσογείου, γίνεται όλο και περισσότερο σημαντική για τη διέλευση φυσικού αερίου, προς την αγορά της ΕΕ, κυρίως από τους αγωγούς αερίου Transmed και Μαγκρέμπ-Ευρώπη. Επίσης, ένα σημαντικό μέρος των εξαγωγών φυσικού αερίου, από την Αλγερία προς την Ευρώπη, γίνεται με την μορφή LNG. Περίπου 350 ΜΤΙΠ φυσικού αερίου, έχουν διοχετευτεί στην Ευρώπη, τα τελευταία 20 χρόνια, μέσω της Τυνησίας και του αγωγού Transmed, ενώ 30 ΜΤΙΠ, έχουν διοχετευτεί μέσω του Μαρόκο και των στενών του Γιβραλτάρ. Εκτός από την ήδη υπάρχουσα σύνδεση με την Ευρώπη, θα πρέπει να δοθεί και ιδιαίτερη σημασία, στην δημιουργία διασυνδέσεων αγωγών φυσικού αερίου, μεταξύ των χωρών της Νότιας και Ανατολικής Μεσογείου. Η ανάπτυξη του Νότιου Ευρωπαϊκού Δικτύου Φυσικού Αερίου είναι πολύ σημαντική, για την ενίσχυση της ασφάλειας εφοδιασμού της Ευρώπης, με φυσικό αέριο τις επόμενες δεκαετίες. Η Τουρκία και η Ελλάδα, ήδη συνεργάζονται, για την μεταξύ τους διασύνδεση με αγωγούς φυσικού αερίου (Διασύνδεση Τουρκίας-Ελλάδας), που αποτελεί το πρώτο βήμα, για την δημιουργία του Νότιου Ευρωπαϊκού Δικτύου Φυσικού Αερίου [18].

3.4.2.3. Ανανεώσιμες πηγές ενέργειας

Σχετικά με τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, οι χώρες της περιοχής, έχουν σημαντικές δυνατότητες για την ανάπτυξή τους, αλλά στην παρούσα φάση, παρατηρείται περιορισμένη χρήση αυτών των πηγών ενέργειας. Η περιοχή εμφανίζεται να έχει σημαντικές δυνατότητες, για χρήση υδροηλεκτρικής ενέργειας, ειδικά στην ανατολική πλευρά της, με την Τουρκία, την Αίγυπτο και τη Συρία, να έχουν το 89% της συνολικής ισχύος σε υδροηλεκτρικά εργοστάσια το 2000 [26].

Η περιοχή επίσης, έχει σημαντικά ποσά αιολικής και ηλιακής ενέργειας. Η θερμική ηλιακή ενέργεια, δεν έχει αναπτυχθεί ακόμη, με εξαίρεση τα συστήματα θέρμανσης νερού. Τα φωτοβολταϊκά στοιχεία, θα μπορούσαν να συμβάλουν σημαντικά στην ηλεκτροδότηση αγροτικών περιοχών, ειδικά στο Μαρόκο. [25]

Η γεωθερμική ενέργεια, χρησιμοποιείται σε πολύ μικρή έκταση, με εξαίρεση την Τουρκία, όπου έχει πολύ σημαντική γεωθερμική δυνατότητα και μάλιστα προγραμματίζεται η εκτεταμένη εκμετάλλευσή της. Η βιομάζα και η ενέργεια από τα απορρίμματα, έχουν μικρή συμβολή στην συνολική κατανάλωση, κυρίως για λόγους θέρμανσης, και η χρήση τους αναμένεται να μειωθεί κατά τη διάρκεια των επόμενων δύο δεκαετιών, κυρίως λόγω της αντικατάστασής τους από την ηλεκτρική ενέργεια και άλλες πηγές ενέργειας. [26]

3.4.2.4. Στερεά καύσιμα

Υπάρχουν περιορισμένα αποθέματα στερεών καυσίμων στην περιοχή. Η Αλγερία, η Τουρκία, το Μαρόκο, το Ισραήλ και η Αίγυπτος, έχουν τους μόνους αυτήν την περίοδο γνωστούς πόρους, οι οποίοι μπορούν να χρησιμοποιηθούν. Η εγχώρια παραγωγή άνθρακα, ήταν 13,4 ΜΤΙΠ το 2000. Η συνολική κατανάλωση άνθρακα, στο ίδιο έτος, ήταν 36,3 ΜΤΙΠ. Μερικές από τις χώρες, ανέπτυξαν τα τελευταία χρόνια, μια πολιτική για τη παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας από τον άνθρακα. Βασιζόμενοι στις προβλέψεις παραγωγής και απαίτησης άνθρακα για τις επόμενες δύο δεκαετίες, μπορεί να συναχθεί το συμπέρασμα, ότι το συντριπτικό ποσοστό παραγωγής και κατανάλωσης άνθρακα, στην ευρύτερη περιοχή, θα πραγματοποιείται στην Τουρκία. [26]

3.4.2.5. Κατανάλωση ενέργειας

Η κατανάλωση ενέργειας αυξήθηκε, σε όλους τους τομείς και τις περιοχές, μεταξύ 1980 και 2000. Συνολικά, ο βιομηχανικός τομέας, κατανάλωσε το υψηλότερο μερίδιο της ενέργειας, περίπου δύο φορές περισσότερο απ' ότι ο τομέας των μεταφορών, και περίπου τρεις φορές περισσότερο απ' ότι ο οικιακός και τριτογενής τομέας [25]

3.4.2.6. Εκπομπές διοξειδίου του άνθρακα

Με εξαίρεση την Αλγερία, την Αίγυπτο και την Τουρκία, η κατά κεφαλήν κατανάλωση ενέργειας και οι κατά κεφαλήν σχετικές με την ενέργεια εκπομπές άνθρακα, έχουν παραμείνει ιδιαίτερα χαμηλές για δύο δεκαετίες. Αυτοί οι δείκτες, είναι εξαιρετικά χαμηλοί συγκρινόμενοι με τους αντίστοιχους στις βιομηχανικές χώρες, ή ακόμα και με άλλες αναπτυσσόμενες περιοχές του κόσμου. [26]

Οι περισσότερες από τις χώρες,, είναι σχετικά μη-βιομηχανοποιημένες, έχουν χαμηλά επίπεδα ιδιοκτησίας οικιακών συσκευών και αυτοκινήτων ανά κάτοικο, και καταναλώνουν μεγάλα μέρη "μη εμπορικής" ενέργειας (δηλ. βιομάζα). Κατά συνέπεια, τα κατά κεφαλήν επίπεδα κατανάλωσης ενέργειας και οι σχετικές με την ενέργεια εκπομπές άνθρακα, τείνουν να είναι σχετικά χαμηλότερα στην περιοχή. [25]

Συνολικά, ο βιομηχανικός τομέας, παρήγαγε τις περισσότερες εκπομπές άνθρακα, περίπου δύο φορές περισσότερο απ' ότι ο τομέας των μεταφορών και περίπου τρεις φορές περισσότερο απ' ότι ο τριτογενής και οικιακός τομέας μαζί. Μεταξύ 1980 και 2000, οι εκπομπές άνθρακα στον τομέα των μεταφορών, διπλασιάστηκαν. [25,18]

Ειδικότερα μεταξύ των χωρών, η κατά κεφαλήν κατανάλωση ενέργειας και οι σχετικές με την ενέργεια εκπομπές άνθρακα, τείνουν να είναι μεγαλύτερες στις χώρες εκείνες, που είναι σημαντικοί παραγωγοί πετρελαίου και φυσικού αερίου, όπως στην Αλγερία και την Αίγυπτο. Οι σχετικά υψηλές εκπομπές διοξειδίου του άνθρακα, στην Τουρκία, είναι ως ένα σημείο αποτέλεσμα της

μεγάλης χρήσης άνθρακα, που είναι ένα καύσιμο, που παράγει πολύ περισσότερες εκπομπές άνθρακα από ότι το πετρέλαιο ή το φυσικό αέριο.

[25]

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

Η ΕΥΡΩ – ΜΕΣΟΓΕΙΑΚΗ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ

ΓΕΝΙΚΟΤΕΡΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ

Η ΕΜΣ, έχει διαπιστωθεί, ότι μετά από δέκα χρόνια λειτουργίας, δεν έχει καθορίσει την ταυτότητά της και τις προσδοκίες των κρατών μελών, που συμμετέχουν σ' αυτήν, καθώς:

- ✓ Η εσωτερική φιλοσοφία, που διέπει την ΕΜΣ, τίθεται υπό αμφισβήτηση, εξαιτίας της έλλειψης ουσιαστικής προόδου, καθώς και από την απουσία επιτευγμάτων, ικανών, να αντισταθμίσουν τις παραλείψεις και τις αποτυχίες. [48]

Η αλληλεξάρτηση που υπάρχει, μεταξύ των επιμέρους πυλώνων, και κυρίως μεταξύ του πολιτικού και του οικονομικού πυλώνα, υπαγορεύει μία αλλαγή πλεύσης. Η νεολειτουργικής έμπνευσης αντίληψη, ότι η οικονομική αλληλεξάρτηση και η κοινότητα συμφερόντων, που αυτή συνεπάγεται, μπορεί να δράσει ως ικανή και αναγκαία συνθήκη, για την αποκατάσταση της ειρήνης και της πολιτικής και κοινωνικής σταθερότητας στην περιοχή, δε φαίνεται να αποδίδει καρπούς. Το ενδιαφέρον της ΕΜΣ, πρέπει σε πρώτο στάδιο, να μετατοπιστεί στον πρώτο πυλώνα, αυτό όμως συνεπάγεται, ότι η ΕΕ, θα πρέπει να αναλάβει πιο ενεργό πολιτικό ρόλο στην περιοχή, κάτι που

αποτελεί ένα αρκετά δυσχερές εγχείρημα, όσο η ΚΕΠΠΑ και η ΕΠΑΑ, αντιμετωπίζουν προβλήματα. [39]

Από την άλλη πλευρά, διανοίγονται πλήθος διλημάτων για την ΕΕ, μεταξύ των οποίων, το εάν μια πολιτική θετικής αιρεσιμότητας, υπαγορεύει μια άλλη αντίληψη πολιτικής, προς τα διαφθαρμένα μεν, αλλά κοσμικά και φιλοδυτικά πολιτικά των ΤΜΧ, και εάν και σε ποια έκταση, η ΚΕΠΠΑ μόνη της, χωρίς τη συνεργασία με τις ΗΠΑ, είναι σε θέση να προωθήσει την πολιτική της ΕΕ, στη μεσογειακή λεκάνη και τη Μέση Ανατολή, αποτελεσματικά. [38]

- ✓ Δεν υπάρχει ξεκάθαρη ιδέα, για το τι, η ΕΜΣ αντιπροσωπεύει. Είναι η ΕΜΣ ένα κλασικό παράδειγμα «ανοικτής» περιφερειακής συνεργασίας, μιας δια-περιφερειακής συνέργιας, ή μια έκφανση ασύμμετρης περιφερειακής σχέσης; Η λογική η οποία διέπει τη ΕΜΣ, θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως πολύ- επίπεδη και ολιστική, ή απλώς εκφράζει ένα υποτυπώδες υπο-περιφερειακό πλαίσιο συνεργασίας (θεματικό και γεωγραφικό), στηριγμένο ουσιαστικά σε διμερείς σχέσεις; Η ΕΜΣ, είναι μια διαδικασία που αποβλέπει τελικά στη δημιουργία μιας κοινής «ευρωμεσογειακής συνείδησης», ή απλά να «εξαχθούν» οι ευρωπαϊκές αξίες και αρχές στις ΤΜΧ; Με άλλα λόγια, να εξευρωπαϊσθούν; [37]
- ✓ Η επίδραση της νέας Ευρωπαϊκής Πολιτικής Γειτονίας (ΕΠΓ), αναμένεται να είναι καθοριστική, για τη διαδικασία της Βαρκελώνης, καθώς αρκετοί μεσογειακοί εταίροι, αναζητούν διαφορετικά επίπεδα πολιτικής και οικονομικής δέσμευσης με την Ευρώπη. Αν τελικά, η ιδιαίτερα φιλόδοξη ΕΠΓ διατηρηθεί ως δομή και πολιτικό κεκτημένο, ενισχύοντας τη «διμερή λογική» στις εξωτερικές σχέσεις της ΕΕ, τότε η Διαδικασία της Βαρκελώνης, είναι βέβαιο, ότι θα εξασθενίσει και θα περιθωριοποιηθεί. Το σενάριο αυτό, μπορεί να είναι υπερβολικά απαισιόδοξο, δεν είναι όμως απίθανο, εφόσον η ΕΠΓ αρχίσει να λειτουργεί και να αποδίδει απτά αποτελέσματα. Δεν αποκλείεται μάλιστα, να υπάρξει επιστροφή σε μια αμιγώς αραβική προσέγγιση της ΕΕ, κατά το πρότυπο του Ευρω-Αραβικού Διαλόγου, της δεκαετίας του '70. Συνεπώς, η ενσωμάτωση και ταυτόχρονα η υποβάθμιση της

ΕΜΣ στο πλαίσιο της ΕΠΓ, μπορεί ή όχι να εκληφθεί, ως μια «φιλελευθεροποίηση των εξωτερικών σχέσεων της ΕΕ». Η Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτνίασης (ΕΠΓ), συμπληρώνει και υποβοηθά την ΕΜΣ ή στηρίζεται σε άλλη φιλοσοφία και στην ουσία την αναιρεί, καθώς η έμφαση που δίνεται στην ΕΠΓ, θα πρέπει να μεταβάλλει άρδην την αντιμετώπιση της ΕΜΣ, από μια συνεργασία που βασίζεται στη σύμπραξη, σ' εκείνη της διαφοροποιημένης διμερούς σχέσης; [40]

Ο ΠΡΩΤΟΣ ΠΥΛΩΝΑΣ : ΑΣΦΑΛΕΙΑ

Στόχος του πρώτου πυλώνα, είναι η συνεργασία σε επίπεδο πολιτικής και ασφάλειας, με σκοπό τη δημιουργία ενός χώρου ειρήνης και σταθερότητας στην Μεσόγειο. Η ΕΜΣ, προβλέπει ένα λεπτομερές σχέδιο δράσης και θίγει ζητήματα διακυβέρνησης, σε μία προσπάθεια να ενθαρρύνει τον εκδημοκρατισμό των πολιτικών συστημάτων της περιοχής, καθώς και την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και της έννομης τάξης. Επιχειρώντας μια αποτίμηση του πρώτου πυλώνα της ΕΜΣ, στα δέκα χρόνια που πέρασαν από την σύσταση της, διαπιστώνονται τα εξής: [45]

Ο πρώτος πυλώνας της ΕΜΣ, δείχνει μάλλον ανίκανος, να εξασφαλίσει την ειρήνη στην περιοχή και να λειτουργήσει ως ένας μηχανισμός επίλυσης διαφορών. Βασικός στόχος στις αρχές της δεκαετίας του '90, ήταν ότι η ΕΜΣ, θα αποτελούσε σε μια εποχή αισιοδοξίας, μετά την έναρξη της διαδικασίας των πολυμερών διαπραγματεύσεων στη Μαδρίτη για την ειρήνευση στη Μέση Ανατολή και τις συμφωνίες στο Όσλο, ένα πλαίσιο στο οποίο η ισραηλινο-αραβική διαμάχη, θα μπορούσε να τερματιστεί. Συνέβη, όμως ακριβώς το αντίθετο. Αντί η ΕΜΣ, να επηρεάσει θετικά και να συμβάλλει θετικά στον τερματισμό του Παλαιστινιακού προβλήματος, οι αρνητικές εξελίξεις στο Παλαιστινιακό, έχουν επηρεάσει, τη θετική εξέλιξη ολόκληρης της ΕΜΣ. [34]

Αν και ο πρώτος πυλώνας εσωκλείει ρήτρες δεσμευτικού χαρακτήρα, για τη μη εξάπλωση των όπλων μαζικής καταστροφής και εκείνες που αφορούν την απόκτηση εξοπλιστικών προγραμμάτων, που δεν υπερκαλύπτουν τις ανάγκες των χωρών για την εγγύηση της ασφάλειας τους, η κατάσταση είναι ακριβώς αντίθετη από την επιθυμητή. Για τους Άραβες, το Ισραήλ θεωρείται μια χώρα,

επιθετική και επεκτατική. Από την πλευρά του το Ισραήλ, κατηγορεί ορισμένες Αραβικές χώρες ότι υπερξοπλίζονται. Συνεπώς, οι επιδιώξεις της ΕΜΣ σχετικά με την μη εξάπλωση των όπλων μαζικής καταστροφής και τον περιορισμό των εξοπλισμών, παραμένουν μέχρι και σήμερα στο επίπεδο των εξαγγελιών. [37]

Δέκα χρόνια μετά την έναρξη της ΕΜΣ, η παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων συνεχίζεται αμείωτη στις συνδεδεμένες χώρες, ενώ η ΕΕ, παραλείπει όλο και περισσότερο, να ανταποκριθεί στις διεθνείς της υποχρεώσεις και συγκεκριμένα στα ζητήματα της τρομοκρατίας και της παράνομης μετανάστευσης. Η πρόσφατη «εισβολή» απελπισμένων μεταναστών στη Θέουτα και στη Μελίγια (ισπανικούς θύλακες στο Μαρόκο), ανέδειξε τις τρομακτικά αυξανόμενες διαστάσεις του προβλήματος. Η ευθύνη για το έλλειμμα ανθρωπίνων δικαιωμάτων, στα πλαίσια της ΕΜΣ, επιρρίφθηκε αρχικά στις χώρες του Μεσογειακού Νότου, ωστόσο, πλήττει και τις δύο πλευρές της συνεργασίας. Η ΕΕ, πρέπει να αντιμετωπίσει τις ελλείψεις της, όχι μόνο διότι υπονομεύονται οι δικές της αξίες, αλλά επίσης, επειδή διακυβεύεται η αξιοπιστία της, στην αντιμετώπιση της παραβίασης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, από τα καταπιεστικά καθεστώτα, που ενδημούν στον αραβικό κόσμο της Μεσογείου. Επιπλέον, η πίεση της ΕΕ προς τους Μεσογειακούς εταίρους της, να καταπολεμήσουν την τρομοκρατία και να ελέγξουν την παράτυπη μετανάστευση, έχει οδηγήσει σε νέες παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στην περιοχή. Τα πρόσφατα τραγικά γεγονότα στο Γιβραλτάρ (το μεγαλύτερο υγρό νεκροταφείο του κόσμου), αποτελούν μόνο ένα σκανδαλώδες παράδειγμα των ελλειμμάτων της συνεργασίας, στον τομέα αυτό. [45]

Πολλές ΤΜΧ, ωστόσο, αρνούνται να προωθήσουν ριζικές μεταρρυθμίσεις, σε θέματα εκδημοκρατισμού ανθρωπίνων δικαιωμάτων, γιατί φοβούνται ότι η σταδιακή άρση της απολυταρχικής δομής των καθεστώτων τους, θα οδηγήσει σε δραματική άνοδο του ριζοσπαστικού Ισλάμ και των φονταμενταλιστών της αντιπολίτευσης. Η ΕΕ είναι διχασμένη στο θέμα αυτό. Από την μια πλευρά, πολλά κράτη μέλη θεωρούν τα υπάρχοντα καθεστώτα, ως τους μοναδικούς αξιόπιστους συνομιλητές της ΕΕ, καθώς, πλειοψηφικά, παραμένουν

φιλοδυτικά και κοσμικά καθεστώτα. Ενδεχόμενη δε άνοδος στην εξουσία από την άλλη, ακόμη και μέσω δημοκρατικών διαδικασιών, φονταμενταλιστικών κινήματων, θα δημιουργούσε κινδύνους υιοθέτησης αντι-δυτικών πολιτικών και κοινωνικής αναστάτωσης στις ΤΜΧ. Κάτι που σίγουρα η Ευρώπη και η Δύση γενικότερα δεν θα ήθελαν να συμβεί. Ωστόσο, η ΕΕ θα πρέπει να διερωτηθεί, για το κατά πόσο οι ανησυχίες των Αράβων ηγετών είναι ορθές ή απλώς αποτελούν προσχηματικές δικαιολογίες, για να διατηρηθούν στην εξουσία. Από την άλλη πλευρά, υπάρχουν και ισλαμιστές, που δεν είναι φανατικοί αλλά πρόθυμοι να συζητήσουν μαζί με τους ευρωπαίους, θέματα που αφορούν τον εκδημοκρατισμό, τη χρηστή διακυβέρνηση και την πάταξη της διαφθοράς στην εξουσία. [56]

Στη συγκεκριμένη περίπτωση, η θέση της ΕΕ, πάντως παραμένει δυσχερής. Πολλές δε κυβερνήσεις της Ε.Ε, φαίνεται να προτιμούν να διατηρηθεί το υπάρχον status quo, προκειμένου να μην ανατραπούν οι ήδη υπάρχουσες, πολύ ευαίσθητες πολιτικές και κοινωνικές ισορροπίες. Εξάλλου, το γεγονός ότι η Ευρώπη δε χρησιμοποιεί τη βία, για να προωθήσει τη δημοκρατία με τα δικά της μέτρα και σταθμά, σίγουρα την καθιστά, όχι μόνο συμπαθή στα μάτια των Αράβων, αλλά και ως τον πλέον αξιόπιστο παράγοντα σταθερότητας και ασφάλειας στις χώρες του Μάσρεκ και του Μαγκρέμπ. Ίσως η στάση αυτή της Ευρώπης, δηλαδή η προώθηση του εκδημοκρατισμού με διπλωματία και όχι με όπλα και εξαναγκασμό, να ευνοεί έστω και μακροπρόθεσμα, τις προοπτικές για ουσιαστικότερη συνεργασία, σε θέματα που αφορούν τον πρώτο πυλώνα (Πολιτική Συνεργασία – Εκδημοκρατισμό – Σταθερότητα - Ασφάλεια). Κάτι τέτοιο όμως φαίνεται να προσκρούει με την πραγματικότητα στις αραβικές χώρες, όπου συνθήκες οικονομικής εξαθλίωσης και περιορισμού των ανθρωπίνων ελευθεριών, έχουν ήδη αρχίσει να αναιρούν τη φερεγγυότητα και τη σταθερότητα των υπαρχόντων πολιτικών συστημάτων, με αποτέλεσμα αυτά να γίνονται ολοένα και πιο ευάλωτα, εσωστρεφή και ως αποτέλεσμα, λιγότερο συνεργάσιμα. Η στάση της ΕΕ απέναντι στους προβληματισμούς των Αράβων ηγετών είναι δεκτική, ιδίως μετά τα γεγονότα τις 11^{ης} Σεπτεμβρίου του 2001 και τις τρομοκρατικές επιθέσεις, που ακολούθησαν από τότε. Αυτή η παθητικότητα, όμως, δεν μπορεί να θεωρηθεί απολύτως δικαιολογημένη. Το να παραβλέπονται οι

παραβιάσεις στον τομέα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των δημοκρατικών ελευθεριών, στις ΤΜΧ, από πολλούς ευρωπαϊκούς εταίρους, παρέχοντας στην ουσία σιωπηλή υποστήριξη στα καθεστώτα που τις προκαλούν, και να γίνεται αποδεκτή η δικαιολογία, ότι οι παραβιάσεις αυτές είναι αναγκαίες προκειμένου να υπάρξει προστασία από την απειλή της τρομοκρατίας, είναι μια μη ικανοποιητική πολιτική, ανίκανη να προάγει μακροπρόθεσμα τη σταθερότητα, την ειρήνη και την ασφάλεια στην περιοχή. Άλλωστε, δεν πρέπει να παραβλέπουμε την ανατροφοδοτούμενη σχέση που υπάρχει μεταξύ καταπίεσης και φονταμενταλισμού, καθώς και τις αρνητικές συνέπειες που έχει για την ΕΕ αυτή η στέρηση ελευθεριών και η καταπίεση των δικαιωμάτων, η οποία δημιουργεί πέραν των άλλων και μεταναστευτικά ρεύματα προς την Ευρώπη. Από την άλλη μεριά, η ΕΕ, δεν είναι σε θέση και δεν πρέπει να επιβάλει και να εξαγάγει τις δικές της αξίες και αρχές, σε κοινωνίες που ούτε από την ίδια ιστορική πορεία, σε σύγκριση με εκείνη των ευρωπαϊκών χωρών έχουν, ούτε διέπονται από τη ίδια θρησκεία και τις ίδιες κοινωνικές καταβολές. Συνεπώς, θα πρέπει, η ΕΕ, στη διαμόρφωση της πολιτικής να βρει μια ισορροπία ώστε, να είναι δυνατή η αναμόρφωση του υπάρχοντος αναχρονιστικού πολιτικού συστήματος, πολλών από τις ΤΜΧ, χωρίς να θίγονται βασικές παράμετροι της κοινωνικής τους οργάνωσης. [59]

Τα αδιέξοδα και τα διλήμματα αυτά, είχαν ως αποτέλεσμα:

- ✓ Πρώτον, στην κατάρρευση των συνομιλιών, που θα οδηγούσαν στην κύρωση του Χάρτη Σταθερότητας και Ασφάλειας, που θα μπορούσε να ευνοήσει τη δημιουργία ενός μηχανισμού επίλυσης κρίσεων, τόσο για τα 'μαλακά' όσο και τα 'σκληρά' ζητήματα της ασφάλειας. [36]

Στην αδυναμία του να εξελιχθεί, η ΕΜΣ, σε forum σταθερότητας και ασφάλειας, καθώς παρατηρήθηκαν διαφωνίες μεταξύ των κρατών της ΕΕ και των ΤΜΧ. Πράγματι, στην περίπτωση της ΕΜΣ, τόσο οι εταίροι του Βορρά όσο και οι εταίροι του Νότου, εξακολουθούν να έχουν διαφορετικές αντιλήψεις, ως προς τους παράγοντες εκείνους, που αποτελούν απειλή για την ασφάλεια. [48]

Αναλυτικότερα, οι Άραβες εταίροι, θεωρούν, ως απειλή τη στάση του Ισραήλ απέναντι στους Παλαιστίνιους και τους Σύριους όπως επίσης και τη ραγδαία άνοδο του ριζοσπαστικού Ισλάμ. Από την πλευρά τους, οι Ευρωπαίοι, είναι ολοφάνερο πως εστιάζουν έντονα στο φαινόμενο της τρομοκρατίας, την αυξανόμενη παράνομη μετανάστευση, από τον Νότο στο Βορρά, και τις επιπτώσεις της τελευταίας, τόσο στην ασφάλεια του κοινωνικού ιστού της Ευρώπης, όσο και της οικονομικής συνοχής της. [41]

Αυτές οι διαφωνίες, έχουν ως αποτέλεσμα να δυσχεραίνεται κάθε προσπάθεια για μία ολιστική προσέγγιση του προβλήματος της ασφάλειας, όπως προέβλεπε η Διακήρυξη της Βαρκελώνης. [52]

Η παραπάνω διαπίστωση, γίνεται περισσότερο αποθαρρυντική, εάν λάβουμε υπόψη μας την αδυναμία της ΕΕ, να συγκροτηθεί ουσιαστικά σε επίπεδο πολιτικό (εξωτερική πολιτική- άμυνα-ασφάλεια). Εύλογα λοιπόν, οι Μεσογειακοί εταίροι, διερωτώνται πως είναι δυνατόν να βασίζονται σε μία Ευρώπη, η οποία αν και αναπτύσσει έντονη διπλωματική δραστηριότητα, εξακολουθεί να παραμένει θεατής των εξελίξεων, στα σημαντικά ζητήματα της Παλαιστίνης και του Ιράκ. Επίσης, εύλογα διερωτώνται, το κατά πόσον θα ήταν ορθολογικό να συνεργαστούν με τους Ευρωπαίους, όταν εκείνοι εξακολουθούν να θεωρούν την επίλυση του Παλαιστινιακού σημαντική μεν, αλλά μη αλληλένδετη με την ενδεχόμενη πρόοδο, σε θέματα που αφορούν τον πρώτο πυλώνα και την ΕΜΣ στο σύνολό της. Φαίνεται λοιπόν παράδοξο, για τις Αραβικές χώρες, να κάνουν παραχωρήσεις, όταν το Ισραήλ εξακολουθεί να μην σέβεται τα ανθρώπινα δικαιώματα, των Παλαιστινίων, και να έχει συνοριακή διένεξη με την Συρία. Επιπρόσθετα, η αδυναμία των εταίρων να συμφωνήσουν από κοινού, στον ορισμό της τρομοκρατίας, και να υιοθετήσουν με τον πλέον επίσημο τρόπο μια κοινή ημερήσια διάταξη, για την αντιμετώπισή της, στην πρόσφατη- πανηγυρική κατά τα άλλα- συνδιάσκεψη της Βαρκελώνης, καθώς επίσης, και η απόφαση πολλών Αράβων ηγετών αλλά και του Ισραήλ, να μην εκπροσωπήσουν τις χώρες τους σε επίπεδο αρχηγών κρατών, αποτυπώνουν ξεκάθαρα, την αδυναμία του πρώτου πυλώνα στα πλαίσια της ΕΜΣ. [56]

Η τρομοκρατία, παραμένει το πιο αμφιλεγόμενο ζήτημα για την ΕΜΣ, εξαιτίας της δυσκολίας εξεύρεσης, ενός γενικά αποδεκτού ορισμού της, που να είναι κατανοητός από όλους τους εταίρους. [19]

Η διαφωνία μάλιστα μεταξύ των εταίρων, σχετικά με τα μέτρα που θα έπρεπε να ληφθούν για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας, απείλησε να υπονομεύσει τις εργασίες της Συνόδου της Βαρκελώνης. Ενώ δεν έγινε κανένας ουσιώδης απολογισμός για τα δέκα χρόνια της διαδικασίας της Βαρκελώνης, σημαντικές επιπλοκές δημιούργησε ο καθορισμός της έννοιας της τρομοκρατίας. «Είναι ουσιώδες να διαφοροποιηθεί η τρομοκρατία από την πάλη εναντίον της ξένης κατοχής και την πάλη για την αυτοδιάθεση των λαών», υπογράμμισε μνημόνιο, που έθεσε σε κυκλοφορία στη διάσκεψη, η αντιπροσωπεία της Αλγερίας. Στο επίμαχο θέμα του «Κώδικα Αντιτρομοκρατικής Συμπεριφοράς», παρότι και οι Ισραηλινοί και οι Παλαιστίνιοι τον υποστήριξαν, η σύμπτωση αυτή έγινε, αφού δεν συμφωνήθηκε ένας ορισμός για την τρομοκρατία. Επομένως δεν ξεκαθαρίστηκε, εάν ο κανόνας μπορεί να εφαρμοστεί ή όχι, σε οργανώσεις σαν τη Χαμάς ή στις επιλεκτικές τρομοκρατικές επιθέσεις του Ισραήλ. Επίσης, έπρεπε να αποσυρθούν και ορισμένες παράγραφοι που αποτελούσαν πηγή διαφωνίας ανάμεσα στους εταίρους, όπως η αναφορά στα ισραηλινά σύνορα του 1967 και το «δικαίωμα αντίστασης κατά κατοχικών δυνάμεων» (αναφορά που την ήθελαν οι Άραβες). Οι απαλείψεις αυτές, επέτρεψαν την υιοθέτηση του Κώδικα, αλλά το πρόβλημα δεν κατάφερε να επιλυθεί σε επίπεδο κοινής δήλωσης. [45]

- ✓ Υπάρχει έντονη καχυποψία των Αράβων, στο αίτημα των Ευρωπαίων να συνεργαστούν σε θέματα που αφορούν τον πρώτο πυλώνα και κυρίως εκείνα της ασφάλειας. Συγκεκριμένα, κατά καιρούς η Euromesco, διεξάγει έρευνες οι οποίες υποδεικνύουν την άποψη των Αράβων, ότι δηλαδή οι Ευρωπαίοι έχουν «σύρει» τους Άραβες σε ένα forum, προκειμένου να εξασφαλίσουν αποκλειστικά τις δικές τους και μόνο ανησυχίες, για τις επιπτώσεις της μετανάστευσης και της τρομοκρατίας, στο έδαφος της Ευρώπης, χωρίς να συμμερίζονται τους προβληματισμούς των συνεταίρων τους, στον Νότο. Εξαιτίας αυτού,

θεωρούν ότι η προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ο εκδημοκρατισμός των καθεστώτων και η χρηστή διακυβέρνηση, αποτελούν το Δούρειο Ίππο, με τον οποίο η ΕΕ, προσπαθεί να παρέμβει στα εσωτερικά ζητήματα των χωρών, προκειμένου να ικανοποιήσει τις δικές της ανησυχίες, για την ασφάλεια και τη μετανάστευση. Κατ' αυτόν τον τρόπο, υπάρχει ο φόβος οι χώρες του Νότου, να αντιλαμβάνονται τις πολιτικές και τις στρατηγικές πρωτοβουλίες της ΕΕ, ως άλλη μια «αποικιοκρατικού» τύπου προσπάθεια επιρροής. Από την πλευρά τους οι Ευρωπαίοι στο σύνολο τους, δεν θεωρούν την ΕΜΣ ως στρατηγική προτεραιότητα της ΕΕ. Συγκεκριμένα, ορισμένες από τις Βόρειες χώρες της Ένωσης, που γεωγραφικά αλλά και διπλωματικά είναι πιο απομακρυσμένες από αυτές της Νότιας ακτής της Μεσογείου, θεωρούν ότι, η ΕΜΣ, αποτελεί το πλαίσιο για καλή γειτονία με τις χώρες του Νότου και σε καμία περίπτωση στρατηγική ανάγκη για την ΕΕ. [71]

Ο ΔΕΥΤΕΡΟΣ ΠΥΛΩΝΑΣ : ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ

Ο δεύτερος πυλώνας, πραγματεύεται την οικονομική διάσταση της Ευρωμεσογειακής Συνεργασίας και αποσκοπεί στη «δημιουργία μιας ζώνης οικονομικής ευημερίας» , μέσω της οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης των χωρών της Μεσογείου, καθώς και τη μείωση του οικονομικού χάσματος, μεταξύ των χωρών της ΕΕ και των μεσογειακών χωρών. Οι βασικοί άξονες δράσης του «οικονομικού καλαθιού» της ΕΜΣ είναι οι εξής: Η δημιουργία μίας ζώνης Ελευθέρου Εμπορίου, στην περιοχή της Μεσογείου μέχρι το 2010, η οικονομική συνεργασία μεταξύ των ευρωμεσογειακών εταίρων και η παροχή οικονομικής βοήθειας, από την ΕΕ στους Μεσογειακούς εταίρους της. [19]

Ωστόσο, μία ρεαλιστική αποτίμηση της πραγματικότητας και της προόδου που έχει συντελεστεί, στα πλαίσια του δεύτερου πυλώνα της ΕΜΣ, σκιαγραφεί μία αρνητική και μάλλον αποκαρδιωτική για το μέλλον εικόνα, αν εξαιρέσει κανείς την πρόοδο που επιτελέστηκε στην απελευθέρωση του εμπορίου στα βιομηχανικά προϊόντα, μεταξύ της ΕΕ και εκάστης ΤΜΧ. Οι εξαγγελίες έχουν παραμείνει ανεκπλήρωτες, το οικονομικό περιβάλλον παραμένει αβέβαιο, ο στόχος για τη δημιουργία μίας ζώνης ελευθέρου εμπορίου, μέχρι το 2010,

φαντάζει όλο και πιο δύσκολος, ενώ τα στατιστικά στοιχεία, έρχονται όχι μόνο να επιβεβαιώσουν αλλά και να ενισχύσουν αυτά τα απαισιόδοξα συμπεράσματα. [26]

Η Διακήρυξη της Βαρκελώνης, απέδωσε μεγάλη βαρύτητα στο δεύτερο πυλώνα της ΕΜΣ, θεωρώντας ότι θα μπορούσε να παρέχει το κατάλληλο πλαίσιο για την προαγωγή της πολιτικής συνεργασίας και την εγγύηση της ειρήνης και της πολιτικής σταθερότητας, στην ευρύτερη περιοχή της Μεσογείου. Η οικονομική συνεργασία (ανάπτυξη εμπορικών σχέσεων και ΑΞΕ) και η αυξανόμενη οικονομική αλληλεξάρτηση, που αυτή επιφέρει, θεωρήθηκε ως ικανή συνθήκη, για την ανάπτυξη ισχυρών δεσμών, που θα μπορούσαν να αποκτήσουν στο μέλλον και πολιτική βαρύτητα, ενώ η παροχή οικονομικής βοήθειας, κρίθηκε επαρκές κίνητρο, για την προαγωγή των αναγκαίων οικονομικών και πολιτικών μεταρρυθμίσεων. Φαίνεται, όμως, όπως τονίστηκε και παραπάνω, πως ήταν μάλλον μη ρεαλιστική και ίσως άγγιζε τα όρια της ουτοπίας, η προσδοκία ότι η ανάπτυξη του εμπορίου και των χρηματοδοτικών ροών θα ήταν ικανές από μόνες τους, να συμβάλλουν στην επίλυση των συγκρούσεων και να εγγυηθούν την ειρήνη και τη σταθερότητα. Πολύ δε περισσότερο, να μειωθεί το κύμα της παράνομης μετανάστευσης. Είναι μάλλον προφανές, ότι είναι πολύ δύσκολο να αναπτυχθεί το εμπόριο και γενικότερα η οικονομική συνεργασία, όταν η πολιτική κατάσταση είναι τόσο αβέβαιη. Η αποκατάσταση της ειρήνης και της πολιτικής σταθερότητας στην περιοχή, πρέπει να προηγηθεί ή τουλάχιστον να βαδίζει παράλληλα με οποιασδήποτε απόπειρας οικονομικής συνεργασίας. [19,23,65]

Ο ΤΡΙΤΟΣ ΠΥΛΩΝΑΣ: ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΕΣ ΑΝΤΑΛΛΑΓΕΣ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΩΝ

Ο τρίτος πυλώνας της διακήρυξης της Βαρκελώνης, αναφέρεται σε στόχους αναφορικά με την εκπαίδευση και τον πολιτισμό των χωρών της ευρύτερης Μεσογείου, με την ανταλλαγή πολιτισμικών στοιχείων και με τη δημιουργία κοινωνίας των πολιτών. Πρόκειται, ίσως, για το πιο ελπιδοφόρο κομμάτι της Ευρωμεσογειακής Συνεργασίας, δεδομένου ότι η επαφή διαφορετικών

πολιτισμών, οδηγεί μακροπρόθεσμα στην αλληλοκατανόηση και την εξάλειψη των συγκρούσεων. [61]

Στον τρίτο πυλώνα, η Ευρωμεσογειακή συνεργασία, έχει να επιδείξει αρκετά επιτεύγματα. Στα δέκα χρόνια που έχουν περάσει, από την υπογραφή της Διακήρυξης της Βαρκελώνης, έχουν γίνει αρκετά βήματα προόδου, στον τομέα του πολιτισμού, ενώ έχουν τεθεί και πολλοί φιλόδοξοι στόχοι για το μέλλον. Βέβαια, απογοήτευση προκαλεί το γεγονός, ότι επικρατεί άγνοια για την Ευρωμεσογειακή Συνεργασία, από τους κατοίκους όλων των χωρών μελών και ιδιαίτερα της Βόρειας Ευρώπης. Σ' αυτό το γεγονός, ίσως να φταίει, ότι μόλις τα τελευταία χρόνια έχει γίνει έντονη δραστηριοποίηση όσον αφορά στον τρίτο πυλώνα. Τα μέχρι τώρα βήματα, πάντως, όσον αφορά στον τρίτο πυλώνα είναι σε γενικές γραμμές ενθαρρυντικά. [60]

Παρακάτω θα δούμε αναλυτικά, τα όσα έχει επιτύχει η Ευρωμεσογειακή συνεργασία αυτά τα δέκα χρόνια, από την ίδρυση της, και σε ποια σημεία χωλαίνει η όλη διαδικασία. [60]

Βασικός τομέας ενδιαφέροντος του τρίτου πυλώνα, αποτελεί η εκπαίδευση και συγκεκριμένα αποτελεί μια από τις βασικές προτεραιότητες της ΕΜΣ. Βασική αρχή θεωρείται, η ισότιμη ευκαιρία όλων στη μόρφωση, ιδιαίτερα των μη προνομιούχων ομάδων, όπως είναι οι γυναίκες και ο φτωχός πληθυσμός των επαρχιών. Ο σκοπός της κοινοτικής βοήθειας είναι, να δημιουργηθεί μια ισορροπημένη εκπαιδευτική πυραμίδα, λαμβάνοντας υπόψη της τις ανάγκες της κάθε χώρας ξεχωριστά. Έχοντας αντιληφθεί αυτό η ΕΕ, έχει χρηματοδοτήσει προγράμματα για την εκπαίδευση και την πρακτική άσκηση, αξίας € 704 εκ., μόνο για την περίοδο 2000-2006. Από αυτά τα κονδύλια, το 52%, θα χρησιμοποιηθεί για τη βασική εκπαίδευση, το 8% για τη δευτεροβάθμια και το 40% για την τριτοβάθμια εκπαίδευση, έτσι ώστε να αυξηθεί η ποιότητα της και να μειωθεί ο αναλφαβητισμός. Στα πλαίσια της εκπαίδευσης, από το 2002 ,έχουν αρχίσει να γίνονται ανταλλαγές φοιτητών και διδασκόντων στην ευρύτερη περιοχή της Μεσογείου, καθώς επίσης υπάρχει και η δυνατότητα πρακτικής άσκησης. Οι ανταλλαγές αυτές, γίνονται με την παροχή υποτροφιών, που παρέχονται μέσα στα πλαίσια αυτών των προγραμμάτων (π.χ. πρόγραμμα Erasmus Mundus) έτσι ώστε να

διευκολυνθεί η κινητικότητα, προς τις χώρες της ΕΕ. Στόχος αυτών των προγραμμάτων είναι, η ποιοτική βελτίωση του ανθρώπινου δυναμικού, ώστε να προσαρμοστούν οι χώρες αυτές στις επιταγές της συνεχώς αυξανόμενης διεθνοποιημένης κοινωνίας, καθώς και η μείωση της ανεργίας και των προκαταλήψεων. Χαρακτηριστικό αυτής της προσπάθειας είναι, ότι από το 1995 έχουν δαπανηθεί μόνο € 327 εκ. σε προγράμματα πρακτικής άσκησης. Παρ' όλα αυτά δεν πρέπει να παραγνωρίζουμε το γεγονός ότι, αν και έχουν δαπανηθεί μεγάλα χρηματικά ποσά στην εκπαίδευση, το ποσοστό του αναλφαβητισμού στις χώρες αυτές, εξακολουθεί να είναι πολύ μεγάλο. Χρειάζονται πολλά χρόνια προσπάθειας ακόμα και μεγάλα κονδύλια, για να μπορούμε να μιλάμε για ισότητα όλων απέναντι στην εκπαίδευση (τουλάχιστον τη βασική). [54]

Επιπλέον, ας σημειωθεί ότι τα προγράμματα υποτροφιών, δίνονται σε φοιτητές και καθηγητές, που κατά μεγάλο ποσοστό, αποτελούν την elite της κοινωνίας των χωρών αυτών. Κι αυτό γιατί, σε πολλές από τις αραβικές χώρες η πανεπιστημιακή εκπαίδευση, θεωρείται προνόμιο λίγων, καθώς μεγάλα τμήματα του πληθυσμού, δεν έχουν τη δυνατότητα να λάβουν ούτε τη βασική εκπαίδευση. Μια εύλογη απορία, λοιπόν, είναι γιατί αυτά τα χρήματα που δαπανώνται για τις υποτροφίες, να μη δοθούν σε λιγότερο προνομιούχες ομάδες και όχι σε ανθρώπους που έχουν ήδη την οικονομική άνεση, να ταξιδέψουν για επιμόρφωση στην Ευρώπη; Όλα αυτά αποδεικνύουν, ότι η προσπάθεια της ΕΕ στον τομέα της εκπαίδευσης δεν επαρκεί και χρειάζεται, ίσως, οι εταίροι να επικεντρωθούν σε άλλους στόχους, πιο βασικούς, με δεδομένη την κατάσταση που επικρατεί στις Αραβικές χώρες και που τόσο διαφέρει από τα Ευρωπαϊκά δεδομένα. [59]

Όσον αφορά στο πολιτιστικό κομμάτι του τρίτου πυλώνα, στα πλαίσια της προώθησης του «... διαλόγου μεταξύ των πολιτισμών και των ανταλλαγών σε ανθρώπινο, επιστημονικό και τεχνολογικό επίπεδο», έχουν δημιουργηθεί τρία προγράμματα, τα τελευταία χρόνια, με αρκετά ενθαρρυντικά αποτελέσματα: [58]

- ✓ Ίδρυμα Anna Lindh για το διάλογο μεταξύ των πολιτισμών. Με έδρα την Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου, το ίδρυμα αυτό έχει ως στόχο την

προώθηση του πολιτιστικού διαλόγου, μεταξύ των κρατών, και τις ανταλλαγές σε επίπεδο πνευματικό και πολιτιστικό. Το ενδιαφέρον του εστιάζεται, για την ανάπτυξη της ιστορίας, του αρχαιολογικού πλούτου και των ιδιαιτεροτήτων του κάθε πολιτισμού και την γνωστοποίηση τους στα κράτη, που αποτελούν την Ευρωμεσογειακή συνεργασία. Βέβαια, εντύπωση προξενεί το γεγονός- και όχι θετική - ότι το ίδρυμα αυτό δημιουργήθηκε μόλις το 2004, εννέα χρόνια, δηλαδή, μετά την υπογραφή της Διακήρυξης της Βαρκελώνης. Κάτι τέτοιο φαίνεται, ως μια βιαστική κίνηση των εταίρων, για να δικαιολογήσουν την ύπαρξη της Ευρωμεσογειακής Συνεργασίας και του τρίτου πυλώνα, καθώς τα πρώτα χρόνια, μετά τη Διακήρυξη της Βαρκελώνης, αποτελούσε τον πιο παραμελημένο τομέα. [1]

- ✓ Πρόγραμμα Euromed Heritage. Το πρόγραμμα αυτό ξεκίνησε το 1998, για τη διαφύλαξη της κληρονομιάς των χωρών της Μεσογείου, καθώς επίσης και για την γνωστοποίηση της, σε περισσότερους ανθρώπους. Έχει καταφέρει πολλά στο χώρο των τεχνών και της εισαγωγής νέων τεχνολογιών, ενώ ασχολείται επίσης με τη συντήρηση αρχαιολογικών χώρων και με τη δραστηριοποίηση του κόσμου προς αυτόν το στόχο. Βέβαια, έχει να υπερπηδήσει πολλά εμπόδια ακόμα, μιας και η πληροφόρηση του κόσμου, για το πρόγραμμα αυτό, είναι αρκετά ελλιπής, ενώ χαρακτηριστικό είναι και το γεγονός, ότι από τις δημοσιεύσεις που έχουν γίνει μέσω του Euromed Heritage, ελάχιστες μόνο είναι στα Αραβικά. Τέτοιες κινήσεις ενισχύουν τις αραβικές πεποιθήσεις, ότι η Ευρωμεσογειακή Συνεργασία, αποτελεί περισσότερο προϊόν επιβολής των Ευρωπαίων, παρά ισότιμης συνεργασίας. Καλύτερη χρησιμοποίηση των Μ.Μ.Ε. για την ενημέρωση του κόσμου και πιο στενές σχέσεις με όλους τους εταίρους, θα μπορούσε να συνεισφέρει περισσότερα στον τομέα του διαλόγου και των ανταλλαγών μεταξύ των λαών της Μεσογείου. [49]
- ✓ Πρόγραμμα Euromed Audiovisual, το οποίο ξεκίνησε το 2000 και έχει δώσει τη δυνατότητα, σε επαγγελματίες στο χώρο των οπτικοακουστικών μέσων (ραδιόφωνο, κινηματογράφος και τηλεόραση), να έρθουν σε επαφή και να μπει ο ακρογωνιαίος λίθος, για μια κοινή οπτικοακουστική περιοχή. Ακόμα, έχει να επιδείξει σημαντικό

έργο στον τομέα της διατήρησης οπτικοακουστικών έργων, για τη διαμόρφωση μιας ιστορικής μνήμης, για τις επόμενες γενιές. Τα προγράμματα αυτά, αν και σε αρχικό ακόμα στάδιο, αποτελούν ένα ενθαρρυντικό βήμα για τις πολιτισμικές ανταλλαγές των λαών της Μεσογείου. Πολιτισμοί τελείως διαφορετικοί, θα μπορέσουν να έρθουν σε επαφή και να επιτευχθεί αλληλοκατανόηση, μεταξύ των πολιτισμών και της νοοτροπίας του κάθε λαού. Αυτό, ειδικά, είναι κάτι που θέλουν πολύ οι Άραβες, καθώς μετά τα γεγονότα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου 2001, έχουν στιγματιστεί ως τρομοκράτες και έχει συνδεθεί το Ισλάμ με την τρομοκρατία. Αυτή η συνειδητοποίηση του κοινού παρελθόντος και των πολιτισμικών στοιχείων, μεταξύ όλων των Μεσογειακών λαών, μπορεί να συνεισφέρει στην επίτευξη ειρήνης, καθώς και στην αύξηση του τουρισμού στην ευρύτερη περιοχή, υποβοηθώντας μ' αυτόν τον τρόπο, τον πρώτο και το δεύτερο πυλώνα της Ευρωμεσογειακής Συνεργασίας. [43]

- ✓ Η έννοια της κοινωνίας των πολιτών, θεωρείται ιδιαίτερα σημαντική για την ουσιαστική επίτευξη της Ευρωμεσογειακής Συνεργασίας, σ' όλα τα επίπεδα κοινωνικής ζωής. Αναπτύχθηκε, γιατί θεωρήθηκε ως προϋπόθεση για τον εκδημοκρατισμό της κοινωνίας, καθώς σχετίζεται άμεσα με την ύπαρξη πολυμορφικής δημοκρατικής κοινωνίας. Στο χώρο της Μέσης Ανατολής, η κοινωνία των πολιτών επεκτάθηκε, μέσω της Διακήρυξης της Βαρκελώνης, η οποία θεωρεί τη συνεργασία, μεταξύ των κοινωνιών, ως ένα βασικό στοιχείο των Ευρωμεσογειακών σχέσεων. Στα πλαίσια της συνεργασίας αυτής, έχει δημιουργηθεί η «Μη Κυβερνητική Ευρωμεσογειακή Πλατφόρμα», ο μόνιμος μηχανισμός διαβούλευσης, ενώ και το Ίδρυμα Anna Lindh μπορεί, να παίξει ένα σημαντικό ρόλο στον τομέα του πολιτισμού και των πολιτιστικών ανταλλαγών. Στον εύθραυστο χώρο της Μεσογείου, η κοινωνία των πολιτών, οφείλει να συμβάλλει στη σταθερότητα και ασφάλεια της περιοχής, καθώς επίσης και να ενδυναμώσει την ΕΜΣ. Εν τούτοις, τα μέχρι τώρα γεγονότα, είναι απογοητευτικά, για την ύπαρξη κοινωνίας των πολιτών. [58]

Ενθαρρυντικό, βέβαια, είναι το γεγονός ότι πολλοί ακτιβιστές των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, συχνά αναφέρονται στην Ευρωμεσογειακή Συνεργασία, σε περιπτώσεις καταπάτησης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, από την κυβέρνηση και τις αρχές. [54]

Χρειάζεται, όμως, συνειδητοποίηση, απ' όλες τις μεριές, για την ανάγκη ύπαρξης πραγματικής κοινωνίας των πολιτών και προσπάθεια από την ΕΕ, να προωθήσει αυτήν τη διαδικασία ομαλά και λαμβάνοντας υπόψη τις αντικειμενικές συνθήκες, που επικρατούν στη Μεσόγειο, όπως είναι για παράδειγμα, η ύπαρξη κοινωνίας των πολιτών των Μουσουλμάνων. Η ΕΕ, μέχρι τώρα δεν έχει στηρίξει ιδιαίτερα την κοινωνία των πολιτών των Μουσουλμανικών κινημάτων, παρά το γεγονός, ότι αποτελούν ένα σημαντικό τμήμα της κοινωνίας των πολιτών, των Μεσογειακών χωρών. Στο μέλλον, η ΕΕ, θα πρέπει να ξεπεράσει τις όποιες αντιδράσεις και να προωθήσει και τις μετριοπαθείς μουσουλμανικές μη κυβερνητικές οργανώσεις, για να μπορέσει να επιτευχθεί ουσιαστική κοινωνία των πολιτών στον Μεσογειακό χώρο, που θα στηρίζει όλες τις κοινωνικές ομάδες. [24]

- ✓ Η μετανάστευση, αποτελεί κεντρικό θέμα για την Ευρωμεσογειακή Συνεργασία, διότι ο αριθμός των μεταναστών (πολλοί εκ των οποίων είναι παράνομοι) προς τις Ευρωπαϊκές χώρες, συνεχώς αυξάνεται. Μέχρι τώρα, κανένα σοβαρό πρόγραμμα δεν έχει τεθεί για την αντιμετώπιση της κατάστασης των προσφύγων, στα σύνορα λόγου χάρη μεταξύ Μαρόκου και Ισπανίας. Ο αρχικός στόχος της βελτίωσης των συνθηκών διαβίωσης στη Βόρεια Αφρική, για τη μείωση της μετανάστευσης προς την Ευρώπη, έχει ακόμα πολύ δρόμο μέχρι να επιτευχθεί, καθώς οι πολιτικές και οικονομικές καταστάσεις στην περιοχή, δεν είναι ευνοϊκές και τα αποτελέσματα της ΕΜΣ, στους δύο αυτούς πυλώνες, είναι πενιχρά. Αυτό το κύμα μετανάστευσης, έχει δημιουργήσει ένα κλίμα ρατσισμού και ξενοφοβίας, σε πολλές Ευρωπαϊκές χώρες (ας μην ξεχνάμε τα πρόσφατα γεγονότα στη Γαλλία), ενώ έχει οδηγήσει τους μετανάστες σε κοινωνική απομόνωση. Σ' αυτό το σημείο, γίνονται φανερές και οι αντιφάσεις των ευρωπαϊκών εταίρων: Από τη μία μεριά, γίνονται προσπάθειες για την

επίτευξη σταθερότητας και αλληλοκατανόησης μεταξύ των Ευρωμεσογειακών εταίρων, και από την άλλη μεριά, η ΕΕ έχει τα σύνορα της πιο κλειστά από ποτέ. Οι ευρωπαϊκές χώρες, επιδιώκουν να ανασχέσουν με αυστηρή πολιτική εισόδου τους μετανάστες, αλλά την ίδια στιγμή, έχουν ανάγκη από εργατικά χέρια. [26]

Από την μια μεριά, οι Ευρωπαϊκές χώρες, εφαρμόζουν μέτρα ανακοπής της μεταναστευτικής ροής, και από την άλλη οι ΤΜΧ, πιέζονται να υιοθετήσουν μέτρα φιλελεύθερης οικονομικής πολιτικής, με τεράστιο οικονομικό και κοινωνικό κόστος, για τις ίδιες, και συνεχίζουν τα κράτη μέλη της ΕΕ, να έχουν προστατευτική πολιτική, στις εισαγωγές αγροτικών προϊόντων από τις ΤΜΧ, όπου έχουν και το συγκριτικό πλεονέκτημα. Από την μια μεριά, οι ευρωπαϊκοί εταίροι, υιοθετούν πολιτικές προσαρμογής των μεταναστών και από την άλλη, πολλές Ευρωπαϊκές χώρες, δεν επιθυμούν να μεταβληθούν σε πολυπολιτισμικές κοινωνίες. Συνεπώς, μια προσεκτική ματιά στην πολιτική κατάσταση πολλών, από τις Ευρωπαϊκές χώρες, μπορεί να μας πείσει, ότι έχει συντελεστεί μικρή πρόοδος, σε αυτό το κομμάτι του τρίτου πυλώνα. Η ξενοφοβία αυξάνεται. [34]

Όλο και πιο πολλές επιθέσεις σε βάρος των μεταναστών, εμφανίζονται στις κεντροευρωπαϊκές χώρες, που δέχονται και τον μεγαλύτερο όγκο μεταναστών, από τις Αραβικές χώρες, ενώ, όπως αναφέραμε και παραπάνω, η ενημέρωση των πολιτών των κρατών, που συμμετέχουν στην ΕΜΣ, είναι αρκετά ελλιπής, έως ανύπαρκτη, γεγονός το οποίο θα μπορούσε να συνεισφέρει, στην κατανόηση των αρχών της και στην αύξηση της συνοχής και της ειρηνικής συνύπαρξης των λαών, που την απαρτίζουν. Βέβαια, η Διακήρυξη της Βαρκελώνης και οι κατοπινές συμφωνίες, έθεσαν τις βάσεις για τη μείωση των μεταναστευτικών πιέσεων, τη διαφθορά και τον έλεγχο των συνόρων. [31]

Για να αντιμετωπισθεί, όμως, το πρόβλημα αυτό και να καταφέρουν να συνυπάρξουν πραγματικά αρμονικά, οι Μουσουλμανικές κοινότητες με τους Χριστιανούς Ευρωπαίους, δεν αρκούν μόνο οι έλεγχοι των συνόρων, αλλά πρέπει σε βάθος να δούμε τις ρίζες του προβλήματος. Ο ανθρωπίνος πόνος, η έλλειψη εργασίας και οι δυσμενείς πολιτικές συνθήκες, στις Αραβικές χώρες

οδηγούν τους ντόπιους στην παράνομη μετανάστευση και αυτό είναι ένα σημείο στο οποίο πρέπει να επικεντρώσουν οι εταίροι, την προσοχή τους. Η συντονισμένη προσπάθεια και των δύο μερών, για την εξάλειψη του φαινομένου αυτού, είναι απαραίτητη γιατί σε αντίθετη περίπτωση, βλέπουμε ότι οδηγεί σε πράξεις βίας, διακρίσεις και καταπάτηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. [13]

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

- Η ΕΜΣ, έχει διαπιστωθεί ότι μετά από δέκα χρόνια λειτουργίας, δεν έχει καθορίσει ακόμα την ταυτότητά της και τις προσδοκίες των κρατών – μελών, που συμμετέχουν σ' αυτή.
- Παρά την ύπαρξη μεγαλεπήβολων στόχων, εντός των δέκα χρόνων ύπαρξης της ΕΜΣ, η πρόοδος που έχει επιτευχθεί, με εξαίρεση την θεσμική ανάπτυξη και τη δημιουργία ενός κλίματος εμπιστοσύνης ανάμεσα στους εταίρους, δεν είναι εντυπωσιακή. Η διαδικασία λόγου χάρη της δημιουργίας Ζώνης Ελευθέρων Συναλλαγών ,είναι εξαιρετικά αργή, ενώ, όπως εύκολα μπορεί να παρατηρηθεί, η αστάθεια στην περιοχή έχει αυξηθεί, ενώ η διεύρυνση των δημοκρατικών θεσμών, της χρηστής διοίκησης και του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων είναι υποτυπώδης.
- Αντί η ΕΜΣ, να επηρεάσει και να συμβάλλει θετικά στον τερματισμό του Παλαιστινιακού προβλήματος, οι αρνητικές εξελίξεις στο Παλαιστινιακό, έχουν επηρεάσει τη θετική εξέλιξη ολόκληρης της ΕΜΣ.
- Συνολικά, και παρά τις δυσκολίες που αντιμετωπίζει στη Μέση Ανατολή και την ανάγκη να προσαρμοστεί, στα νέα δεδομένα, μετά την πρόσφατη μαζική διεύρυνση της ΕΕ, η ΕΜΣ παραμένει το σημαντικότερο σχήμα περιφερειακής συνεργασίας, στον ευρύτερο χώρο της Μεσογείου και της Μέσης Ανατολής.

Πρέπει να τονιστεί, ότι οι αρχικές φιλοδοξίες των Ευρωπαίων, να ενσωματώσουν τους Μεσογειακούς τους εταίρους, μέσω της οικονομικής και πολιτιστικής τους ισχύος (soft power), ήρθαν αντιμέτωπες με τη «σκληρή ισχύ» των ΗΠΑ, που προωθούν την αναμόρφωση της «ευρύτερης Μέσης Ανατολής».

- Αν και ο πρώτος πυλώνας εσωκλείει ρήτρες δεσμευτικού χαρακτήρα, για τη μη εξάπλωση των όπλων μαζικής καταστροφής και την υιοθέτηση εξοπλιστικών προγραμμάτων, που δεν υπερκαλύπτουν τις ανάγκες των χωρών, για την εγγύηση της ασφάλειας τους, η κατάσταση είναι ακριβώς αντίθετη από την επιθυμητή.

Η οικονομική συνεργασία και η ανάπτυξη εμπορικών σχέσεων, καθώς και η προσέλκυση ΑΞΕ, είχαν θεωρηθεί ως ικανή συνθήκη για την ανάπτυξη ισχυρών δεσμών, που θα μπορούσαν να αποκτήσουν στο μέλλον και πολιτική βαρύτητα, ενώ η παροχή οικονομικής βοήθειας, κρίθηκε επαρκές κίνητρο για την προαγωγή των αναγκαίων οικονομικών και πολιτικών μεταρρυθμίσεων. Φαίνεται, όμως, πως η πολιτική αυτή ήταν μη ρεαλιστική. Ίσως άγγιζε τα όρια της ουτοπίας, η προσδοκία ότι, η ανάπτυξη του εμπορίου και των χρηματοδοτικών ροών θα ήταν ικανές από μόνες τους, να συμβάλλουν στην επίλυση των συγκρούσεων και να εγγυηθούν την ειρήνη και τη σταθερότητα.

Πολύ δε περισσότερο, να μειωθεί το κύμα της παράνομης μετανάστευσης. Η αποκατάσταση της ειρήνης και της πολιτικής και της κοινωνικής σταθερότητας στην περιοχή, πρέπει να προηγηθεί ή τουλάχιστον να βαδίζει παράλληλα, με οποιαδήποτε απόπειρα οικονομικής συνεργασίας.

Το ενδιαφέρον της ΕΜΣ, πρέπει σε πρώτο στάδιο, να μετατοπιστεί στον πρώτο πυλώνα. Αυτό, όμως, συνεπάγεται ότι η ΕΕ, θα πρέπει να αναλάβει πιο ενεργό πολιτικό ρόλο στην περιοχή, κάτι που αποτελεί ένα αρκετά δύσκολο εγχείρημα, όσο η ΚΕΠΠΑ και η ΕΠΑΑ αντιμετωπίζουν προβλήματα.

- Το να παραβλέπονται οι παραβιάσεις στον τομέα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των δημοκρατικών ελευθεριών στις ΤΜΧ, από πολλούς

ευρωπαϊκούς εταίρους, παρέχοντας στην ουσία σιωπηλή υποστήριξη στα καθεστώτα που τις προκαλούν, και να γίνεται αποδεκτή η δικαιολογία ότι οι παραβιάσεις αυτές είναι αναγκαίες, προκειμένου να υπάρξει προστασία από την απειλή της τρομοκρατίας, είναι μια μη ικανοποιητική πολιτική, ανίκανη να προάγει μακροπρόθεσμα τη σταθερότητα, την ειρήνη και την ασφάλεια στην περιοχή.

- Η έλλειψη ουσιαστικής προόδου και πολλές φορές η στάση και οι πολιτικές της ΕΕ, δημιούργησαν ένα κλίμα δυσαρέσκειας και καχυποψίας εκ μέρους των μεσογειακών εταίρων, οι οποίοι θεωρούν ότι η ΕΕ και τα μέλη της, χειρίζονται την ΕΜΣ, προκειμένου να καταπολεμήσουν την τρομοκρατία και την παράνομη μετανάστευση - τις ευρωπαϊκές ανησυχίες δηλαδή - ενώ στην πραγματικότητα αδιαφορούν, για την οικονομική ανάπτυξη και την πρόοδο των οικονομιών των μεσογειακών τους εταίρων.

- Η ΕΕ δεν είναι σε θέση και δεν πρέπει να επιβάλλει και να «εξάγει» τις δικές της αξίες και αρχές σε κοινωνίες, που ούτε την ίδια ιστορική πορεία σε σύγκριση με εκείνη των ευρωπαϊκών χωρών έχουν, ούτε διέπονται από την ίδια θρησκεία και κοινωνικές καταβολές.

Καθίσταται ολοένα και περισσότερο ξεκάθαρο, ότι η ΕΕ, αν επιθυμεί να διαδραματίσει, όπως οφείλει, ένα καθοριστικό ρόλο στις διαμορφούμενες εξελίξεις στη λεκάνη της Μεσογείου, δε φτάνει ούτε να διακηρύσσει ότι η ΚΕΠΠΑ έχει μια νέα στρατηγική, για την ΕΜΣ και τη Μέση Ανατολή, ούτε και να αρκεστεί στη συμμετοχή της, στο κουαρτέτο (ΗΠΑ, Ρωσία, ΕΕ και ΟΗΕ) αλλά θα πρέπει να επιδιώξει μια συνεργασία με τις ΗΠΑ, τη μοναδική δύναμη που έχει δυνατότητα άμεσης επιρροής, σε όλα τα αντιμαχόμενα μέρη στη Μέση Ανατολή, επειδή από μόνη της δεν είναι σε θέση να το πράξει. Η συνεργασία και όχι η αντιπαράθεση με τις ΗΠΑ, δίνει τη δυνατότητα στην ΕΕ αφενός μεν, να αμβλύνει τη διαφαινόμενη αποτυχία της πολιτικής των ΗΠΑ για εκδημοκρατισμό, στον ευρύτερο χώρο της Μέσης Ανατολής, και αφετέρου να προωθήσει τη δική της πολιτική, που στηρίζεται στην εξάσκηση «μαλακής δύναμης». Συνεπώς, μια νέα πολυμερής διάσκεψη (Μαδρίτη II), για την ασφάλεια με τη συμμετοχή όλων των κρατών της περιοχής αλλά και των ΗΠΑ,

της Ομοσπονδίας της Ρωσίας, ακόμη και του Καναδά, ίσως προσδέσει μια νέα πνοή στην ειρηνευτική διαδικασία.

- Η Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας (ΕΠΓ), «εγκαταλείπει» την ιδέα της περιφερειακής συνεργασίας, που αποτελεί τον ακρογωνιαίο λίθο της ΕΜΣ, προς χάριν των επιλεκτικών διμερών σχέσεων.
- Σε γενικές γραμμές, το εμπορικό ισοζύγιο των ΤΜΧ με την ΕΕ, δεν έχει βελτιωθεί. Παράλληλα, η οικονομική εξάρτηση των χωρών της Μεσογείου, από τους ευρωπαϊκούς τους εταίρους, παραμένει σημαντική, καθώς η ΕΕ εξακολουθεί να αποτελεί, για πολλές από τις χώρες αυτές, τον σημαντικότερο εμπορικό εταίρο.
- Το «οριζόντιο» εμπόριο, δηλαδή το εμπόριο που διεξάγεται μεταξύ των χωρών της Μεσογείου, παραμένει σε χαμηλά επίπεδα, αντιπροσωπεύοντας μόλις το 15% του συνολικού τους εμπορίου. Επιβάλλεται, συνεπώς, η ενδυνάμωση της ενδοπεριφερειακής συνεργασίας ανάμεσα στους μεσογειακούς εταίρους.
- Η δημιουργία μίας Ευρωμεσογειακής ΖΕΣ, που αποτελεί βασικό στόχο της ΕΜΣ, βρίσκεται ακόμα πολύ μακριά.
- Γίνεται αντιληπτό ότι, το οικονομικό χάσμα που υπάρχει μεταξύ της ΕΕ και των Μεσογειακών της Εταίρων, δεν έχει γεφυρωθεί, ενώ δε διαφαίνεται στο άμεσο μέλλον, κάποια ελπιδοφόρα τάση σύγκλισης.
- Στον τρίτο πυλώνα, η Ευρωμεσογειακή συνεργασία, έχει να επιδείξει αρκετά επιτεύγματα, σε σχέση με τον πρώτο και το δεύτερο πυλώνα. Στα δέκα χρόνια που έχουν περάσει από την υπογραφή της Διακήρυξης της Βαρκελώνης, έχουν γίνει αρκετά βήματα προόδου στον τομέα του πολιτισμού, ενώ έχουν τεθεί και πολλοί φιλόδοξοι στόχοι για το μέλλον.
- Χρειάζεται συνειδητοποίηση, απ' όλες τις μεριές, για την ανάγκη ύπαρξης πραγματικής κοινωνίας των πολιτών και προσπάθεια από την ΕΕ, να προωθήσει αυτήν τη διαδικασία ομαλά, λαμβάνοντας υπόψη τις αντικειμενικές συνθήκες που επικρατούν στη Μεσόγειο, όπως είναι για παράδειγμα η

ύπαρξη μιας ενεργούς κοινωνίας των πολιτών, στα πλαίσια των μουσουλμανικών κινημάτων. Η ΕΕ, μέχρι τώρα δεν έχει στηρίξει ιδιαίτερα την κοινωνία των πολιτών των Μουσουλμανικών κινημάτων, παρά το γεγονός ότι αποτελούν ένα σημαντικό τμήμα της κοινωνίας των πολιτών, των Μεσογειακών χωρών. Στο μέλλον, η ΕΕ, θα πρέπει να ξεπεράσει τις όποιες αντιδράσεις και να προωθήσει και τις μετριοπαθείς μουσουλμανικές μη κυβερνητικές οργανώσεις, για να μπορέσει να επιτευχθεί ουσιαστική κοινωνία των πολιτών, στον Μεσογειακό χώρο, που θα στηρίζει όλες τις κοινωνικές ομάδες.

Ο αρχικός στόχος της βελτίωσης των συνθηκών διαβίωσης, στη Βόρεια Αφρική, για τη μείωση της μετανάστευσης προς την Ευρώπη, έχει ακόμα πολύ δρόμο μέχρι να επιτευχθεί, καθώς η πολιτική και η οικονομική κατάσταση στην περιοχή δεν είναι ευνοϊκή, και ως εκ τούτου τα αποτελέσματα της Ευρωμεσογειακής Συνεργασίας στους δύο αυτούς πυλώνες, είναι πενιχρά.

- Υπάρχουν αντιφάσεις στην πολιτική των ευρωπαϊκών εταίρων σχετικά με τα ζητήματα της μετανάστευσης. Από τη μία μεριά, γίνονται προσπάθειες για την επίτευξη σταθερότητας και αλληλοκατανόησης, μεταξύ των Ευρωμεσογειακών εταίρων και από την άλλη μεριά, η ΕΕ έχει τα σύνορα της πιο κλειστά από ποτέ. Από τη μια μεριά οι ευρωπαϊκές χώρες, επιδιώκουν να ανασχέσουν με αυστηρή πολιτική εισόδου τους μετανάστες, και από την άλλη, όμως, οι ευρωπαϊκές χώρες έχουν ανάγκη από εργατικά χέρια. Από την μια μεριά οι Ευρωπαϊκές χώρες, εφαρμόζουν μέτρα ανακοπής της μεταναστευτικής ροής, και από την άλλη οι ΤΜΧ πιέζονται να υιοθετήσουν μέτρα φιλελεύθερης οικονομικής πολιτικής, με τεράστιο οικονομικό και κοινωνικό κόστος για τις ίδιες, ενώ οι ευρωπαϊκές χώρες συνεχίζουν να έχουν προστατευτική πολιτική στις εισαγωγές αγροτικών προϊόντων από τις ΤΜΧ, όπου έχουν και το συγκριτικό πλεονέκτημα. Από την μια μεριά οι ευρωπαϊκοί εταίροι, υιοθετούν πολιτικές προσαρμογής των μεταναστών, και από την άλλη πολλές ευρωπαϊκές χώρες, δεν επιθυμούν να μεταβληθούν σε πολυπολιτισμικές κοινωνίες.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- [1]. “EU Energy Policy, an evolving Agenda”, Debra Johnson & Kevin McCann (1997).
- [2]. “Energy Policy and Neighbouring EU countries”, Brendan Devlin, General Directorate for Energy and Transport -- European Commission.
- [3]. “The International Dimension of EU Energy Law and Policy”, Thomas W. Wälde (2002).
- [4]. “Κατευθύνσεις ενεργειακής πολιτικής”, Υπουργείο Ανάπτυξης (1998).
- [5]. “Συνολική θεώρηση της ενεργειακής πολιτικής και των ενεργειακών δράσεων”, Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (1997).
- [6]. “White Paper on growth, competitiveness and employment”, ΕΕ (1994).
- [7]. “Οι πρόσφατες πρόοδοι στην δημιουργία της εσωτερικής αγοράς ηλεκτρισμού”, Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής COM 297 (2000).
- [8]. “Η πορεία της απελευθέρωσης της αγοράς ενέργειας”, Προτάσεις της Ρυθμιστικής Αρχής Ενέργειας για την δημόσια διαβούλευση (2002).
- [9]. “Οι αρμοδιότητες της ΡΑΕ”, Ρυθμιστική Αρχή Ενέργειας.
www.rae.gr
- [10]. Green Paper, “Towards a European strategy for the security of energy supply”, European Commission (2001).
- [11]. “Developing energy cooperation with the Neighbouring countries”, Directorate general for Energy and Transport, European Commission (2002).

- [12]. “Integrating environment and sustainable development into energy and transport policies: Review report 2001”, Commission Staff Working Paper (2001).
- [13]. “The Barcelona process, Euro-Mediterranean Partnership 1995–2000 five years on”, European Commission (2000).
- [14]. “The Euro-Mediterranean Partnership, The Barcelona Declaration”, European Commission.
http://europa.eu.int/comm/external_relations/euromed/index.htm
- [15]. “Ετήσια έκθεση για το πρόγραμμα MEDA 2000”, European Commission (2001).
- [16]. “The Euro-Mediterranean Free-Trade Area”, European Commission.
http://europa.eu.int/comm/external_relations/euromed/free_trade_area.htm
- [17]. “The export potential of SME’s in Southern Mediterranean Countries, a study in the light of the FTA between the SMC and the EU”, Meine Pieter van Dijk (2000).
- [18]. “Ενίσχυση της Ευρω-Μεσογειακής συνεργασίας στους τομείς των μεταφορών και της ενέργειας”, Ευρωπαϊκή Επιτροπή COM 0126 (2001).
- [19]. “Reinvigorating the Barcelona Process”, European Commission COM 497 (2000).
- [20]. “Euro-Mediterranean Energy Forum - Priorities for 2003-2006”, Athens Euro-Mediterranean Ministerial Conference on Energy (2003).
- [21]. “Euro-med Partnership - Regional Strategy paper 2002-2006 & Regional indicative program 2002-2004”, European Commission.
http://europa.eu.int/comm/external_relations/euromed/rsp/index.htm
- [22]. Green Paper, “Towards a European strategy for the security of energy supply - Technical document”, European Commission (2001).
- [23]. “European Union Energy & Transport in Figures”, (2002).
- [24]. “European Union Energy Outlook to 2020”, European Commission (2001).
- [25]. “Key World Energy Statistics”, IEA 2001.
<http://www.iea.org/statist/keyworld/keystats.htm>
- [26]. “International Energy Annual 2001”, Energy Information Administration (2003).
- [27]. “100 Basic Indicators” – EUROSTAT, 2001.

- [28]. “International Gas Union- statistics 2000”, IGU (2001).
<http://www.igu.org/database/2003database/statistics2000.PDF>
- [29]. “Egypt’s competitive position as a LNG exporter: the viewpoint of a European Gas Operation”, Philippe Cassagne, Egypt (2003).
- [30]. “Oil Production Capacity Expansion Costs For The Persian Gulf”, DOE/EIA-TR/0606 (1998).
- [31]. Δημόσια Επιχείρηση Αερίου – ΔΕΠΑ ΑΕ.
<http://www.depa.gr/>
- [32]. “Natural Gas 1998 - Issues and Trends”, EIA (1999).
http://www.eia.doe.gov/oil_gas/natural_gas/analysis_publications/natural_gas_1998_issues_and_trends/it98.html
- [33]. Δημόσια Επιχείρηση Ηλεκτρισμού – ΔΕΗ ΑΕ.
<http://www.dei.gr/>
- [34]. “Technological and economic prospects for power generation based on fossil fuels (a comparative analysis with a case study for the Mediterranean region)”, Manfred Hafner, (OME), Alberto Dalla Rosa, (Enelpower) (2001).
- [35]. “ΑΠΕ μεγάλης και μικρής κλίμακας – προβλήματα και προοπτικές”, Βλάσιος Α. Σωτηρόπουλος – 7^ο Συνέδριο για τις ήπιες μορφές ενέργειας, Πάτρα (2002).
- [36]. “Ανάλυση οικονομικής βιωσιμότητας ηλιακών συλλεκτών”, Ι.Κ. Καλδέλλης, Δ.Σ. Βλάχου, Κ.Α. Καββαδία – 7^ο Συνέδριο για τις ήπιες μορφές ενέργειας, Πάτρα (2002).
- [37]. “Φωτοβολταϊκή Τεχνολογία”, Κ. Καγκαράκη (1992).
- [38]. “Algeria country analysis brief”, Energy Information Administration.
<http://www.eia.doe.gov/emeu/cabs/algeria.html>
- [39]. “Country Energy Data Report 2000 – Algeria”, Energy Information Administration (2002).
- [40]. Algeria’s National Office of Statistics (N.O.S).
www.ons.dz
- [41]. Algeria’s Ministry of Energy and Mining.
www.mem-algeria.org
- [42]. Algerian Oil and Gas company.
www.sonatrach-dz.com
- [43]. Algerian Society of Electricity and Gas.

www.Sonelgas.dz

[44]. “Algerian electricity generating system development perspectives and fuel problematic for long term (2020)”. Rabah Touileb - Sadjia Chemlal, Sonelgaz-Algerie (2000).

[45]. Mbendi Information Services Country Profile - Cyprus
<http://www.mbendi.co.za/indy/powr/af/cy/p0005.htm>

[46]. “Country Energy Data Report 2000 – Cyprus”, Energy Information Administration (2002).

[47]. “The prospects for the supply of Energy and Electricity in the Mediterranean countries up to the year 2010”, Habib Elandalousi – OME (2000).

[48]. Cyprus Government Politics.
www.pio.gov.cy

[49]. Electricity Authority of Cyprus.
www.eac.com.cy

[50]. Στατιστική υπηρεσία της Κυπριακής Δημοκρατίας.
www.pio.gov.cy/dsr

[51]. “Euro-med Partnership – Egypt’s Country Strategy paper 2002-2006 & National indicative program 2002-2004”, European Commission.
http://europa.eu.int/comm/external_relations/egypt/csp/index.htm

[52]. “Egypt country analysis brief”, Energy Information Administration.
<http://www.eia.doe.gov/emeu/cabs/egypt.html>

[53]. “Country Energy Data Report 2000 – Egypt”, Energy Information Administration (2002).

[54]. Egyptian Geological Survey and Mining Authority.
<http://www.egsma.gov.eg/>

[55]. The Egyptian Economic Bulletin.
<http://www.economic.idsc.gov.eg/>

[56]. “Egypt’s renewable energy strategy, achievements and programs”, Zannoun, Mahmoud Sami – NREA, Egypt (1999).

[57]. Mbendi Information Services Country Profile – Israel.
<http://www.mbendi.co.za/indy/powr/af/il/p0005.htm>

[58]. Ministry of Finance of Israel.
http://www.mof.gov.il/beinle/ie/israe_1.htm

- [59]. "Israel country analysis brief", Energy Information Administration.
<http://www.eia.doe.gov/emeu/cabs/israel.html>
- [60]. "Country Energy Data Report 2000 – Israel", Energy Information Administration (2002).
- [61]. Israel-Electric Homepage.
<http://www.israel-electric.co.il/>
- [62]. Israel's Central Bureau of Statistics.
www.cbs.gov.il/engindex.htm
- [63]. "Jordan country analysis brief", Energy Information Administration
<http://www.eia.doe.gov/emeu/cabs/jordan.html>
- [64]. Central Bank of Jordan.
<http://www.cbj.gov.jo/>
- [65]. National Information System of Jordan.
<http://www.nic.gov.jo/>
- [66]. "Country Energy Data Report 2000 – Jordan", Energy Information Administration (2002).
- [67]. Jordan's Ministry of Energy and Mineral Resources.
<http://www.memr.gov.jo/>
- [68]. Amman Chamber of Industry.
<http://www.aci.org.jo/>
- [69]. Jordan petroleum refinery company.
<http://www.jopetrol.com.jo/>
- [70]. "The privatisation of the electricity supply industry in Jordan", Arafah Mohamed, Aburas Rashad and Kharbat Fawzi – NEPCO (1999).
- [71]. NEPCO National Electric Power Company, ANNUAL REPORT 2001
- [72]. Jordan's Natural Resources Authority.
<http://www.nra.gov.jo/>
- [73]. Lebanon's Central Administration of Statistics.
www.cas.gov.lb
- [74]. Mbendi Information Services Country Profile - Lebanon
<http://www.mbendi.co.za/indy/powr/af/le/p0005.htm>

[75]. "Country Energy Data Report 2000 – Lebanon", Energy Information Administration (2002).

[76]. "Electricity landscape and market globalization: options and challenges for the Arab World", Mevat Badawi (2000).

[77]. Malta's National Statistic Office.
www.nso.gov.mt

[78]. "Country Energy Data Report 2000 – Malta", Energy Information Administration (2002).

[79]. Malta's Ministry of Resources and Infrastructure.
www.mri.gov/mt

[80]. Malta Governmental Politics.
www.magnet.mt

[81]. Malta's Environment and Planning Authority.
www.mepa.org.mt

[82]. Malta Resources Authority.
www.mra.org.mt

[83]. "Morocco country analysis brief", Energy Information Administration.
<http://www.eia.doe.gov/emeu/cabs/morocco.html>

[84]. Morocco's Direction de Statistics.
www.statistic.gov.ma

[85]. "Country Energy Data Report 2000 – Morocco", Energy Information Administration (2002).

[86]. Morocco's Ministry of public works.
<http://www.mtpnet.gov.ma/>

[87]. Morocco's Office National del.Electricité.
<http://www.one.org.ma/>

[88]. Morocco's CDER (Energies renouvelables).
<http://www.cder.org.ma/>

[89]. Mbendi Information Services Country Profile – Palaistinian Authority.
<http://www.mbendi.co.za/indy/powr/af/pz/p0005.htm>

[90]. Palestinian Central Bureau of Statistics (P.C.B.S).
www.pcbs.org

[91]. "Syria country analysis brief", Energy Information Administration.
<http://www.eia.doe.gov/emeu/cabs/jsyria.html>

- [92]. “Euro-med Partnership – Syria’s Country Strategy paper 2002-2006 & National indicative program 2002-2004”, European Commission.
http://europa.eu.int/comm/external_relations/syria/csp/index.htm
- [93]. “Country Energy Data Report 2000 – Syria”, Energy Information Administration (2002).
- [94]. Mbendi Information Services Country Profile – Syria.
<http://www.mbendi.co.za/indy/powr/af/sy/p0005.htm>
- [95]. Economical and social's statistics of Tunisia.
www.ins.nat.tn
- [96]. “Country Energy Data Report 2000 – Tunisia”, Energy Information Administration (2002).
- [97]. “Tunisia country analysis brief”, Energy Information Administration.
<http://www.eia.doe.gov/emeu/cabs/tunisia.html>
- [98]. Tunisia’s Ministry of Energy and Industry.
www.ministeres.tn/html/ministeres/industrie.htm
- [99]. Enterprises Tunisienne d'Activites Petrolieres (ETAP).
www.etap.con.tn
- [100]. Mbendi Information Services Country Profile – Tunisia.
<http://www.mbendi.co.za/indy/powr/af/tu/p0005.htm>
- [101]. Turkey’s State Institute Of Statistics (SIS).
www.die.gov.tr
- [102]. “Turkey country analysis brief”, Energy Information Administration.
<http://www.eia.doe.gov/emeu/cabs/turkey.html>
- [103]. “Country Energy Data Report 2000 – Turkey”, Energy Information Administration (2002).
- [104]. Turkish Petroleum Corporation (TPAO).
<http://www.tpao.gov.tr/>
- [105]. Ministry of Energy and Natural Resources.
<http://www.enerji.gov.tr>
- [106]. BOTAS Petroleum Pipeline Corporation.
<http://www.botas.gov.tr/eng/index.html>
- [107]. Turkish Electricity Distribution Corporation.
<http://www.tedas.gov.tr/>

[108]. “Mediterranean Interconnection: State of the Art 2003 (1st SYSTMED Report)”, Union of the Electricity Industry – EURELECTRIC.
<http://www.eurelectric.org>

[109]. Ministry of Public Works and Housing.
<http://www.bayindirlik.gov.tr>

[110]. “The importance of the existing geothermal applications and geothermal projections in Turkey”, Mertoglu Orhan, Simsek Sakir, Yesin Orhan (Orme geothermal INC – Hacettepe University – Middle East technical University Ankara, Turkey), (1999).

[111]. “Energy related environmental policy of Turkey”, Tutunlu Fatih, Guler Mehmet, (Ministry of Energy and Natural Resources), (2001).

[112]. Ministry of Industry and Trade.
<http://www.sanayi.gov.tr>

[113]. “Lignite and thermal power plants for sustainable development in Turkey”, Dr Ilker Senguler (General Directorate of Mineral Research and exploitation), (2001).